

TABÁK ANDRÁS

Az utolsó hongyarapító

TÖRTÉNELMI VERSEK ÉS PRÓZÁK

BUDAPEST

**Sorozatszerkesztő
SIMOR ANDRÁS**

**Készült
a Gábor Andor írói Jutalomdíj
támogatásával**

© Tabák András, 2014

(Morus)

Kérded, királyom, hogy hitemhez
mért is vagyok oly ragaszkodó.
Azért, mert hitem, felséges úr,
nem kígyóbőr, mely levethető.

Letölthető:

[[PDF formátumban](#)] [[EPUB formátumban](#)]

A KÉPFARAGÓ ÉS A DIALEKTIKUS

(Stephanus Rex)

Irgalmatlan szívű volt-e, vagy sem?
Gázolt-e szűgyig a vérben, vagy sem?
Hívó volt-e, vagy még titkon pogány?
És övé-e valóban a „szent jobb”?
Ugyan ki mondhatná meg ezt ma már!
Amit tudunk, a lényeg azonban.
Országot teremtett, törvényt s hazát.
Mózese volt ő a magyaroknak.

(István estéje)

Acélpillantásával szegte át a mécsvilágnál
az orgyilkos tekintetét, s az törét elhajítva,
a kopár hálókamrából hanyatt-homlok menekült.
Tudta, hogy a megfutott merénylő kezébe a tört
az Orseolo adta, Péter, s más idegen urak,
és dehogyis az, akit majd gyanúba vesznek ezzel,
a vérrokon, a csöndes, jó és hű Vazul, ó dehogy,
hisz ősi juss szerint a trón amúgyis reá várna.

Ámde ébren töltött-töprengett, nehéz éje után
aztán mégsem a velencei szemét tolatta ki,
hanem az alkalmon kapva, a hétszer ártatlanét,
mivel azt is tudván tudta, művét csakis Péterre
bízhatja; Vazullal – aki az maradt, mi volt, pogány –
elvész a mű: az állam, és véle veszne eképpen
az ország, a nép, a magyar. Örökre s nyomtalanul.

(1490)

Hiszen az történt,
amit az ország akart.
Szemfödő alatt végre,
ki erővel, csellel ült a trónra.
Nincs többé vajdafia Mátyás,
a nyúzó, az igaztalan.
Csak a lélegzetre nem vetett ki adót,
s csak a koldust nem sarcolta meg.

Ezért hát kincs, dénár és arany
fegyverre, hadra már el nem orozható.
Ezután mindenki azt aprít bátran a tejébe,
amije van, s amit el nem ivott.

Akkor meg miért jajong
a rút, pokol pórnép?
Miért, hogy hol van, hova tűnt
Mátyás, az igazságos?

(Janus Pannonius három sóhaja meghódíthatatlan szerelméhez, a ferrarai Lihera Guarinához)

I. Sóhaja fátumáról

Atyád mesterem volt,
férjed jó cimborám,
nászodat megzengtem,
szeretem fiaid.
A sors mérte rám, hogy
épp beléd szeressek?

II.

Sóhaja melankóliájától tiportan

Két duzzadó, hatalmas kebled
ha illatozva rám borulna,
míg közben dús asszonytesteddel
rajtam végigomolva, rudam
kútmély, sötét öledbe vennéd,
avagy ha nagy, kemény farodnak
félgömbjei közé kerülve,
kelyhedbe hátulról döfném be
tagom, tudom, életre kelne
menten holt lelkem s öntudatom.

III.

Sóhaja betegágyán, menekülése közben

Liberám, deli, szép kezű hölgy
Míg testem a sírba nem száll
Nekem kései, bús menedék
Valahányszor is gondolok rád.

(Morus)

Kérded, királyom, hogy hitemhez
mért is vagyok oly ragaszkodó.
Azért, mert hitem, felséges úr,
nem kígyóbőr, mely levethető.

(A nolai barát)

Campo dei Fiori, 1600. II. 19.

Györe Imrének

Mikor elvitték kordén a tűzhalálba
S odakötözték a szálfához a máglyán
Ügyet se vetve a csahos csőcselékre
Legvégül egyszer még magába tekintett
Nem Istennel – magával volt számadása

Talált-e bűnt lelkében? Csakis bűnt talált

Kevély gúnyt s megvetést a dögletes dogmák
Konok megrögzőttséget a kételkedés
Meg nem bocsátást a tudós tudatlanok

Kérlelhetetlenségét a hatalmasok
S parázsló gyűlölet a dúsak iránt

Megbékélten várta a fölcsapó lángot

(Hamburgi táblák)

Kis zománc táblák, névvel s mesterséggel,
az ódon házfalakon. „Peter Finckl pék”,
„Martin Weygandt bodnár”, „Johann-Adam Grimm
írnok” – és még vagy két tucatnyi tábla,
megannyi név, a városban szerteszét.
S legfölül ott komorlik valamennyin
az évszám: „Ezerhatszáznyolcvanhárom.”
Akkor vívta meg a várost a török.
Kardhegyre került ott minden eleven.
Ám a táblák – s így szép – nem a megöltek,
hanem a túlélők neveit őrzik.

(1793)

Hogy népfelkelés volt-e,
vagy sem?
Mellékes dolog.
Vendée-ban a nép kelt fel –
a Bourbonokért.

(1815)

Táncolt a kongresszus akkor,
megtáncoltatván a korzikait,
és Európa is táncolva táncolt
a csillagtalan évekbe át.

(1840)

„A legnagyobb magyar”? – tudjuk, igen, hogy
meghallván, nem indult meg, de fortyogott
dühödt-epésen rajta („Mért emel oly
magasra, hol nem tarthatom fel magam?”),

úgy vélve – s talán jó okkal vélve úgy –,
ez is csak a Szerkesztő cselvetése,
fondorlat, halk gúny és hidegre tevés,
azzal dús szemöldjeit fölborzolta
s elmerengett borongón, mélabúsan,
szarkazmusát habár nem tagadva meg:
– Mintha ma az volna nálunk a kérdés,
ki magyarnak a nagy és ki a parány,
s nem ez: ki tesz két fűszált keresztbe itt?!

(Tiszaszabályozás, 1846)

Széchenyit eszelősnek gyalázták,
halálba kergették Vásárhelyit,
s kívánva kívánták hogy az ország
maradjon, mi mindig is volt: mocsár.

(1848)

„Communita! S a trónra tót királyt akar!” –
így süvöltött a kaputosok borától
veszetre mámorosult istenadta nép
és vivátot kiáltott Nagy Károly úrra,
s voksát is reá, a pap fiára adta, –
ő pedig zárt arccal, sápadtan hallgatott,
farkasszemet nézett a dühödt csürhével,
és akkor talán még azt se bánta volna,
hogyha vérét veszik, hogyha holtra verik,
keserű megcsalódása akkora volt.

Másnap hazatérve az asztalához ült,
s hozzáfogott, hogy *Az apostolt* megírja.

(Arany Segesvárra gondol)

Nem a halált kereste ott.
Rém sorsunktól hogy megmentse,
A halál kereste meg őt.

(Jókai Füreden)

A villa akkor még a Balatonra nyílt
(Az aranyembert írta meg egy télen itt),
s asztalától híres-szép, tiszta, kék szeme
szabadon kalandozott el a somogyi
part fele, gyakran álmodozva közben el:
ó, hogyha most Ő is itt lehetne! Hogyha
együtt ámulhatnák itt e téli csodát,
a szemhatárig beállott, óriás tavat,
a vakítón szikrázó, fehér világot
s amott, Tihanynál a sötétlő rianást,
a hullámok jég-taraját, a megdermedt
hullámverést! ó, hogyha Ő is itt
lehetne! este a kandallótűz elé
telepedve, pipaszó s borocska mellett
csevegve, emlékeznének a tűnt, régi
időkre, diákévekre, Pápára, Kecskemétre,
no meg a színészetre s Pestre, az első
író-léptekre, könyvekre, sikerekre
s a főszerepre, ama örök nemzeti
napra, a nagy forradalomra – hogy aztán
fölszakadjon végül egy öreges sóhaj:
„Mevénültünk, haj, Sándor!” „Meg ám, Móricom!”
– és merengének ott tovább a csöndben...

Ám a híres-szép, tiszta, kék szempár lassan
könnybelábadt. Mert fájt, fájt lélekbe marón
a tudat: hogy Ő, ha túlélte volna is,
ha el nem esik, a kies csendillába,
ide a lábát sose tette volna be.

(1871)

Courbet a Sainte Pélagie-börtönben

Arra bíztnak, akik aggódnak értem,
hogy ne szégyelljem, fordítsak köpenyeget.
No, s ha úgy tennék? Hiszen mi haszna volna?
Kívül-belül vörös az én köpenyegem.

(Mocsáry)

Lettem én gaz honáruló,
Lettem fizetett oláh ágens.
Csak mert a románság meg a
Tótok jogaiért küzdöttem.
Egy ország gyűlölt meg azért,
Mert gyűlöltem a gyűlöletet.

(1891)

Mikor az elveket már mindenki eladta,
mikor a hűséget már mindenki feladta,
az aggastyán Turinban ezt írta könyvében:
„Az elvhűség termő mag a jövő földjében.”

(Tisza István új, zuglói szobrára)

Ím ő az itt, ki győzelmes
Harcokat vívott meg egykor
A tulajdon népe ellen
És labanc ősei vágta
Csürheösvényen törtetve
Az ország sírásója lett

(Landler)

1919. május 1.

„Ki a pince sötétjéből napfényre lépett egyszer,
nem kényszeríthető többé a pincsesötétbe vissza.”
Így beszélt egykor Landler, és igaza csak ma dereng fel.

(A tábori püspök adomája, 1920)

A galamblövészet túl bajos dolog
Mondta egy ízben a nagyszavú püspök
Rettentő gond az elsajátítása:
Az élő madár az Úr teremtménye
Agyagból formázva meg sok a költség
Mely az edző lövészfi zsebére megy.

Ám egyik bajtársam még Orgoványban
E gondot leleménnyel orvosolva
Különítménye nagy gaudiumára
A szükséges lövőgyakorlatokra
Felette remek fegyvercéltszelt ki:
A homokba ásott bitangok fejét.

(Gramsci, 1931)

„A tisztánlátás pesszimizmusa
vegyüljön bennünk
az akarat optimizmusával.”
Így írtál börtönödben,
melynél sötétebb
akkor csak Itália
azúr ege volt.

(A hallgatag)

1933-ban, miután a nácik hatalomra kerültek,
Karl Kraus, a nagy szatirikus, Bécsben végleg elhallgatott.

Keserű levelet eresztett a Vész hírére,
Emberkerülő lett, s hallgatag.
Rosszallották is némaságát: szólania kell,
O az, ki nem lehet hallgatag!
De szatírárt írni egy szatíra-világban?
Döntött: marad, mi volt, hallgatag.
Mert van oly idő, mikor nem az ékesszavú
A tanú, hanem a hallgatag.

(Aki másnak vermet ás)

A „Kalendáriumi történetek”-ből

Amidőn Hitler Adolf és pártja elsőprő
Többséggel, ezerkilencszáz-harmincháromban,
Győztesen bevonult a berlini Reichstagba,
Sokféle puszogás járta Némethon-szerte.
Ám prof. doktor Witt udvari tanácsos, aki
Nemcsak nagyhírű, tudós pszichiáter volt, de
Liberális gondolkodású férfiú is,
Nem tűrte a rosszhiszemű feltevéseket.
Kifogástalanul szabad voksolás történt,
Hangoztatta, és annak eredményét minden
Emberfia kutyaköteles elfogadni,
Meg hogy különben is: vox populi vox Dei.
S mert szívéből megvetette a felelőtlen,
Koholt szóbeszédet, úgy döntött, mihamarább
Szerét ejti, hogy elmenjen a Vezér (immár

Kancellár) egyik nagygyűlésére, ahol majd
Végre személyes véleményt alkothat róla.

Így is tett. Az első adandó alkalommal
Maga is ott szorongott a milliós tömeg
Elülső soraiban, a hatalmas téren
(Egy már korosodó, elegáns úr kalapban,
Sötétszürke öltönyben, fényes lakkcipőben,
Könnyedén sétatálcájára támaszkodva,
A barnaingesek siserahada között),
Hogy meghallgassa a várva várt szónoklatot.
De tán tíz teljes perc sem telt el a beszédből,
Amikor monokliját kiejtve szeméből,
Néma döbbenettel bámult rá a mellette
Kemény „heil”-eket harsogó SA-legényre.
„De hisz ez az ember ott nagyon beteg – mondta. –
Akut beteg ez a mi új kancellárunk, uram –
S azzal fel is állította diagnózisát.
– Psychosis maniaco-depressiva. Semmi
Kétség, hogy tüstént a klinikánkon a helye!”
Harmadnap prof. doktor Witt udvari tanácsos
A javasolt klinikán találta magát mint
Ápolt, különös szigorral elkülönítve
A zárt osztályon. Ott aztán csakhamar elhunyt.

(Harmadik Birodalom)

Viktor Klemperer emlékének

Egy SS-Sturmbannführer ifjú,
várandós feleségét olyan
korán s oly hirtelen lepte meg
a vajúdas kínja, hogy idő
híján csak a legközelebbi
kórházba, a katolikusok
isptályába vihették már.
Mielőtt a szülőszobába
került volna, a férje (aki
elkísérte) gyanakvón körül-
nézett a helyiségben. Épp a
szülőszék fölött egy feszület
függött a falon. „Ezt azonnal
távolítsák el – mutatott rá. –
Nem tűröm, hogy gyermekem első
pillantása zsidóra essék!”
Követelését – holtra váltan
habár – kereken megtagadták.
De még aznap éjjel telefon-
hívást kapott a főorvostól.

„Kívánsága mégis teljesült,
őrnagy úr. Kisfia született,
aki vakon jött a világra.”

(A képfaragó és a dialektikus)

Barlach és Brecht

Midőn a szobrász megtudta, hogy utolsó
Köztéri művét is eltávolították
Mint nemzetidegen, elfajzott alkotást
Hamburgban a nácik, csak némán vállat vont.
De még aznap kikerült keze alól egy
Kisplasztika, melynek ezt a címet adta:
Ezerkilencszázharminchét, rossz esztendő.
Egészen egyszerű, kis gipsz-faragvány volt.
Egy nagykendőjébe burkolódzott, sovány
Fiatal nő mélységes aggodalommal
Tekint maga elé, vagyis a jövőbe.
„Értem – mondta a száműzött költő, mikor
Egy hazájából kicsempészett fényképen
A szobrocskát megmutatták neki. – Értem
S irigylem alkotója optimizmusát.”
És mert barátai értetlen néztek rá,
Így folytatta szavait: „Hát nem látjátok?
Sugárzón fényes optimizmusát abban,
Hogy az élet így tarthatatlan, alakja
Sötét pesszimizmusában mintázta meg,
És ekképp roppant pörölycsapásként tönkre-
Zúzta a nácik minden optimizmusát.”

(1938)

Az utolsó békeév.
Az volt, tudjuk, no persze!
Anschluss, Nanking és München.
Csehöld, Spanyolhon veszte.
Emitt a zsidótörvény,
amott a Kristály Éje.
„Szálasi Éve! Igaz
Magyar Senki Se Félje!”
Hófehér lovát Kassán
a kormányzó megüli.
S anyám egyetlen fiát
decemberben megszüli.

(1941)

Irének

Apád katona volt,
s mikor megszülettél,
dúlt már a háború.
Milyen megrázón szép,
hogyan neved „Béke” lett.

(Az európai)

„Az antikommunizmus korunk örülete”
(Thomas Mann)

Önt persze, aki megmondta bátran,
mi is századunk rákfenéje,
már nem szokás idézni e tárgyban,
még ha százszor német is, és holt.
De ettől azért Ön még ma is az
köztünk, fehérek közt, aki volt.

(Egy hadbalépés hozadéka)

1941. június 26.

Ha nem is tömegek, azért sok ezrek
szívében gyúlt ki gyönyörűn a remény,
mikor a Szovjetnek Horthy nekiment.
A vérespatájú tengeri bornyú,
jól tudták, sorsát most pecsételte meg,
s ezer év úr-hatalma is vele vész.

(B. New Yorkban)

Se szivet, se hitet – országot cseréltem
Hogy ne merítkezzem soha meg a szennyben
Szeplős hazám szeplőtlen él zenémben

(1943)

Gyerekkorom legintimebb s legmelegebb emléke
Egy bárányhimlős megbetegedés öt évesen
Amelyet nagyanyám házában feküdtem ki
A világháború kellős közepén
Miközben apám csonttá fogyottan robotolt
Mint kényszermunkás a szögesdrót mögött
Anyám meg az összeroppanás legszélén imbolygott
Én mindebből csupán annyit érzékelttem
Hogy apa nem ír mulatságos rajzos-leveleket
Ahogyan pedig azelőtt rendszeren tette
És anya túrheteretlenül türelmetlen hozzám
Feltehetőleg azért hogy irigységében
Bensőséges-szép napjaimat megrontsa
A körvasút melletti tomácos régi házban

(Abdán)

Talán nem is a kivégzés volt
az iszonyú számára akkor
(készült már rá egy évtizede),
hanem a kétség: mit zsebe rejt,
a verseivel telt, szerb írka
megkerül-e majd még valaha.

(Költő nagybátyámra)

Fölrúgtad még ifjan saruidat a Parnasszusra.
De csak saruidat. Te itt maradtál. Egy tömegsírban.

(Mese egy édesanyáról)

A férje muszos volt Ukrajnában,
de ő nem volt csillaggal bélyegzett.
Mégis képzelhetetlen: kisfiát
egy szép nap – csak úgy – magára hagyta
(ki aztán Bergen-Belsenbe került)
ő meg egy tanyára menekülve,
és ott mindent feledve felejtve
végül is túlélte, amit túlélhetett.

Vagy harminc évig élt még azután
(ismertem őt, minthogy szegről-végről
vidéki rokonunk volt valahogy),
és mindig csak csodálkoztam rajta:
eszik-iszik, jár-kelel és beszélget,
s egyáltalában mindenben úgy tesz,
úgy viselkedik minden dolgában,
mint bármely más idősödő asszony.

S emlékszem, nagy tisztességgel temették el.

(Tbc)

W., az idős tüdőgyógyász mondja

A kór, mint egy szörny bűvópatak,
Felbukkant újra közöttünk, holott
Elapadtnak hittük örökre már.
Én meg nem tudok vállat rándítani
Cinikus mód: „Nagy baj még nincsen,
Hisz a kázusok rendre romák csak.”
Csak?

Bajtársai voltak apámnak,
Velük együtt ölte meg őt az SS.

(Történelem)

Hogy Sztálin és Hitler egy lett volna?
Az ám! Ahogy a tűz a vízzel egy!

(Horthy)

Senkinek született
Senkiként élte le életét
S mint senki halt meg
A senkik senkije volt
Ám egyetlen cselekedetével
Mégis halhatatlanná
Tette vitézi nevét:
Egy millió magyar
Állampolgár halála
Megsemmisítő táborokban
Harctereken vagy

Városaink ostromakor

Példátlan történelmünkben
Amit ez a senki elkövetett

(Alleluja)

Az volt a Karácsony
Az a negyvennégyes
Az a leggyönyörűbb
Mikor a semmiből
Hirtelen fölzengő
Orosz ágyúdörej
Ujjongva széttörte
A rettegés néma
És nyomasztó csendjét
Fennen hirdetve hogy
Meváltásunk most már
Ím a küszöbön áll

Lenn a szénpincében
Nemcsak apám bujkált
A szökevény „muszos”
De egy zsidó lány is
Szinte még gyereknyi
(Nevét nem ismerem
Ám hadd mondjam-higgyem
Neve Mária volt)
Ki vajúdott s megszült
Egy fiút az ágyúk
S katyusák diadal-
Dübörgése közben

Én hatéves voltam
Legendákra hitre
Varázsos igékre
Mesékre fogékony
S legbelül magamban
Titkolva titkoltan
Még soká és makacs-
Megrögzötten hittem
Hogy körúti házunk
Szenespincéjében
A kis Jézus akkor
Újra megszületett

A RÓZSASZÍNŰ LEVÉLPAPÍR

1943. szeptember

Nemsokkal azután, hogy apu elment katonának oda, ahol három falu van: Bor, Sör és Pálinka, és ő azért ment Borba, mert amint bevallotta nekem, a bort szereti a legjobban – szóval nemsokkal azután, hogy elment egyik este betoppant Gyuri bácsi és Vera néni.

Gyuri bácsi apu öccse, és anyu azt mondja róla: lehetetlen, bolondos fiú. Gyuri bácsinak ugyanis furcsa szokásai vannak. Bezörget éjfélkor, mindannyiunkat fölver, és közli, hogy Vera néni kidobta hazulról, mert összevesztek, és nálunk szeretne aludni. Máskor azért állít be, megint éjnek évadján, mivel éhes és enni szeretne, vagy egyszerűen csak azért, hogy kölcsönkérjen aputól tíz pengőt. Ilyenkor néha hajnalig is elmulatnak ketten az ebédlőben. Isznak, beszélgetnek, fojtott nevetésüket egész éjszaka hallani. Másnap aztán anyu kemény szemrehányásokat tesz apunak. Olyasmiket mond, hogy a mi lakásunk nem szálloda, meg hogy Gyuri bácsi élhetetlen, könnyelmű éhenkórász, aki örökké csak kuncsorog és mindenkit megpumpolna, s akinek már csak azért sem szabad pénzt adni a kezébe, mert a kávéházban úgyis egy perc alatt elherdálja, együtt a többi mákvirággal – azokat a művész urakat nevezi így anyu, akik az Abbáziában vagy a Japán kávéházban lármáznak és lopják a napot, s akiknek a társaságához tartozik Gyuri bácsi is.

Anyu persze őt is mákvirágnak tartja, és megvan róla a véleménye – én azonban szeretem Gyuri bácsit. Csöndes, kis, sovány ember, többnyire csak ül, ül és hallgat. Nincsen rajta semmi feltűnő, csak a szeme: ragyogó, nagy, barna szeme, amely csupa szomorúság. Máskülönből verseket ír. Az a foglalkozása, hogy költő. Egyszer, amikor kissé becsípett és felderült a kedve, bizalmasan elárulta nekem, miért is nevezik a magafajta embereket költőnek. Azért, mondta, mert naphosszat csak gubbasztanak a papírosukon, és ahogyan a kotlós tyúk ül a tojásokon és költ, úgy költik ki ők is a verseiket. Nem hittem neki. Erre elővett a zsebéből egy összehajtogatott papírost, kisimította és megmutatta, hogy szintiszta üres, aztán a szék ülésére helyezte és rátelepedett. A homlokát ráncolta, szuszogott, fújtatott, jajongott, a szemét hol becsukta, hol kinyitotta, hol ide-oda forgatta (mindezt pissenés nélkül, áhítatosan figyeltem), majd hirtelen megkönnyebbülten felsóhajtott, feneke alól kihúzta a papírt, és – csodák csodája! – az előbb még üres lap telis-teli volt betűkkel.

Kis híján bedőltem neki, amikor valami szemet szúrt. „Gyuri bácsi – szóltam gyanakodva –, hiszen ezek írógépes betűk...” „No, nézd csak – álmétkodott. – Eddig csak tintabetűs verseket tudtam költeni!” Azzal felkacagott, és megmutatta a papíros mindkét oldalát. Hát persze, az egyik fele teljesen tiszta volt, és nekem azt a felét mutatta meg a trükkös költés előtt.

Egy csöppet sem haragudtam rá emiatt, de Vera néni dohogott, hogy Gyuri bácsi szégyellje magát, és ne olyan kisfiúk előtt fitogtassa a sületlen humorát, mint amilyen

én vagyok.

Vera néni egészen más, mint ő. Erélyes, szigorú és komoly. Gyakran pöröl Gyuri bácsival, s néha egészen úgy bánik vele, mintha legalábbis a kislánya volna. Az igazat megvallva, én is tartok tőle egy kicsit, de hacsak tehetem, lopva elgyönyörködöm benne. Magas termetű és nagyon szép. Sápadt arcával, sötét szemével és hollófekete, hosszú hajával mesebeli hercegnőre emlékeztet.

Most ott álltak az ajtóban, és anyu ijedten nézte őket.

Én álmélkodtam, mert Gyuri bácsi úgy festett, mint valami ágról szakadt. Foltozott ruhában volt, melybe talán kétszer is beleférhetett volna, annyira lötyögött rajta, és a kabátujján, könyökéig lecsúszva, gyűrött, sárga szalagot viselt. Alig lehetett ráismerni ebben az öltözékben.

– Senki se látott meg titeket? – kérdezte anyu, s olyan sápadt volt, mintha minden csepp vér kiszökött volna az arcából. – Ó, istenem, milyen könnyelműek vagytok!

Láttam, hogy Vera néni szeme fellobban erre, de Gyuri bácsi sietve megfogta a kezét. Bűnbánóan pillantott anyura.

– Ne haragudj, hiszen csak egy percre jöttem. Éppen csak elbúcsúzni... Ma délben megkaptam a behívómat.

– Elbúcsúzni? Így? Ezzel a karszalaggal?... – Anyu indulatosan felnevetett. – Azt hittem, ennél több eszed van!

Csak bámultam rá. Mi történt vele? Mitől ilyen haragos? Miért van úgy oda, hogy eljöttek? Talán a toprongyos ruha nem tetszett neki, vagy a sárga karszalag? Igaz, elég furcsa ebben a ruhában Gyuri bácsi, és meg kéne kérdezni tőle, hogy minek vette fel azt a sárga karszalagot – de hát a pillanat nem volt alkalmas kíváncsiságra.

– Most az egyszer kibírtam volna, ha nem búcsúzol el tőlem – jelentette ki anyu.

Gyuri bácsi arcán megfeszült a bőr, a tekintete szokatlanul kemény lett. – Nem hozzád jöttem. A bátyám fiától akarok búcsút venni. Az unokaöcsémtől...

Anyu hallgatott, én pedig szorongva néztem Gyuri bácsit. Miért akar elbúcsúzni tőlem? Hová megy? Vera néni kaptam a pillantásomat, ő elfordította a tekintetét, szép arca elgyötört volt. Megdöbbsentem. Apu elutazása villant az eszembe, apu búcsúzkodása – és hirtelen megértettem, hogy ugyanaz történik. Gyuri bácsi is katona lesz. Neki is el kellett mennie, habár se puskája, se egyenruhája, ahogy apunak sem volt.

– Üljetek le – szólt végül csendesen anyu.

Mindannyian leültünk, csend volt.

Kínos volt ez a csend. Moccanni sem mertem, még a lélegzetemet is visszafojtottam.

– Milyen furcsa vagy – rázta meg a fejét Gyuri bácsi, és anyut fürkészte. – Hiszen nem mondtad, egyetlen szóval sem mondtad eddig, hogy ne jöjjenek ide... Se baj – legyintett keserűen –, valószínűleg úgyis ez az utolsó találkozásunk.

– Gyuri! – csattant fel Vera néni, de azután csak suttogni tudott. – Hogy mondhatasz ilyet?...

Én sem értettem, miért beszél így, de nem mertem megtudakolni az okát. Volt most Gyuri bácsiban valami szokatlan; mintha nem egészen az az ember lett volna, akinek ismertem. Az arca merev volt, akár a kő, s áradt belőle a komorság és a keserűség. Úgy révedt maga elé, mint aki valahol nagyon messze-messze jár.

Anyu is hallgatott. Lehorgasztotta a fejét, és ideges ujjaival a nyakláncát morzsolgatta. Az aranyláncon finom kis feszület függött. Sosem láttam rajta azelőtt, de

újabbán állandóan viselte, méghozzá úgy, hogy minél szembeötlőbb legyen. Igaz, hogy azelőtt templomba sem jártunk olyan sűrűn, mint mostanában, és ami a legkülönösebb, a katolikus Teréz templomba, ahova a házukbeliek, holott anyu református volt.

– Sajnálom, Magda – mondta Gyuri bácsi –, kár, hogy így válunk el... Holnap hajnalban bevonulok Nagykátára. Úgy hírlík, a századunk menetszázad, és egyenesen a frontra indul. Ukrajnába...

Erre a szóra, láttam, anyu riadtan felkapja a fejét, én azonban még sohasem hallottam ezt a szót, és félenként megtudakoltam, mi az, hogy Ukrajna.

– Egy ország – felelte Gyuri bácsi, anélkül, hogy rám pillantott volna. – Ott háborúzunk most az oroszok ellen.

– Te oroszok ellen fogsz harcolni? – kiáltottam fel elborzadva. – Azok megölnék téged, Gyuri bácsi! Kegyetlen, gonosz emberek azok, mindenkit legyilkolnak!

– Hát ezt meg hol hallottad? – kérdezte szigorúan Vera néni.

– Az óvodában.

– Miféle óvoda az?

– Német óvoda – közöltem büszkén. – Birodalmi német óvoda.

– Nehezen sikerült... csak nagy-nagy protekcióval – mondta alig hallhatóan anyu.

– Gratulálok! – biccentett Vera néni.

– Fräulein Elsa sokat mesél nekünk az oroszokról – folytattam fontoskodva. – O az egyik óvó néni. Azt mondja, az oroszok megölik a felnőtteket is, a gyerekeket is, mert ők akarnak uralkodni az egész világon.

Vera néni szeme ismét fellobbant, szinte megvetően meredt rám. – Ne higgy el minden hazugságot, kis bolond!

– Hallgass... könyörgök, hallgass... – rimázkodott neki anyu, és még a kezét is összetette kétségbeesésében, én meg csak pislogtam tanácstalanul és megszeppenve. Még sose láttam Vera nénit ilyen haragosnak.

– Adjatok egy cigarettát – szólt közbe Gyuri bácsi.

Anyu felállt, a tálalóról hozott neki egy dobozzal, és szótlánul figyelte, amint rágyújt.

– Biztos, hogy Ukrajna? – kérdezte halkán. – Nagykátáról nemcsak Ukrajnába indulnak muszos századok. Imre is Nagykátára vonult be...

– No és, ha nem Ukrajna? – fújta ki a füstöt Gyuri bácsi. – Ha én is Borba kerülök, mint Imre?...

– Bor mégsem harctér. Nem Ukrajna.

Gyuri bácsi megint csak legyintett. Láttam, nagyon el van keseredve, és összeszorult a torkom, annyira sajnáltam. Ott ült lötyögő, bő ruhájában, a kabátujja olyan hosszú volt, hogy még a kézfejét is elrejtette, és arra gondoltam, hogy ilyen gyöngö, kis, sovány embert nem is lenne szabad behívni katonának.

– Bor sem jobb – mondta csüggedten.

Nem bírtam tovább, közbekiáltottam: – De igenis jobb! Én tudom, hidd el, Gyuri bácsi, tudom, hogy sokkal jobb!

Csak bámultak rám mind a hárman.

– Úgy – mondta Gyuri bácsi, s mintha mosoly derengett volna elő az arcán. – Aztán honnan tudod te azt?

– Apu leveleiből – vágtam ki diadalmasan.

– Ugyan! Talán levelezik veled?

– Igen. És ugye, te is fogsz írni nekem? Valami jó kis, vicces verses levelet.

– Hát... ha megengedik...

– Megengedik! Apu már kettőt is írt, két rajzos levelet. Az egyikben az a vonat van, amelyik odavitte őt, a másikon meg egy taligás ember, aki ő maga... Mert ott még azt is megengedik, hogy ásója, talicskája és lapátja legyen. Azt írta, hogyha majd hazajön, nekem ajándékozza mind a hármat...

Gyuri bácsi a fejét csóválta, nagy szemet meresztett, hitetlenkedve nézett rám. – Nem akarsz te engem becsapni, Gábor?

– Dehogyan akarlak – tiltakoztam, és éreztem, hogy még a fülem is ég izgatottságomban –, nem csaplak én be, isten bizony, hogy nem! Kérdezd meg anyut, ha nekem nem hiszel, ő olvasta fel nekem a leveleket, ő megmondhatja... Úgy laknak ott apuék, mint a cserkészek, sátrakban és nagy faházakban. És mindennap kirándulnak... hegynek föl, völgynek le... Apu azt írja, hogy azok ám csak az erdők meg a hegyek! Gyönyörű szép ott minden...

Gyuri bácsi egyre csak a fejét rázogatta, nem győzött álmélkodni, és már egyáltalán nem látszott szomorúnak. Ez annyira föllelkesített, hogy hamarjában költöttem egy harmadik levelet is.

– Aztán meg... fürödni is lehet – nyeltem egy nagyot. – Igen. Van ott egy tó is... csónakokkal, vitorlásokkal... igazi, nagy tó, mint a Balaton, csak egy picivel kisebb... És apu szerint olyan szépségesen kék az a tó, amilyent még nem is látott. Mindennap megfürdik benne, úszkál meg lubickol...

– Ejha! – kiáltott Gyuri bácsi. – De hisz ez nyaralás! Hiszen akkor nem kell búsulni, nem szabad szomorkodni!

– Nem szabad szomorkodni... – suttogtam, és lángolt az arcom, reszkettem örömben, hogy Gyuri bácsi, lám, mindent elhitt, még a tavat, a fürdést, a vitorlásokat is. Lesütöttem a szemem, hogy észre ne vegye benne a turpisságot. Ha most kipróbálta volna, és megnyomja az orrom hegyét, egészen biztosan puhának találja.

Ékkor már nemcsak ő, hanem Vera néni is mosolygott. Anyu arcán azonban nem látszott mosoly. A homlokát ráncolta, s nagyon féltem, hogy egyszerre csak rám ripakodik: ejnye, Gabó, mit hazudozol itt összevissza, kisfiam?!, mert ki nem állhatja, ha hazudozom, és talán meg sem értené, hogy ez itt most nem is volt hazudozás igazában – én csak azt akartam, hogy Gyuri bácsi ne legyen szomorú.

De ezúttal nem pirított rám, hallgatott, bizonyára csak magában mérgelődött. Vera néni pedig odahívott magához, az ölébe ültetett. Sötét szeme párásán csillogott, és hosszú ujjával, amelyekkel vázákat, hamutartókat meg mindenféle mókás kis állatokat formál, a hajamat kócolgatta.

– Ó, te kisfiú – suttogta a fülemben. – Te okos, buta kisfiú! Milyen kicsi is vagy te... mint egy mogyoró...

És mély hangján olyan kedvesen, annyi gyöngédséggel duruzsolt hozzám, hogy behunytam a szemem, és mosolyogtam örömben. Boldog voltam, hogy sikerült elkergetnem a bánatukat.

Már besötétedett, amikor elbúcsúztak. Az előszobában utoljára még megölelgettük egymást, miközben Gyuri bácsi megígérte, hogy amint megérkezik, első dolga lesz, hogy írjon nekem verses levelezőlapot, majd anyu eloltotta a villanyt, és kiengedte őket a folyosóra.

Inkább csak sejtettem, semmint láttam, ahogy az elsötétítéstől szurokfekete gangon

a lépcsőház felé osonnak. Ott egy kékre festett égő derengő fényénél megpillantottam őket egy pillanatra, azután eltűntek a szemem elől.

Soha többé nem láttam egyiküket sem.

Az ezüst vitézségi

Szombat délutánonként a repkénnyel befuttatott, ódon, nagy ház ebédlőjében, amelynek ablakai a körvasútra néztek, összeült a szokásos kártyaparti: nagyapa, a Verebély fűszeres, a Csömyei trafikos meg Ákos bácsi, a nagybátyám, aki a ház elkülönített, másik felében lakott. Késő estig verték a blattot, és akkora ricsajt csaptak, hogy meg kellett bolondulni tőlük.

Fél nyolckor azonban mindig szünetet tartottak. Megvacsoráztak, közben bekapcsolták a rádiót (amelynek titokzatos, zöld varázsszeme mindig megborzongatott, mert olyan volt, akár egy élőlényé), és meghallgatták a híreket. Nagyapa pedig elégedetten kijelentette: – Most már bizonyos, hogy megnyerjük a háborút.

– De, papa – sopánkodott Ákos bácsi –, hiszen az angolok partra szálltak Olaszországban, az olaszok meg elkergették Mussolinit.

– Annál jobb – szegte fel az állát nagyapa. – Csak hulljon a férgese! Úgysem állhattam soha azokat a füstösképű makarónifalókat. De a német meg a magyar most majd együtt megmutatja...

Ákos bácsi ezt sohasem hagyta szó nélkül. Ó nemcsak az oroszokat, a tótokat meg a románokat gyűlölte, mert mindez szinte kötelességszámba ment nála, hanem minden egyéb nációt is mélységesen megvetett. A németeket például úgy pocskolta: azok a gombóceví, svihák svábok.

Milyen pokoli ordítózás tört ki néha!

Ákos bácsi, aki nemcsak külsejében – jámbor, kék szemével, pisze orrával, nagy kerek fejével hanem könnyen felfortyanó természetével is nagyapára ütött, hevesen bizonygatni kezdte, hogy nem lett volna szabad belépünk a háborúba, mert a svábok hibájából el fogjuk veszíteni.

– Igaz – bólogatott Verebély bácsi is, szokása szerint mélán lógatva bánatos, hosszú orrát. – Mi kérem, minden háborút elvesztünk.

Nagyapa vérvörös arccal az asztalt kezdte verni, és magából kikelve ordított Ákos bácsira: – Áruló vagy! Idegenbérenc, hazaáruló, dezertőr! Te kufár, te... te zsidó!...

– Kikérem magamnak – visította Ákos bácsi –, a papa azonnal vonja vissza! Tessék visszavonni! A papa vegye tudomásul, hogy...

Nagyapa azonban se nem látott, se nem hallott. Pulykavörös arccal tajtékozott, és azzal fenyegette Ákos bácsit, hogy nyomban rendőrt hív.

Én ijedtemben a legtávolabbi zugban húzódtam meg, vagy nagyanya háta mögé bújtam. Semmit sem értettem, minden felfoghatatlan volt, csak azt tudtam, hogy Ákos bácsit valóban szörnyen megsérthette ilyenkor nagyapa. Még hogy zsidónak nevezni valakit! Hiszen mindenki tudja, hogy azok gonosz emberek, és a világon minden bajt ők okoznak. Lopnak, csalnak, becsapják a szegény embert, és mindenhol kitúrják azt, aki magyar. Mondtam is egyszer fontoskodva nagyanyának, amit éppen előző nap hallottam, hogy borzasztó dolog lenne, ha elveszítenénk a háborút, mert akkor az

oroszek és a zsidók, akik nagypapa szerint egykutyák, mindenkit lekaszabolnának, még a gyerekeket is.

Nagyanya a fejét csóválta, mint rendesen, amikor ilyeneket hallott tőlem, és kedvetlenül felsóhajtott.

Csodálkoztam rajta. Nem értettem, miért kedvetlenedik el, és miért néz rám olyan szomorúan? Hiszen ha nagypapának mondom ilyesmit vagy Ákos bácsinak, mosolyogva veregetik meg az arcom, és húsz fillért adnak fagyalatra vagy nyalánkságra. És Jani, az unokabátyám is mindig megdicsér, ha így beszélek.

O egyébként is gyakran hengegett el azzal, hogy az iskolában mennyi borsot tör a zsidó gyerekek orra alá. Rajzszöveget dug alájuk, vizketőport szór a nyakukba, vagy egyszerűen elagyabugyalja őket.

Főleg egy Müncz nevű kislány haragudott, akiről azt mondta: olyan rút, mint az ördög. De lehet, hogy nem is ezért haragudott rá, hanem azért, mert Müncz jó tanuló volt, jó magaviseletű, és csupa jeles a bizonyítványa, ő pedig örökké intőket hozott haza, de jelest sohase kapott.

Mindez azon a nyáron történt, amikor nagyanyánál bárányműveibe estem, s a várva várt, pompásnak ígérkező nyaralás kis híján füstbe ment.

Szerencsére gyorsan gyógyultam.

Lázam már nem volt, a bőrömön se látszottak többé a kicsi pöttyök. Azután egy nap, amikor megint megvizsgált a doktor bácsi, azt mondta: – Most már kutya baja sincs. Mehet a többi lurkó közé.

Nagyanya meg én kiballagtunk a kertkapuhoz, és letéptük róla a ragályos betegségre figyelmeztető piros cédulát; már rég kifakult. Igen ünnepélyes pillanat volt. Nagyanya vidáman hunyorgott, Borzas vakkantgatott és a farkát csóválta. De ott volt az unokabátyám, Jani is, meg a legjobb barátja, Verebély Tomi, és ők is örvendeztek.

– Csináltam neked egy csúzlit – mondta Jani. – Direkt neked csináltam ám!

A csúzli gyönyörű volt, és nekem még sose volt saját csúzlim.

Nagyanya a kezünkbe nyomott egy-egy őszibarackot, aztán elmentünk játszani.

Végignyargaltunk az utcán, s mire kiértünk a vasúti töltés melletti tisztásra, már összegyűlt az egész csapat. Egy gazdátlan, korhadt krampácsolóbódé előtt sorakoztak, amelyet Jani úgy nevezett: a főhadiszállás. Hát, a főhadiszállás előtt ott állt tíz-tizenkét fiú, valamennyi már iskolás, nagyobb nálam, és amikor megláttak, Jani parancsára, feszesen szalutáltak nekem. Pedig én még iskolába sem jártam, és a csapatban is csak – így mondták – „kültag” voltam.

Verebély Tomi kibontotta a piros-fehér-zöld zászlót, a szemüveges, pufók Csömyei megperdítette a játékdobot, azzal Jani hozzám lépett. Kezet szorított velem, barátságosan megveregette a vállamat, majd átnyújtott egy barnára festett, lapos kavicsot.

– Ez a kis vitézségi érdemrend – közölte. – Aztán megbecsüld a kitüntetését, és máskor ne legyél beteg.

– Igenis – motyogtam borzasztó zavarban. – Köszönöm szépen, tábornok úr.

Büszke és meghatott voltam, bár arra gondoltam, hogy kis vitézségije már kivétel nélkül mindenkinek van a csapatban, és ez nem is olyan nagy dicsőség, de hát az igazi, komoly kitüntetés, az ezüst vitézségi meg az arany vitézségi, számomra csak álom lehetett. Ahhoz nem volt elegendő holmi ragályos betegség. Ahhoz valódi hőstett kellett, valami egészen kivételes, jeles hőstett, amit kizárólag csatákban lehet

véghezvinni. Én pedig, szégyenszemre, nem nagyon kedveltem a csatákat. Olyankor szerényen meghúzódtam oldalt, és csak a többieket biztattam. De őket se túl hangosan.

Mert a körvasút innenső és túlsó oldalán rettentő, elkeseredett csaták zajlottak le a Csuli-féle bandával. Ez a Csuli nagy csibész hírében állt, mifelénk mindenki komisz utcakölyöknek nevezte, ráadásul a gyári telepen lakott, és az egész bandája odavalósi volt. Úgy hívtuk őket, hogy *prolik*, s ha valamelyikükkel összetalálkoztunk az utcán, csúfokodva kiabáltuk:

– Proli, proli, koszos a füled!

Abban a hitben éltem, hogy a *proli* valami csúf szó, amelyet Janitól éppen eleget hallani, de Verebély Tomi elmagyarázta, hogy a *proli* csavargó, verekedős, tolvaj, rossz embert jelent, meg olyat, aki folyton iszik, és csak a napot lopja. Ő mindezt a papájától tudta, és a papája mondta neki azt is, hogy a proli semmivel sem jobb a zsidónál.

Csuliék azonban nem prolinak hívták magukat, hanem kalózbandának. A csatában mindig fekete álarcot viseltek, mint a filmekben a banditák. Így jelentek meg, álarcban a töltésen, halálfejes, fekete zászlójukat lengetve, és teli torokból bömbölték csatakiáltásukat:

– Héjjá hó! Héjjá hó! Hó! Hó! Hó!

Nekem ilyenkor menten elillant a bátorságom, és roppant örültem, hogy csak kültag vagyok, és még kicsi, és senki sem törődik velem.

– Tá-riadó! Tá-riadó! – harsogták a mieink. – Huj, huj, hajrá!

Pergett a dob, lobogott a nemzetiszín zászló. A két banda összecsapott.

A töltés oldalán üldögéltem. Izgalmamban tövig rágtam a körmömet, és arra gondoltam, hogy haza kéne menni nagyanyához.

A csaták váltakozó sikerrel folytak. Hol a mieink verték el a Csuliékat, hol pedig ők futamítottak meg minket.

Ilyenkor egyenest nagyanya kertjébe szaladtunk be, mert szerencsére közel esett a harcmezőhöz, és oda az ellenség nem mert utánunk jönni. Ennek főleg Borzas volt az oka. Ott morgott, vicsorgott a kapu mögött.

Egyik alkalommal azonban, amikor a mieink hanyatt-homlok menekültek, én valahogy lemaradtam tőlük, és rémülten vettem észre, hogy a feketeálarcosok engem vesznek üldözőbe. Futottam a töltés mentén, ahogy csak a lábam bírta, és akkor megpillantottam egy törött léckerítést, amelyen éppen bebújhattam. Bokros, dudvás, elvadultan sűrű növényzetű kertben találtam magam. S egyszerre ott állt előttem egy vörös hajú, szeplős kisfiú, aki jókora macskát szorongatott a karjában, és legalább olyan tágra nyílt, ijedt szemmel nézett rám, ahogy én őrá.

Csuliék akkor már ott trappoltak a kerítés előtt, és csatakiáltásaikkal felverték az egész környéket.

– Oda... gyorsan... – szólt hirtelen a kisfiú, és rámutatott a kert végében meghúzózó, rogyant sufnira.

Így aztán ott bent, mindenféle kerti szerszám és egyéb limlom között vészeltem át azt a néhány percet, amit Csuliék a kertben töltöttek. Keményen vallatóra fogták a kisfiút, de ő olyan jól játszotta a mit sem tudó ártatlant, hogy végül hittek neki és mérgesen továbbálltak, én meg nem lettem a túsuk.

Mert semmi kétség, a feketeálarcosok túsul akartak ejteni, amint másnap Jani értésemre adta, miután megdicsért, hogy ügyesen kereket oldottam az üldözőim elől, túsul akartak ejteni, magyarázta komolyan, hogy előbb szörnyű mód megkínózzanak,

azután pedig váltságot kérjenek értem, hiszen a túszoikat éppen ezért ejtik. Az persze szerfölött büszkévé tett, hogy Csuliék váltságul akartak felhasználni, de hogy kire-mire akartak volna kicserélni, arról sejtelmem se volt, és valami azt súgta, hogy Jani sem igen tudja. Ekkor a beszélgetésünk hirtelen abbamaradt, mert az utcasarkon észrevett valakit.

– Nézd – mutatta –, ott a Müncz!

Én pedig megpillantottam azt a kisfiút, aki előző nap elbújtatott Csuliék elől. Tejet vitt haza a boltból. Nem tudhattam, vajon ő is felismer-e, csak azt láttam, hogy Janitól rettenetesen megijed. Magához szorította a tejesüveget, és ina szakadtából futásnak eredt.

– Szervusz, paprikajancsi! – kiabált utána Jani. – Hol égetted meg a hajad?

És rám nézett büszkén, látom-e, mennyire fél tőle a Müncz.

Délután Jani a bandának is elhencegett Müncz megfutamításával.

– Csak ránéztem, srácok! Bizisten, csak ránéztem, és úgy elpucolt, mint egy ürge! – és állandóan engem szólított tanúnak. Minden második szava után bizonyítanom kellett, hogy nem hazudik.

A főhadiszállás előtt, a sárguló fűben heverészett az egész csapat.

Lustálkodtunk, egyikünknek se volt kedve játszani. Ezen a délutánon Csuliék se jöttek csatázni, bizonyára ők is heverésztek valahol a rekkenő hőségben.

– A zsidók mind gyávák – mondta az egyik fiú. – Ha rájuk kiált az ember, mindjárt összezsínálják magukat.

Ezen mindenki nevetett, csak Jani nem.

– Utálok a Münczöt – szólt töprengő arccal, mintha hosszú gondolkodás után sütötte volna ki. – Nem tudom, miért, de utálok. Ha meglátom az osztályban, mindig szeretnék belerúgni.

Jani egy osztályba járt vele. Mind a ketten negyedikesek voltak.

– Én is utálok – mondta Csörnyei, a dobos. – A Müncz бүдös. Egy padban ültem vele, és mindig szagoltam, hogy milyen бүдös.

Egy szóke kisfiú szólt közbe, akit Mikinek hívtak.

– Nem is бүдös – ellenkezett. – Én is ültem vele egy padban.

Csörnyei дühös lett. Szemüvegén keresztül meresztgetni kezdte a szemét, és sziszegett.

– Igenis, бүдös! Libaszagú, ha tudni akarod. Бүдös libaszagú!

– Úgy van – szólt közbe Verebély Tomi, aki roppantul szeretett fontoskodni. – A zsidók folyton libát esznek. Azért is hívják őket libásoknak.

– Az lehet – mondta a szóke kisfiú. – De a Müncz nem бүдös. Nem igaz, hogy бүдös.

– De véded! – nézett rá ferdén Jani. – Talán te is libás vagy, Miki egér?

Néhányan kuncogni kezdtek, a szóke kisfiú zavarba jött.

– Dehogyan védem mondta, és a füle tövéig elpirult. – Hát, érdekel engem? Lehet, hogy tényleg бүдös... Mit tudom én?

Egyáltalán nem volt бүдös, gondoltam, ott álltam mellette a kertben, és nem volt az. A Csörnyei meg nem zsidó, és mégis бүдös. Azért бүдös, mert kövér, izzadós és nem szeret mosakodni. De nyikkanni sem mertem. Csak meghúzódtam szép csöndben, hogy ne is lássanak, észre se vegyenek. Nehogy egyszer csak észébe jusson

valamelyiküknek, és azt mondja: te még iskolás se vagy, mit keresel közöttünk?

Így hát hallgattam.

Ő k már egészen másról beszélgettek. Arról beszélgettek, hogy a zsidóknak görbe orruk van, fekete hajuk és szakálluk, és ezért hasonlítanak úgy az ördög.

– Mondjátok – kérdezte ekkor Csömyei, és izgatottan felkönyökölt a fűben. – Igaz, hogy *ezeknek* kiskorukban levágják a töküket?

A többiek nyerítve nevettek, én meg elvörösödtem, mert ez a szó csúf volt, s Janitól tudtam, hogy mit jelent.

Csörnyei megint dühös lett, mert azt hitte, hogy rajta nevetnek. Mérgében sírós hangon ismételte:

– Igenis, aszongyák! Igenis, aszongyák...

Verebély Tomi megigazította szépen elválasztott haját, mert ő nemcsak fontoskodó volt, hanem ficsúr is (így is csúfoltuk), és roppant felnőttesen magyarázni kezdett:

– Igen, ezt én is hallottam. A papám mesélte, hogy ezeknél nincs keresztelő, mint nálunk, hanem, amikor megszületik a gyerek, akkor levágnak a... farkából.

Verebély ezt olyan finoman, szemérmesen mondta, hogy megint kitört a nevetés. A fiúk vihogtak, gyömszölték egymást. Nagyon tetszett nekik a beszélgetés.

– Nézzétek! – kiáltott fel hirtelen Jani, és a sorompó felé mutatott.

Müncz jött át éppen a sorompón. Valami nagy kosarat cipelt, ami igen nehéz lehetett, mert alig bírta, és a kosár széle a bokáját verdeste. Talán krumpli volt a kosárban, nem tudtuk megállapítani.

– Most majd megtudjuk, hogy tényleg van-e pöcse – mondta Jani, azzal tölcseért formált a tenyeréből, és elrikoltotta magát: – Müncz! Gyere ide! Ne félj, nem bántunk. Naaaa, isten bizony...

Müncz ránk bámult, habozott. Majd a másik kezébe vette a kosarat, és hozzánk bandukolt. Biztosan belátta, hogy a nehéz kosarával úgyse tudna elszaladni. Ijedt is volt, de kíváncsi is, hogy mit akarhatunk tőle.

– Szervusz – mondta Jani, és ránk kacsintott. – Na, ne gyulladj be – nézett aztán rögtön Münczre most nem bántunk. Tedd le a kosarat.

Müncz engedelmesen letette a kosarat, és mukkanni sem mert. Hol egyikünkre, hol másikunkra kapta a tekintetét. Olyan szerencsétlenül álldogált ott, hogy kínomban lesütöttem a szememet. No, meg azért is, hogy ne találkozzék a pillantásunk.

Haza kellene menni, gondoltam. Nagyanya már biztosan befejezte a munkáját, és mesélne nekem.

Egyszerre kimondhatatlan vágyat éreztem, hogy odabújhassak hozzá, és kérleljem, meséljen valami szépet.

– Csak nem félsz, Müncz? – hallottam Jani hangját. – Mi cserkészek vagyunk – mondta ünnepélyesen. – Farkaskölyök nem bántja a gyengébbet.

Müncz semmit se szólt. A fiúk is hallgattak; lélegzetvisszafojtva várták, mi fog kisülni ebből.

– Húzd le a nadrágodat – mondta Jani. – Meg akarjuk nézni, hogy van-e pöcsöd.

A fiúk megint vihogni kezdtek, kényszeredetten csapkodták a combjukat.

Csak a szőke Miki ellenkezett rémülten.

– Ne, azt ne! Jaj, Jani, azt ne!...

– Csend! – kiáltotta Jani, és nagyon parancsoló volt, ahogy egy vezérhez illik. –

Na, húzd le a nadrágodat, Müncz!

A szemem sarkából lestem oda.

Müncz mozdulatlanul állt, csak éppen a szája reszketett egy kicsit. Azután gyöngén, szinte habozva megrázta a fejét.

Jani türelmetlenül toppantott.

– Nem lesz semmi bajod, te hülye! Hát, nincs abban semmi. Vagy talán igaz, hogy neked nincs is?

Most már senki sem nevetett. A fiúk lassan, éhes kíváncsisággal körülfogták Münczöt.

– Naaa, húzd le! – kérelették. – Nincs abban semmi, igazán...

– Ha akarod, mi is megmutatjuk a magunkét – mondta az egyik kisfiú.

Én ugyan meg nem mutatom, gondoltam. A pusztá gondolatától elszörnyedtem.

Müncz egyszerre csak sírni kezdett.

– Bög – szólt valaki utálkozva.

Mereven magam elé néztem.

Úgy látszik, ő is szégyelli magát, villant az eszembe. Furcsa volt, hogy egy zsidó kisfiú pontosan ugyanazt gondolja, amit én.

Bizonytalanul éreztem magam. Szerettem volna elmenni, de kíváncsi is voltam. Vajon mi sül ki ebből az egészből? A legjobb volna láthatatlannak lenni, gondoltam.

Amikor felnéztem, Verebély és Csörnyei Müncz háta mögött állt. Éppen a karját csavarták hátra. Müncz nem védekezett, de egész testében remegett, és fájdalmasan verdestek a szempillái. Valamit motyogott, talán azt: „Engedjete el...” De egészen halkán szólt, nem lehetett érteni.

– Na, ki akarja megnézni először? – kérdezte Jani harsányan, de közben megcsuklott a hangja.

– Ne, ezt ne! Csak ezt ne!... – hebegte a kis szőke Miki, és fehér volt az arca.

A töltésen éleset fütyült egy mozdony.

– Gyávák vagytok – kiáltotta Jani magas gyerekhangon. – Hát, majd megnézem én! Vonat zakatolt el a fejünk felett. Dübörgése minden más hangot elnyomott.

Láttam, Jani lehajol és lehúzza Müncz nadrágját.

De mielőtt az alsónadrágját is leráncigálhatta volna, Müncz felüvöltött és kitepte magát őrzői kezéből. Azt hittem, mindjárt elszalad. De nem szaladt el. A lehúzott nadrágjától nem is tudott volna. Tapodtat se mozdult, csak a szeme volt csupa rémület. És a nadrágját próbálta visszacibálni.

– Meg kell ruházni! – fakadt ki dühösen Csörnyei.

Jani a fejét rázta.

– Nem lehet. Megígértük neki, hogy *most* nem verjük el. Farkaskölykök vagyunk, megtartjuk a szavunkat. – Váratlanul gonoszul elvigyorodott, és rám nézett. – Gyere ide – mondta. – Te nem vagy farkaskölyök. Ruházd meg te.

Rémülten bámultam rá.

– Én még kicsi vagyok – suttogtam.

A fiúk vihogtak, tetszett nekik az ötlet.

– Ruházd meg te – mondta Jani. – Ha vissza mer ütni az más. Akkor palacsintára lapítjuk.

– Na, mire vársz? Talán bejeddél?

Néhányan gúnyosan nevetni kezdtek a fiúk közül. Nem akartam, hogy kinevessenek.

– Ne félj tőle! – bátorított egyikük. – Ez zsidó.

Zsidó, mormogtam magamban. És nagyanya különös tekintetét láttam újból. Ettől forró lett a fejem.

Müncz behúzott nyakkal állt előttem, és bután pislogott. Ha legalább valami jelét adta volna, hogy fölismert! De még csak azt se tudhattam, valóban fölismert-e. És újból elcsodálkoztam, hogy alig nagyobb nálam.

Hirtelen arcul köptem.

Azután másodszor is.

A fiúk nagyon nevettek.

– Fajin srác vagy!

De én nem néztem rájuk. Megint beteg leszek, gondoltam. Beteg leszek, és nagyanya mesél majd esténként. Az jó lesz... nagyon jó... Ó, milyen jó!...

Jani állt előttem, komoly szemmel pillantott rám.

– Meg fogod kapni az ezüst vitézségit – mondta.

A rózsaszínű levélpapír

A hatéves kisfiú, akit szőke fürtös, hosszú haja és nagy, kék szeme láttán gyakran lánynak hittek, semmit sem gyanított. Mi oka is lett volna a gyanakvásra? A legtöbb házbeli gyerek papája már régóta katona volt. Hengegtek is vele éppen eleget, vége-hossza nem volt dicsekvésüknek. Ő meg csak irigykedett rájuk titokban. Kivált akkor, amikor egyikük-másikuk büszkén újságolta a folyosón, levél jött papától, írt a háborúból.

De hát ezután majd apu is írni fog, gondolta most elégedetten, méghozzá sokkal szebb és érdekesebb leveleket, mint a kövér Schmidt Karcsi még kövérebb papája, meg a Vicsek Jozsó papája, aki a vice a házban, és olyan incifinci kis ember, hogy érteni se lehet, miért engedték meg neki, hogy elmenjen katonának; igen apa sokkal szebb leveleket fog írni, mint az ő papájuk, s nemcsak betűs leveleket, mint azok, hanem rajzosokat is, mert apa igazán csodaszépen rajzol, és valahányszor csak vidékre utazik a lapos kis fekete kofferjével, ami dugig van mindenféle színes és mókás rongydarabkákkal, amiket ő árumintának nevez, szóval amikor csak elutazik valahová, mindig ír, és a leveleibe mindent belerajzol, amit látott, és ami útközben megesett vele. Kész gyönyörűség minden egyes levele! És néha szinte anyu sem kell hozzájuk, hogy felolvassa őket, hiszen a rengeteg kis rajzból úgyis minden kiderül.

Biztos, hogy most is így lesz. Egészen biztos. Lerajzolja majd a pályaudvart, talán éppen a Nyugatit, ahol nyüzsög a sok-sok katona, lerajzolja a vonatot, amivel megy a háborúba, de talán még a csatateret, meg a csatát is lerajzolja, meg saját magát is, ahogy éppen lődöz a puskájával... ámbár puskája még nincsen. Legalábbis akkor még nem volt, amikor elment. Ez csalódás volt, mert az igazán nagyszerű mégiscsak az lett volna, ha puskával a vállán megy végig a gangon a lépcsőházhoz, miközben az összes gyerek őt bámulja az ablakokból, de ebből nem lett semmi, csak a jókora hátizsák púposodott a hátán meg a bakancsa kopogott a folyosón, ahogy elindult, és azt mondta,

a puskáját csak a csatában kapja majd meg, s ezt el is kellett hinni neki, hiszen a Vicsek papájának se volt még puskája, amikor elment katonának, meg a Schmidt Karcsi papájának se, s így hát rendben is lett volna az egész dolog. Csakhogy akkor, amikor ezt a puska dolgot elmondtam a Schmidt Karcsinak meg a Vicseknek, Schmidt Karcsi, aki éppen almát evett, kárörvendően nevetni kezdett, és azt mondta, hogy a te papádnak nem lesz puskája, mert a muttim azt mondta, hogy a te papád nem is igazi katona, hanem csak muszos katona, és aki muszos katona, annak nem jár puska, mert az nem igazi katona.

Verekedés lett a dolog vége, aminek persze híre ment, és anya is tudomást szerzett az egészről. Elsápadt, de nem szólt semmit, még csak nem is veszekedett, nem, egy cseppnyit sem, és ez igazán különös volt, hiszen kiabált ő és büntetett minden semmiségért, de akkor csak állt és hallgatott, egész nap csak hallgatott. S másnap reggel se mondott többet, csak ennyit, apád katona, hiszen tudod, kint van a fronton, s így folytatta, nekem most egy időre kórházba kell mennem, kisfiam, mert beteg vagyok, és amíg haza nem jöhetek, te Aronpapáékhoz költözzöl, a Mányoki útra.

Ugyan miért is gyanakodott volna anyja szavaira? Azt ugyan nem tudta meg tőle, mit jelentsen az, hogy muszos katona, de hát nem is ez volt a fontos, hanem az, hogy apa igenis katona, és harcol, ugyanúgy, mint sok más gyerek papája. Büszke volt rá továbbra is, anyát meg sajnálta, hiszen a betegség rossz dolog, és kórházban feküdni biztos még rosszabb, de hamar megvigasztalódott. Aronpapáéknál lakni igazán remek, budai házuknak nagy kertje van, és ott sokkal jobban lehet játszani, mint odahaza, a körúti bérház gangján, ahová különben is csak nagy ritkán engedi ki anya, mert szerinte az úrigyerekek nem való.

Nem érte csalódás. Odaát, a budai házban valóban nagyszerű volt az élet. Már csak azért is, mert igen nagyon szerette az anyai nagyapát. Boldog volt, ha nagyapja a térdére ültette és úgy beszélgetett vele, miközben ő lilás ereszű, fényes, tar koponyáját simogatta. Áronpapa, mondogatta néha, hiszen te olyan vagy, mint egy török janicsár! Mit beszélsz, gyerkőce? Áronpapa ilyenkor megmérgeződött, és kézen fogva átvezette a félhomályos ebédlőbe, ahol két ódon szekrény közt jókora, megbámult festmény függött a falon, íme, Miklós fiam, mutatott rá Áronpapa ünnepélyesen, s századszor is ugyanolyan elfogódott hangon, íme atyámfia, a te egyik ősöd: nemes és vitélző Kávásy Péter, a verseci végvár kapitánya! Kávásy kapitány lóháton feszített, sisakosán, páncélingben, súlyos szablyát szorongatva, de hatalmas bajusza és marcona ábrázatja ellenére sem látszott barátságatlan embernek. Áronpapa szerint rettenthetetlen hős volt, vitézsége a nagy hírű Kinizsi Páléval vetekedett, s úgy csépelte-aprította a pogányt, hogy maga a fölséges király jutalmazta meg érte. A jutalom is ott függött üveg alatt, aranyozott keretben, ott bizony, a vedlett kutyabőr. Hányszor, de hányszor olvasta föl Áronpapa azokat a halványra kopott, girbegurba sorokat! S mennyi-mennyi titokzatos furcsaság kínálta magát még ott, az ebédlő falán, a két komor almárium között! Páncélos vitézek, dolmányos-mentés huszárok, csákós katonák képei, rajzok, metszetek, dagerrotípiák, fényképek, de mindenféle hasadozott okmányok, iratok, nyomtatványok és cifra írású levelek is garmadával. Elborították a falat. Ám az igazán szívdobogtató látvány a falra aggatott, régi-régi fegyverek sokasága volt e fallal átellenben, a másik oldalon. Villogó pengéjű török, díszes markolatú, megcsorbult kardok, rozsdamarta buzogány, hosszú csövű, kovás pisztolyok, sőt két szakállas muskéta, keresztbe fektetve egymáson. És mindahánynak megvolt a maga históriája, izgalmasabbnál izgalmasabb események fűződtek hozzájuk. Fényes vadászatok és véres csaták, lesből való rajtaütések és nevezetes várívások. Áronpapa kiapadhatatlanul mesélt róluk, egyikről-másikról olykor akár fél délután. S amikor e rengeteg jeles vitézségek hallatán már mind a ketten úgy tűzbe jöttek, hogy csillogott a szemük, fakardot ragadtak hamarjában, és kipirult arccal – huj huj! – megmérköztek. Végül

Áronpapa kifulladásra megadta magát, és ellágyultan mosolygott. Ejha, te kis székelypalánta, aztán hírmondót se hagyjál az ellenségből...

Kényeztették, ahogy még senki. Lesték minden kívánságát, s mi mindent meg nem engedtek neki! Kedvére barátkozhatott, játszhatott a házbeli gyerekekkel, de még a szomszéd házbéliekkel is, pedig azok között akadt egy-kettő, akire anya menten ráfogta volna: csibész utcakölyök; és néha még csavarogni is elengedték velük a közeli utcákba vagy a Gellért fölötti játszótérre. Egyedül csak apa hiányzott nagyon. Nélküle még ez a pompás szabadság sem ért valami sokat. Kivel is lehetett volna olyan érdekesen beszélgetni, olyan jókat játszani és nagyokat kóborolni, mint övele? Nem, apát bizony még Áronpapa sem tudta pótolni. Hiányzott huncut mosolya, jókedvű nevetése, ravasz módon összecsipentett, keskeny szeme és erős keze, amibe ha belekapaszkodott az ember, biztosan tudta, hogy semmi baj nem érheti. De még a szaga is hiányzott. Az az ismerős, meleg, kicsit fanyarkás, dohányra emlékeztető illat, amelyet mindig teli tüdővel, boldogan szippantott magába, valahányszor a karjába göngyölődhetett. Sokszor úgy rátört a hiányérzés, hogy órák hosszat az ablaknál gubbasztott, nézte a mindig néptelen utcát (hátha egyszer csak befordul a sarkon!), és szinte kővé dermedt a kibírhatatlan szomorúságtól.

Naponta megkérdezte: apu még mindig katona? Igen, Miklósként, mondta Áronpapa, még mindig. Ilyenkor persze anyáról is illett kérdezősködni: még nem múlt el a betegsége? Nem, Miklósként, még nem. Miért nem látogatjuk meg soha, Áronpapa? Mert néha azért anyát is jó lett volna látni. Áronpapa türelmesen elmagyarázta, hogy a kórház, ahol anya fekszik, és ami tulajdonképpen nem is kórház, hanem szanatórium, nagyon messze van, odaát egy másik országban. Te pedig jól tudod, makutyi, hogy háború van, mostanában nem lehet csak úgy ukmukfukk utazgatni! Igen, tudta, hogy háború van, hogyne tudta volna. Mindenki erről beszélt a házban, a fűszeresnél, az utcán és a piacon. Erről beszélt az összes vendég, aki csak Áronpapáéknál megfordult, és Ferenc bácsi is, anyu bátyja, aki vasárnaponként eljött érte, hogy kirándulni vigye a Svábhegyre vagy a Zugligetbe, sőt még a gyerekek is állandóan erről beszéltek a kertben és a játszótéren. Pedig semmi rossz nem volt ebben a háborúban. Odalenn, a Horthy Miklós úton néha katonák masíroztak, csinnadrattázott a zenekar. Máskor hosszú-hosszú sorban sárgacsillagosok vonultak. Áronpapa azt mondta, az a csillag kitüntetés a mellükön, de ez nem volt egészen érthető. Ha ki vannak tüntetve, miért kísérik őket a kakastollasok? Különben se látszottak valami nagy vitézeknek, batyukat és bőröndöket cipeltek, lehorgasztott fejjel bandukoltak, de olyan rendetlenül, még csak lépést sem tartva, hogy nézni is siralom volt. Hanem a kakastollasok, azok igen, azok szépek voltak! Libegett a kalapjukon a toll, szuronyuk villogott a nyári napsütésben, a csizmájuk keményen dobbant. Mindössze ebből állt a háború. No meg abból, hogy esténként föl kellett tenni az elsötétítődeszkát az ablakra, különben jött rohamsisakjában a házparancsnok és lármázott. Igaz, olykor-olykor fölvijjogtak a szirénák és muszáj volt lemenni az óvóhelyre, de hisz az remek mulatságnak is beillett. Bújócska a fászpincében, ipi-apacs az előtérben...

Érthetetlen volt a felnőttek örökös félelme. Annál is inkább, mivel apa meg anya csupa vidám és jó dologról írt. Az is jó volt, hogy sűrűn írtak. Ha levelük érkezett, Áronpapa azonnal behívta az ebédlőbe, hogy felolvassa neki. Elterpeszkedett az öblös bőrfotelban, amelyben köpcös kis alakja szinte elveszett, és köhécselve, pislogva bontogatta a borítékot. Az ebédlőben napközben is félhomály derengett, mert beteg szemének ártott a fény. A nyitott ablakokat összehúzott bársonyfüggöny takarta, alig arasznyi résen tört be a napsugár, és meg-megcsillant a hatalmas, faköpenyes ingaóra metszett üvegén. Nagymama – Linamama – töpörödötten üldögélt az óra alatt, és horgolt. Mindig az óra alatt ült, és mindig horgolt. Áronpapa az okuláróját babrálgatta, és komótosan, meg-megállva olvasta fel a legújabb levelet. Anya magas hegyekről írt,

ahová csak drótkötélvasúton lehet feljutni, meg nagy erdőkről, sziklákról és havas csúcsokról, amelyeket a szanatórium ablakából lát. Az igazat megvallva, elég unalmas leveleket küldözgetett, olyan unalmasakat, hogy ő csak udvariasságból hallgatta végig, s közben már alig várta, hogy újra kimehessen a gyerekek közé a kertbe. Annál izgalmasabbak voltak apa levelei! Rendszerint csatákról írt, de még micsoda csatákról! A körmét rágta le az ember izgalmában, amíg hallgatta. Egyszer a puskáját belerajzolta a levélbe, és emiatt az összes gyerek szörnyen irigykedett. Ő meg roppant büszke volt apára, levélről levélre büszkébb. El kellett ismerni, hogy legalább olyan rettenthetetlen hős, mint Kávásy kapitány, és ezt Áronpapa készségesen el is ismerte. S abban is egyetértettek, hogy Horthy Miklósnak éppúgy meg kellene jutalmaznia apát, mint ahogy Kávásy kapitányt jutalmazta meg a fölséges király. Leveleit, akárcsak anya, majdnem mindig azzal zárta, most már nem kell sokáig várnia rá, rövidesen hazatér.

Telt-múlt az idő, de csak nem jött egyikük sem. A háborútól persze már félni kellett. Az utcában, nem is igen messzire Áronpapáéktól, bomba csapott az egyik házba. Falai feketén meredeztek, füst gomolygott, korom hullt. A járdán, szorosan egymás mellé fektetve, emberek heverték. Ponyvával takarták le őket, de a cipőjük talpa előkandikált. Vess keresztet, Miklós, figyelmeztette Áronpapa, meghaltak szegények, a bomba ölte meg őket. Tágra nyitott szemmel meredt Áronpapára, és borzongva hozzásimult. Ugye, mi nem halhatunk meg, Áronpapa? Miránk, ugye nem eshet bomba? Imádkozni kell, Miklós, mondta Áronpapa, s ez nem hangzott túl meggyőzően. Hát mi is meghalhatunk?, gondolta rémületen. Ettől a naptól kezdve szüntelenül félt. Ha Linamama reggelente a fűszereshez vitte vásárolni, vagy Rozálival, a kis cselédlánnyal átvillamosozott a hídon, a Nagycsarnokba, egész úton szorongva kémlelte az eget, nem tűnnek-e fel hirtelen a repülőgépek. A pincében már el nem mozdult volna Áronpapáéktól, s míg le nem fűjták a légiriadót, rettegve hallgatta a földöntúli tompa dörrenéseket, és minden pillanatban arra számított, hogy rájuk omlik a ház. Ferenc bácsinak szipogva könyörgött, sehova se vigye többé kirándulni. A lakásban nem mert egyedül maradni a szobában, ahhoz pedig végképp nem volt bátorsága, hogy kimenjen a kertbe játszani. Igaz, Áronpapa ezt már úgysem engedte volna meg. Egyik délután ugyanis haragos szemrehányást tett Áronpapának, hogy becsapta a sárgacsillagosokkal. Nem is kitüntetésből hordják azok a csillagjukat, mondta dühösen, hanem azért, mert zsidók, és hogy tudják róluk az emberek, hogy gonoszok és piszkok. Áronpapa sokáig hallgatott. A bőrfotelban ült, mélyen belesüppedve, s arcvonásait nem lehetett kivenni a félhomályban. Kitől hallottad ezt, Miklós?, kérdezte végül csöndesen. Az egyik gyerektől a házban, válaszolta, s dacosan tette hozzá, egészen biztos, hogy az a gyerek igazat mondott, mert katonatiszt a papája, és aki katonatiszt, az csak tudja! Azóta nem mehetett ki a kertbe, és azóta tiltotta el Áronpapa a többi gyerektől. Bánta is ő! A világ minden kincséért se merészkedett volna ki egyedül a lakásból. A bombázások sűrűsödtek, a félelme nőttön-nőtt. Már álmában is bombák potyogtak. Gyakran riadt fel sírva, és Linamama sem tudta megnyugtatni, aki pedig olyankor odabújt hozzá az ágyba.

Egyik éjszaka aztán mindennél iszonyúbbat álmodott. Apát látta a harcmezőn, amint éppen leteríti a puszkagolyó. Nagyot sikoltott rémületében, s erre fölébredt, fogvacogva nyitott be az ebédlőbe. Az asztalon égett a zöldemyős lámpa, Áronpapa írt. Amikor észrevette őt a nyitott ajtóban, zavarba jött, és egy pillanatra eltakarta kezével a papirost. Hát te, gyerkőce? Miért nem alszol ilyenkor? Ő csak állt, és a papirost nézte az asztalon. A kislámpa fénye éppen rávetődött. Csak nézte, s már a rémületéről is megfeledkezett. Nem hallod, szólt rá Áronpapa, nem hallod, mit kérdeztem? Miért nem vagy ilyen késő éjjel az ágyadban? Azt álmodtam, dűnnyögte, hogy apu meghalt a csatában, de eközben is mindegyre a papirost figyelte. Csacsiság, nevetett rajta Áronpapa, hisz tegnap kaptunk tőle levelet, és a postás meglásd, holnap vagy

holnapután is becsönget majd! És te mit csinálsz itt, Áronpapa, kérdezte bizalmatlanul, te miért nem alszol? írok, köhécselt Áronpapa, s belökte a fiókba a megkezdett levelet, éppen anyukádnak írok a messzi szanatóriumba. Nem hitt neki. A rettenetes, iszonyú gyanú már belefészkelődött. Hogy lehet az, hogy a papiros, ott az asztalon, éppen ugyanolyan rózsaszínű volt, amilyenre apa meg anya szokott írni? Meg aztán Áronpapa olyan furcsán pislogott, pontosan úgy, mint aki nem mond igazat. Jó éjszakát kívánt neki, és visszafeküdt az ágyába. De nem tudott elaludni. Egyre csak a rózsaszínű levélpapír motozott az eszében. Lehet, hogy Áronpapa becsapja? Hiszen a sárgacsillagosokkal is becsapta! Addig tépelődött, törte a fejét, míg végül ravasz ötlete támadt. Volt egy féltve őrzött, szép piros ceruzája, és most már tudta, hogy Áronpapa a fiókos szekrényben tartja a rózsaszínű papirosokat. Másnap reggel, amint fölkel, titokban tűhegynyi piros pontot nyomott valamennyinek a sarkába. A tisztákra is, meg azokra is, amelyekeken már írás volt. Áronpapa vaksi, gondolta, úgyse veszi észre.

Harmadnap aztán, ahogy Áronpapa ígérte, csakugyan levél jött apától. Linamama ott ült az ingaóra alatt, és horgolt. Áronpapa elhelyezkedett egy bőrfotelban, pápaszemét az orrára tűzte, és torkát köszörülgetve hozzálátott a felolvasáshoz. Izgett-mozgott a zsámolyon, feszülten leste Áronpapát, és alig győzte kivárni, hogy a levél végére érjen. Akkor kinyújtotta gyorsan a kezét, mutasd, hadd olvasom én is! Áronpapa göcögösen nevetett, hiszen te még nem ösmered a betűket, makutyi. De addig-addig makacszkodott, míg meg nem kapta tőle a levelet.

Azonnal fölfedezte rajta a piros pontocskát.

Reszketve felállt, de a lába kiszaladt alóla, és elvágódott a szőnyegen.

Játékvasút

A tehervonat, amelyet mérges prüszköléssel özönvíz előtti, kicsiny mozdony húzott, megállt a Berliini téren, és szabad utat engedett az Újpest felé vonuló harckocsioszlopnak. A rövid szerelvény valamennyi kocsján ez a krétával írt szöveg állt:

BURGONYA AZ ÉHEZŐ SZÉKESFŐVÁROSNAK!

Az utolsó vagonról egy sovány, fekete hajú, tizenkét éves kisfiú ugrott le. Barna UNRRÁ-kabátot viselt, és vízhatlan táskáját az amerikai segélyprogram kezdőbetűi díszítették. Csaknem bokáig érő, hosszú kabátja alól kék-fehér csíkos, durva vászonnadrág villant ki, s ugyanebből az anyagból készült kerek sapka volt a fején. A sapkán nyomott, fekete számok látszottak: 27059.

A Nyugati pályaudvar betört ablaksorú árkádja előtt, a közmunkásokra felügyelve, két nemzetiszín karszalagos rendőr meg egy zömök, araszos vállú, géppisztolyos vöröskatona ácsorgott. Mindhárman a kisfiút nézték.

A gyerek nehéz bakancsában átszaladt az úttesten, nem törődve azzal, hogy a közmunkások és a járókelők figyelme reá irányul, majd a járdára lépett.

A vöröskatona fölemelte a kezét.

– *Malenykij cselovjek! Igyi szuda!*

A rendőrök mozdulatlanul álltak. Puskájukra támaszkodtak, és tekintetüket nem

vették le a kislejű sapkájáról.

– *Igyi szuda, malcsik!* – szölt másodszer is a vöröskatona, és elhajította félig szítt cigarettáját.

A kislejű sovány arca megmerevedett. Nagy barna szemén rémület suhant át, ajka és álla remegni kezdett. Aztán meghúzta a vállán lógó táska szíját, és lassú léptekkel odament hozzájuk.

Nem szölt, szemét lesütötte. Merőn nézte a katona sáros csizmáját.

– *Láger?* – kérdezte a katona, miközben a kerek sapkára bökött.

A kislejű fölnezt, de csak egy pillanatra. Már nemcsak az arca, hanem a tekintete is megdermedt.

A vöröskatona mormogott valamit, széles arcán zavart mosoly jelent meg. Fél tábla csokoládét húzott elő a zsebéből és a kislejűnek nyújtotta.

– Fogadd el! – biztatták a rendőrök. – Mondd neki: *szpasziba, tovaris.*

A kislejű csak hallgatott. A csokoládét a táskájába süllyesztette, de csak hallgatott. Állhatatosan a katona csizmáját nézte, az arca változatlanul mozdulatlan, szinte közönyös volt.

A katona ismét pufajkája zsebében kotorászott. Végül összeráncolt homlokkal elővett egy horpadt vekkerórát, és azt is a fiú kezébe nyomta.

Ekkor a kislejű halványan elmosolyodott, és kimondta: – *Szpasziba, tovaris.*

A katona mély hangon fölnevetett.

Hirtelen átölelte, megropogtatta a kislejű csontjait, és barátságosan hátra teremtette.

– *Hitler kaputt!* – bömbölte. – *Fasiszti kaputt! Bravo, mologyec!*

– Van kihez menned? – kérdezték a rendőrök.

A kislejű bólintott, azzal otthagya őket.

A vöröskatona megint rágyújtott. Tarkójára lökte a kucsmáját, és egyszerre vad arccal káromkodni kezdett.

A rendőrök tekintetükkel kísérték a kislejűt. Látták, amint át-átugrálva a felszaggatott aszfalt gödreit, sietve halad a járdán, s még azt is látták, hogy átszalad a Podmaniczky utca kereszteződésén, aztán elvesztették szem elől.

A gyerek a Szondi utcán túl megállt az egyik ház előtt. Ez a ház a többihez képest meglepően ép maradt. Nem érte belövés, a teteje sem szakadt le, sőt sértetlen maradt az első emeleti párkányon elnyúló két kőszobor is. Csodálatosképpen még a szétlött kapu fölötti színes üvegtábla sem törött el.

Rothmann Miksa illatszertára – hirdette az üvegcégér. – *Valódi párisi áruk. Az udvarban balra.*

Az üvegtábla alatt mésszel felmázolt jelmondat kanyargóit:

LAKAT ALÁ A SPEKULÁNSOKKAL!

A kislejű bámészan betűzgette a kusza írást, majd elmosolyodva beszaladt a hosszú kapualjba.

Amikor a negyedik emeletre ért, és a lépcsőházból kifordult a függőfolyosóra, heves szívdobogás kapta el. Megtorpant, a korlátnak támaszkodott.

Az udvaron, a porolónál, kezében hosszú seprűvel, természetes asszonyosság állt, és őt figyelte. Ettől megijedt. Szaporán végighaladt a folyosón, és az egyik ajtón

becsöngetett. A réztáblán ez a név állt:

NOVÁK IMRE

Az ajtó szinte azonnal kinyílt. Törékeny, szép arcú asszony jelent meg, csodálkozva nézett a kisfiúra.

Egy ideig szótlantul, majdnem ijedten meredtek egymásra. A kisfiú zavarában a táska szíját ráncigálta.

– Csókolom, Magda néni...

Az asszony nem szólt. Elsápadt, egészen fehér lett, és hirtelen behúzta a gyereket az előszobába. Hitetlenkedve rázogatta a fejét. Az arca örömeiben és megdöbbenésében szinte zilálttá vált.

– Andris! Andriskám... – suttogta végül.

Melléhez szorította a kisfiú forró arcát, majd néhányszor hevesen megcsókolta.

Andris behunyta a szemét, szája legöbült. Félt, hogy azonnal elbógi magát, s ettől nagy-nagy zavarban volt, és megint csak a táska szíját cibálgatta.

– Imre! Gábor! – sikoltotta az asszony. – Gyertek ki! Nézzétek!... – És újra magához szorította, csókkal borította el a kisfiút.

Az ajtóban alacsony, kerek arcú férfi jelent meg, és egy hét év körüli szőke fiúcska, aki apró játékmozdonyt tartott a kezében.

– Nézzétek! – mondta már sírva az asszony. – Andris! Megjött...

A férfi karjában vitte be a szobába Andrist. Az asszony még mindig sírt, a falnak támaszkodva törölgette a könnyeit. Gábor a játékmozdonyt szorongatta, és tanácstalanul pillantgatott hol anyjára, hol a szoba felé.

– Ki ez a kisfiú? – kérdezte kissé riadtan.

– Hát Andris – szipogta az asszony. – Andris, az unokabátyád... Meg sem ismered? „De hisz azt mondták, hogy ő meghalt” – csodálkozott magában Gábor.

Benyitott az ebédlőbe, és megállt az ajtóban.

Apja a sovány kisfiú előtt guggolt, és mind a ketten szívből nevettek.

– *Szpasziba tovaris!* Ezt mondtam neki – mesélte éppen a kisfiú.

A vekkeróra a parkettán csörömpölt.

Gábor szemügre vette ezt a sovány, fekete hajú kisfiút, mulatságos öltözetében, és még mindig csodálkozva csakugyan felismerte benne Novák Andrist, az unokabátyját, akivel mindig olyan remekül lehetett játszani. Felvidámódott, és odaszaladt hozzájuk.

– Andris, szervusz! Mi ez a csúf ruha rajtad?

– Szervusz – mondta a kisfiú, s felállt, komolyan kezét szorított vele. – Ezt a kabátot az amerikaiaktól kaptam. Csúnya, de jó meleg. A csíkos pedig alatta rabruha.

„Igen, ő rab volt – gondolta Gábor, és elpirult. – Szolnokról vitték el a szüleivel. Amikor megtudtuk, nagyon sírtunk...”

Zavartan pislogott. Úgy érezte, erről nem illik kérdezősködni.

– A lágerben ilyen ruhát kellett hordani – magyarázta Andris kissé fontoskodva. – Tudod, hol van Bergen-Belsen? Én ott voltam. Németországban.

A férfi szomorúan mosolygott, és megsimogatta Andris arcát.

– Erről most ne. Majd később. Biztosan éhes vagy.

Ettek.

Mind a négyen az asztalnál ültek és hallgattak. Az asszony lopva a könnyeit törölgette, a férfi maga elé meredt. Kerülte Andris tekintetét. Andris is hallgatott. Az evés minden figyelmét lekötötte. Szorgalmasan kenegette a sült krumplira a zsírt, és közben igyekezetében kissé kidugta a nyelvét.

Egyedül csak Gábor fecsegett.

– Ebéd után kisvasutazunk, jó? Apu borzasztóan ügyes ám. Annyi sínt csinált a vonathoz, hogy már a fél szobát körül lehet rakni. Állomást is fogunk csinálni, meg bakterházat. Építőkövekből szoktam építeni.

– Bakter is van? – kérdezte Andris teli szájjal.

– Persze hogy van! Te, legalább száz bábum van! A társasjátékaimból szedem össze. Ők az utasok és a vasutasok.

Egyre jobban örvendezett, hogy Andris betoppant. Vele sokkal jobban lehet majd vasutazni, mint apával. Apa, őszintén szólva, kicsit unja az egészet.

– Nálunk maradhatnál néhány napig – mondta a férfi Andrisnak. – Igen, ez volna a leghelyesebb. Alaposan kipihennéd magad.

Andris a fejét rázta.

– Holnap már elindulok. Nagyon szeretném látni apuékat. Mennek Szolnokra vonatok?

– Mennek, hát persze – dűnnyögte a férfi. Odébb tolt a tányérját, és cigarettát kezdett sodorni.

Ebéd után az asszony kinyitotta a nagyszekrényt!

– Keresünk neked valami rendes ruhát, Andris Ebben nem maradhatsz. Megfürdesz szépen és átöltözől.

A kisleány elkomorodott.

– Nem akarok átöltözni – mondta. – Ne tessék haragú lenni, Magda néni...

– De hát – hebegett az asszony ez a ruha, ami rajiad van...

– Ebben akarok apuval és anyuval találkozni.

Csend támadt.

– Igen – szólt rekedten a férfi. – Én értelek. Hagyd csak, Magda. Igaza van.

Az asszony ijedten nézett rá, aztán a kisleányra. Tétován becsukta a szekrényt.

– Legalább fürödj meg – suttozta. – Forralok vizet.

– Én meg addig összerakom a síneket – pattant fel Gábor, és átvágatott a másik szobába.

Amikor Andris kiment fürödni, az asszony rémülten a férjére tekintett.

– Hogy fogjuk megmondani neki?

A férfi nem nézett rá. Az arca elborult.

– Majd – intett. – Egyelőre nem lehet.

– Ez borzalmas – suttozta az asszony.

A férfi megremegett.

– Mit sopánkodszt?

Kifordult a szobából, ingerülten becsapta az ajtót.

A fürdőszobából vízcsobogás hallatszott. Rövid habozás után kopogott és benyitott.

Andris vidáman lubickolt a kádban, nem szégyellte meztelenségét.

– Mikor fürödtél utoljára? – kérdezte a férfi, és mosolyogni próbált.

Leült a szennyesládára, s érezte, hogy nem tud a kisfiúra nézni.

– Nemrég – mondta Andris. – Az amerikai szanatóriumban mindennap fürödtünk. Gyönyörű, nagy fürdőszobák voltak. És volt egy nővérke, Maynek hívták. Nagyon szeretett engem. Ő fürdetett meg mindennap.

– És te nem szégyenkeztél? Nagy fiú vagy már.

– Nem. A lágerben sokat voltunk meztelenül. Amikor Fräulein Lise meg a doktornő megvert minket, mindig meztelenre kellett vetkőznünk.

A férfi most sem nézett rá. Félt, hogy a vékony kis testen még nem hegedtek be a sebek.

Rágyújtott.

– Hogyan jöttél haza?

– Felkapaszkodtam egy vonatra. Aztán egy másikra. Mindig olyanra, amiről tudtam, hogy hazafelé jön. – Elhallgatott egy pillanatra. – Én ugyanis megszöktem a szanatóriumból. Ki tudja, mikor engedtek volna el? Látni akartam már apuékat.

A férfi köhintett, zavartan nézegette a cigarettáját.

– A fenébe is! – mérgelődött. – No, nézd csak, ekkora finánclát! Remélem, te még nem dohányzol...

– Egyszer már én is kipróbáltam – kuncogott Andris. – Elcsórtam egyet az amerikai őrmestertől. De nagyon csípte a torkomat a füst.

– Ó, te csibész! – dohogott a férfi, és csaknem kicsúszott a száját: „Mit szólna ehhez apád?”

Amikor Andris megfürdött és visszatért, a kisvasút sínéi már körbefutották a szobát.

Gábor már nem érezte őt idegennek. Kék fürdőköpeny van Andrison, ami anyué, s bár anyu sietve felhajtotta az alját meg az ujját, Andrisnak mégiscsak a bokájáig ér. Apa szövetpapucsában csónakázik, és valami zöld kendőből pompás kis turbán van a fején. Igen, Andris most a régi. Igaz, nem emlékezett egész pontosan, milyen is volt azelőtt Andris, hiszen oly régen találkoztak, hogy csak valami homályos kép élt benne: de mégis biztos volt, hogy ez az igazi Andris, a régi, vicces Andris, akivel remek volt játszani.

Szerette volna, ha unokabátyja most majd elmeséli, hogy milyen volt rabnak lenni. Szólni azonban nem mert róla.

Andris pedig közben ezt gondolta: „Jó neked. Együtt lehettél az apukáddal és az anyukáddal. Sose kellett sírnod. Félned se kellett. Nem kellett félned Fräulein Lisétől, se a doktornőtől. Mit tudsz te erről?”

Szerette volna elmesélni, hogy milyen rossz volt örökké félni, s hogy kis híján meghalt azoktól az injekcióktól, amiket a doktornő a karjába meg a combjába szúrt. Lassanként megbénult volna, azután meghal...

De szégyellt erről beszélni. Különben is, milyen nagyképűség lenne! Hiszen ő is csak a szanatóriumban tudta meg, ahol May ápolta. Néhány bácsi beszélt erről egymás között, ő véletlenül hallotta, és eleinte sehogy sem akarta elhinni.

„Mit tudsz te erről? – gondolta újra, kissé felnőtteken. – Szörnyen kicsi vagy még. Egy kis vakarcs. El se hinnéd, vagy bejvednél, és rosszakat álmodnál egész éjszaka, meg folyton bőgnél. Erről csak apunak és anyunak szabad majd mesélni.”

– Gyere, játsszunk – szólította meg Gábor, és büszkén rámutatott a vasútjára. – Jó kis vonat, ugye? Igazi Märklin-vonat. Keresztapától kaptam.

„Ez német vonat – gondolta Andris és elszorult a szíve. – A német úgy mondják: *Zug...!*”

Kezébe vette az egyik teherkocsit. DR – ez volt rajta egészen apró betűkkel. Azokon az igaziakon is ez állt. Ajtajukra pedig nagy betűkkel rámeszelték:

ACHTUNG! NACH BERGEN-BELSEN!

Nehéz lett a szíve.

Amikor a vagonok felé terelték őket a rendező pályaudvaron, apát egyszerre szem elől veszítette. Anya pillanatra sem engedte el a kezét. Két karjával magához szorította, és hátával védte a lökések, a taszigálások, a puskaütlegek elől. Egymást taposták az emberek. Lárma, jajveszékelés. Egy erős hang azt bömbölte: „*Ruhe!*” „Apu hol van?” – kérdezte, amikor felsodródtak a vagonba. Anya arcán vér szivárgott. Puha, erős karjával egyre csak magához ölelte. „O nem velünk jön – súgta. – Itt csak nők és gyerekek utaznak.”

Alkonyodott már.

Gábor négykézláb csúszkált a parkettán. Az állomást építette, figyelmes arccal rakogatva egymásra a színes fakockákat. Nyelvét picit kidugta, szőke haja a szemébe hullott.

„Te persze azt hiszed, hogy az valami igazi állomás volt ott – gondolta Andris. – Várócsarnokkal, hordárral, vasutasokkal. Csak egy barakk állt a sínek mellett. Horogkeresztes zászló lengett rajta. És mindenféle szögesdrót volt. A szögesdrót előtt fekete ruhás katonák, kutyákkal...”

A bábuk után nyújt. Kiemelt közülük egy feketét, és a tenyerére állította. Szépen esztergált, apró figura volt.

„Halálfej vigyorgott a sapkájukon – gondolta. – *Hinaus!* Ezt kiabálták, amikor kinyitották a vagonajtót. Meg ezt: *Schnell! Schnell!* Rezesbanda játszott. A kutyák ugattak. Anyu leugrott velem a lépcsőről, és a háta mögé rejtett. Egyszer csak elénk toppant, ott magasodott egy fekete ruhás katona. Mindkettőnkét kitépett a sorból...”

– Ide nézz! Nézz ide! – lelkesedett Gábor. – Ugye, szép kis állomás? Legyen tornya is?

Egy ódon, háromágú tartóban gyertyák égtek. Észre sem vették, amikor az asszony behozta, és a rádió tetejére állította.

– Nem hallod? – méltatlankodott Gábor. – Azt kérdeztem, hogy tornyot is építsek az állomásra?

– Nem, ne építs.

„Nem volt rajta torony – gondolta. – Egy másik házon volt csak torony. Az ott állt a sínektől nem messze. Karcosú kis tornyán szélkakas mozgott. Kéményéből állandóan dőlt a füst. *Bad* – gót betűkkel ez állt a kapuja felett...”

Az asszony rátett egy lapáttal a kicsiny vaskályhára. Vígan pattogott a tűz.

– Építs oda egy lapos házat – mutatta Andris. – Oda, a sínek mellé. Egy hosszúkás, lapos házat. Legyen tornya és tömzsi kéménye...

„Anyut oda vitték – gondolta. – A fekete ruhás kirántott minket a sorból, és anyutól el akart vinni. Anyu belém kapaszkodott és térdre esett. Mély hangon kiáltozott

valamit. Két egyenruhás néni fölemelte, és beállították abba a sorba, ami a lapos, tömzsi köményes ház felé kanyargott. Engem egy asztalhoz vezettek. Sok gyerek állt ott. Fehér köpenyes doktornő mosolygott rám. – »Ne félj, fiúcska« – szólt magyarul. Egy lóarcú, egyenruhás néni ült az asztalnál, az is mosolygott. O volt Fräulein Lise. »Anyukád most elment fürödni, aztán majd visszajön hozzád« – magyarázta a doktornő.

Megizzadt a tenyere. Visszaállította a fekete bábut a többi közé.

„Nem kéne vonatozni – suttozta magában. – Ez rossz... nagyon rossz játék. Nekem is van otthon kisvonatom, de soha nem fogok játszani vele.”

– Kész van! – kiáltotta Gábor. – Elkészült a kis ház! Jól építettem? – A kéménye is jó, ugye?

Csakugyan ügyesen csinálta meg. Andrisnak el kellett ismernie. A ház lapos volt, hosszúkás, a kéménye tömzsi, a tornya karcsú. Szélkakas persze nem forgott rajta.

Lehajtotta a fejét. Haját rőtre festették a kályha lángjai.

„Anyutól meg kell még kérdezni, hogy akkor miért nem jött vissza hozzám. Biztosan nem engedték, és engem csak becsaptak. Sírtam. A többi gyerekekkel együtt sorba állítottak, és elindultunk a láger felé. »Nahát – zsörtölődött a magyar doktornő. – Ilyen nagy fiú, és mint valami bógómasina...«

Neki kellett volna menni. Nekiugrani! A kezébe harapni...”

– Indul a vonat! – kiáltott Gábor. – Figyelem, figyelem! Indulás! Az utasok szálljanak be!

A kicsiny vagonok zsúfolásig teltek a bábukkal.

„Meg fognak fulladni – gondolta Andris – Egy öregasszony meghalt a kocsiban. Engem anyu fölemelt, hogy levegőt kapjak. A kis ablakon rács volt. A vonat szaladt. Tak-tak! Tak-tak! Talán napokig is szaladt... Nem volt sem ennivaló, se víz. Száraz volt a torkom... »Vizet... – nyöszörögtem. – Inni akarok, anyukám!...« »Nemsokára megérkezünk – suttozta anyu. – Nemsokára... És ott lesz sok víz... Még egy kis türelem.« Állandóan ezt mondta.”

Veríték ütött ki a homlokán.

Gábor megnyomta az indítógombot és füttyentett. A kis vonat elindult. Zakatolva futott körbe, kerekei kattogtak a váltókon. Tak-tak! Tak-tak!

Andris összeszorított szájjal, mozdulatlanul ült.

„Milyen furcsa! – csodálkozott Gábor. – Olyan az arca, mintha haragudna valamiért.”

– Te szeretnéd irányítani a vonatot? – kérdezte barátságosan. – Legyél váltóór, jó? Ott van az a kis drót, azt kell jobbra vagy balra fordítani.

A vonat fürgén robogott. A kocsikban összevissza zöttyentek a bábuk.

Andris még mindig moccanatlanul ült. Ajka alig észrevehetően mozgott.

– Ne játsszuk ezt – suttozta.

Gábor semmit sem hallott. Csillogó szemmel kiabált. A hangszórót utánozta.

– Figyele-em! Megáll a vonat! Állomás következik, tessék kiszállni-i-i!

Megnyomta a kezelőgombot, és a vonat lassított. Méltósággal gördült be az állomásra.

– Ne játsszuk ezt! – kiáltotta Andris és felpattant. – Nem hallod? Hagyd abba!

Sovány arca eltorzult, szeme fenyegetően villogott.

– De az utasoknak... – motyogta Gábor megszeppenten. – Az utasoknak ki kell szállniuk...

– Nem!

Andris a sínekhez ugrott, és teljes erejéből belerúgott az állomásba. Az építőkockák szerteröpültek. Aztán szétrúgta a lapos kis házat is, karcsú tornyával, tömzsi kéményével.

– Mit csinálsz? – Gábor rémulten meredt rá, és sírásra görbült a szája.

Andris egész testében reszketett.

A kis mozdony a falnak repült, és darabokban hullott a földre. Andris eltakarta az arcát, és sírva fakadt.

Az utasok kiszálltak a vonatból.

A parkban

A fű még zöldellt a parkban, de a fák már elhullajtották lombjukat, kopár ágaikon estéknként didergő verébrajok húzódtak meg. A reggeli esőtől megduzzadt a föld, öles tócsák fénylettek, és a sárga homokkal beszórt sétányon vékony csíkban szivárgott a piszkos eső. Hűvös cél cibálta a bokrokat.

A park kihalt volt s mégsem egészen elhagyatott. A játszótéren gyerekek kergetőztek, odébb, az egyik padon sakkoztak. A sakkozókat kibicek vették körül, nyugdíjasok, vasárnapi sétára indulók, akik ottragadtak a padnál, és szótlánul figyelték a partit. Topogtak, időnként gémberedett tenyerükbe leheltek, de nem tágitottak.

Csend volt. A parkbeli templomban deket harangoztak. A sétányon, göcsörtös botjára támaszkodva, hórihorgas, hajlott vállú ember tűnt fel. Kekinadrágot, viseltes, rég kifakult katonazubbonyt hordott, nyakába rikító sálat kötött. Feje födetlen volt, őszbe csavarodó, hosszú haját kedvére cibálgatta a szél. Bicegve lépkedett, jobb lábára erősen sántított. Olykor fájdalmasan megrándult erős pofacsontú, széles arca, melyet a néhány napos borosta még inkább elvadított.

A gyerekek vették észre először. Az egyik fiú szájába dugta ujját, éleset füttyentett. A sakkozók felkapták a fejüket, mogorván figyelték a kekiruhást.

– Megjött a szakaszvezető – morogta a tirolikalapos sakkozó.

Partnere, a cigányképű postás vigyorgott.

– Farba lötték Voronyezsnél – és lépett a gyaloggal.

A kibicek hallgattak, a szakaszvezetőt nézték. A gyerekek felé bicegett.

– Bolond – jegyezte meg az egyik kibic. – Gyakran látom itt a parkban. Légnyomást kapott.

– Farba lötték Voronyezsnél – mondta a postás. – Azóta van nyomás a fejében.

A szakaszvezető odaért a gyerekekhez. Megállt előttük, szemügyre vette őket. Tompa, sóvár tekintetében eszelős fény villant.

– Felkészültetek? – kérdezte.

A gyerekek taszigálták egymást, kuncogtak. Hatan voltak, öt fiú meg egy kislány. A kislány volt a legnagyobb. Nyolcéves. Fekete haja kibuggyant a kendője alól.

– Nemsokára megrohamozzuk a magaslatot – mondta a szakaszvezető, és

összehúzott szemmel fürkészte a bokrokat. A park végiben kis halom emelkedett, sűrűn benőtték a bokrok.

A kibicek fél füllel odafigyeltek.

– Mit csinál ez itt? – kérdezték. – Háborúzik?

– Háborúzik – bólintott egy öreg; a pipájával veszkölődött, rövid gallyal szurkálta. – Csendes bolond, a légynek sem árt. Simonnak hívják, a szomszédom.

– Szakaszz, vi-igyázz! – vezényelt a kekiruhás, és a gyerekek haptákba vágták magukat. – Erősítsétek meg a szíveteket, fiúk, mondjatok el egy imát.

– Milyen imát? – kérdezte az egyik fiú.

– Egy imát – mondta a szakaszvezető. – A tábori lelkész nem tud idejönni. Az előbb találkoztam vele, de azóta fogságba esett. Ukrajnában megesik az ilyesmi...

A postás lépni akart a figurával, de meggondolta magát. Felpillantott a tábláról.

– Mit mond? Ukrajnáról beszél?

– Ukrajnáról – felelte az öreg.

Szeme sarkából a félkegyelműt leste és nyugtalankodott. „Csak nehogy valami ostobát csináljon” – gondolta.

A legkisebbik fiú kilépett a sorból. Nedves volt az orra, öklével gyömködte.

– Bácsi, én nem látom az ellenséget. A csöszt látom. Mindjárt idejön, és elkerget minket.

– Az ellenség elrejtőzött – mondta a szakaszvezető. – Valószínűleg a domb mögött lapul. Jeladásra megtámadjuk.

A kislány a babáját mutatta.

– Őt is hozhatom? – kérdezte.

– Igen – mondta a szakaszvezető. – Legalább eggyel többen leszünk.

Felemelte az ujját, megfenyegette őket.

– Aztán nincs megfutamodás, mint a múltkor. Hova szaladtatok a múltkor, csibészek? Aki megfutamodik, golyót kap a fejébe. Értitek?

– Jó játék – dünnyögte a tirolikalapos, és idegesen dörzsölgette az állát. – Príma játék. Mindig ilyen marhaságokat játszik?

– Mindig – felelte az öreg.

Nyugtalan füstfelhőt eresztett ki a száján, most már csak a szakaszvezetőt figyelte.

A gyerekek fáztak.

– Fussunk már – kérte a legkisebbik, és megint az orrát nyomogatta. – Fussunk már, bácsi. Hideg van.

– Hideg van – mondta a szakaszvezető. – Majd ti is megszokjátok. Megszokjátok az átkozott ukrán telet. Itt még a szusz is belefagy az emberbe. Valujki mellett öten fagytak meg a századból...

Szipogni kezdett, megrázta az öklét.

– Csend legyen ott! Ne röhögj, te kölyök, mert kiköttetlek... Foglyot nem ejtünk. Az ott mind kommunista meg zsidó

– Az mit jelent? – kérdezte a kislány. – Az, hogy zsidó?

– Csend – ordított a szakaszvezető. – Megjött a parancs. Támadunk. Szóródjatok szét, csatárlánc...

A gyerekek odébbverődtek. Szaladgálni kezdtek, egyikük homokbombát gyúrt, a

szakaszvezetőhöz vágta. A szakaszvezető megtámolyodott, botját magasra emelte.

– Az ellenség – kiáltotta. – Itt az ellenség, mire vártok? Lőjetek! Tűz!

Előresántikált, a gyerekek nem követték, csak lármáztak. Friss nevetésük betöltötte a parkot. A szakaszvezető arcához emelte a botot, szájával géppuskaropogást, bombarobbanást utánozott. A kislány ijedten megállt, melléhez szorította a babát. Azután ő is a többiek után szaladt, a bokrok mögé. A szakaszvezető egyedül maradt a játszótéren.

– Nem értem – mondta. – Hová tűntek a katonáim? Elestek volna mind?

Leeresztette a botot, sírva fakadt.

– Nem estek el – dünnyögte. – Nem estek el, csak itt hagytak...

Sírt. A könnyek leperogtak arcán, szemhéja vörösre duzzadt.

Homloka izzadt volt, szemöldökén kövér verítékcseppek gyöngyöztek.

Csend volt. ólomszínű felhők úsztak.

– Sakk! – mondta a postás. – Sakk-sekk!

– Hol a negyedik szakasz? – kérdezte a szakaszvezető. Tanácstalanul álldogált a homokozó szélén. – Nem látták a negyedik szakaszt?

Senki sem válaszolt. A szél leveleket sepert maga előtt, a bokrok mögül elfojtott kuncogás hallatszott.

– Megszöktek – dünnyögött a szakaszvezető. – Megszöktek a gazemberek...

Egészséges lábán ugrálni kezdett, nehezen szedte a levegőt. Botja segítségével lendítette magát előre, a bokrok felé tartott. Ott megszűnt a kuncogás, nesz sem hallatszott.

– Hahó, hahó! – kiabált. – Hol vagytok?

Elnyújtott hangja körbeúszott a játszótéren, majd a levegőben lassan szétfoszlott. Verébraj röppent fel, riadtan surrogtak a park felett.

– Pancser! – bosszankodott önmagán a tirolikalapos. – A bástyámat is elnéztem...

Lekapta a szemüvegét, ideges kézzel törülgette.

A postás vigyorgott.

– Frontáttörés – mondta. – Sőt, összeomlás. Még egy sakk, uram. Újra sakk.

– Ügyesen játszik – szólt valaki.

A postás ránézett, szórakozottan cigarettára gyújtott. A gyufaszálat a pad alá dobta.

– Négyévi fogság után...

Hallgattak. A platánról levél hullott a táblára. A szakaszvezető ott állt előttük.

– Nem látták a szakaszomat?

Az emberek rápillantottak, nem szóltak. A szakaszvezető közéjük furakodott, kíváncsian nézte a sakktáblát.

– Sakkoztok? – kérdezte. – Mi is szokunk sakkozni a fedezékben. Egész nap potyognak a bombák... Kenyérbélből gyúrjuk a figurákat...

Nézte az embereket, felhős lett az arca.

– Sakkoztok? Roham idején sakkoztok? Támadás van, hé!

Valaki megtaszította.

– Eridj a fenébe!

Dühös tekintetek szegeződtek rá.

– Simon úr – szólította meg az öreg. – Simon úr kérem, menjen haza. Összetéveszt minket másokkal.

– Másokkal? – A szakaszvezető oldalt hajtotta a fejét, töprengeni látszott. – Azt mondjátok, hogy összetévesztelek másokkal?...

Izgalomba jött, kigyúlt az arca.

– Hazudtok! – csattant fel. – Hazudtok, ti vagytok a dezertált negyedik szakasz! Szökevények vagytok. Megismerlek benneteket.

– Simon úr... – mondta az öreg.

Csend támadt. A két sakkozó is felpillantott. A postás hevesen szívta a cigarettát, szemhéja aprókat rándult.

– Szökevények! – üvöltötte a szakaszvezető. – Hé, őrség! Itt vannak. Erre, megvannak!

Kiáltása kettéhasította a csendet. Az emberek összerázkódtak, meghökkenve bámultak rá. A gyerekek kibújtak a bokorból, ijedten leiramodtak a pázsitról. Dideregtek, összeverődött a foguk.

A szakaszvezető összecsapta a bokáját és szalutált.

– Alázatosan jelentem: elfogtuk a szakaszomat. Valujkitól öt kilométerre. Mind egy szálíg megszöktek a bitangok.

Az emberek még mindig hallgattak. Lábuk gyökeret vert, és tekintetüket nem tudták elszakítani a félkegyelmű arcáról. Ő nem pillantott rájuk. Fejét lehajtotta, a szája széle remegett.

– Hát kellett ez nektek, fiúk? – kérdezte csendesen. – Tudhattátok... tudhattátok jól, hogy úgylis elkapunk titeket...

Fáradt pillantást vetett rájuk, majd ismét elfordította a fejét. Senki sem moccant. Az emberek csak álltak, és nem tudták, hogy mitévők legyenek. Nevetni akartak, de nem tudtak nevetni. Tekintetük zavart volt, egymásra se mertek nézni.

– Mit néztek így rám? – kérdezte a szakaszvezető. – Mit néztek? Ne nézzetek így rám, hé! Tán nem vagytok dezertőrök?... – Lesütötte a szemét, kezét a melléhez szorította. – Én nem tehetek róla, fiúk. Esküszöm, hogy nem tehetek róla. Minek kellett meglógnotok? Együtt mentünk, tűzön-vízen...

Éneklő hangon beszélt, kántáló, vékony hangon, akár a siratóasszonyok. Szeme sarkában könny csillant. Talán a hideg csalta elő.

– Félek – mondta a kislány. Kendője lecsúszott a fejéről, keskeny vállára terült. – Félek. Menjünk haza...

A szakaszvezető megdermedt.

– Hátra arc! – vezényelte. – Kezeket a tarkóra. Irány a kőbánya...

Valaki idegesen felkacagott.

– Simon úr – mondta az öreg. – Menjen haza, Simon úr. Rossz tréfa ez, kérem...

– Pofa be! – üvöltötte a szakaszvezető. Véréres volt a szeme.

Fölemelte a botját, karjára fektette, és fél szemét lehunyva az emberekre célzott.

– Jaj! – kiáltott fel a kislány. – Mindjárt lelövi őket!

Szemerkelni kezdett az eső.

– Harmadik napja esik – dünnyögte a szakaszvezető. – Micsoda idő! Valóságos istenbüntetése.

Megborzongott, feltúrta a gallérját. Az eget kémlelte. – Esik, egyfolytában esik.

Micsoda idő! Harmadik napja szakad. Még belefutad a sárba a büntetőosztág... Undorító, fekete latyak. Csak visszatérjünk! Vigyázni, legények, itten még a fák is ellenünk vannak...

Szeme becsukódott, feje a mellére horgadt.

A postás ocsúdott fel először. Talpra ugrott, ráripakodott a gyerekekre.

– Indulás haza. Mozgás! Kihűl az ebéd.

A gyerekek engedelmesen megfordultak, lehajtott fejjel bandukoltak el. Leghátul a kislány ment, görcsösen szorongatta a babáját.

– Folytatjuk a partit? – kérdezte a postás. Hangja rekedt volt, köszörülnie kellett a torkát.

– Nem, feladom – mondta a tirolikalapos, és szárazon nevetett. – Tudja, az idegeim...

A postás biccentett, nem erőltette.

Szótlanul vágtak keresztül a parkon, talpuk alatt cuppogott a sár.

Mors per asphyxiam

Tüdőszanatóriumi történet 1962-ből

1.

Az orvos egymagában ebédelt. Általában a betegekkel étkezett együtt, mert tudta, jólesik nekik ez a gesztus, de ma úgy rendezte, hogy elkéssen. Csak az ebédidő végeztével jött le, amikor már teremtett lelket se talált a szálának is beillő, hatalmas étteremben, kivéve a felszolgálólányokat, akik az asztalokat szedték le.

Senkivel sem akart beszélni ezen a napon. Kora hajnalban meghalt az egyik betege, és úgy gondolta, ilyenkor még egy magafajta jámbor tüdőgyógyász is elvárhatja, hogy békén hagyják. Elintézte az összes elintézendőket, megannyi hivatalnoki formáságot, amelyek egy halálesettel járnak, s amelyek éppen nem voltak alkalmasak arra, hogy enyhítsenek a levertségén, majd táviratot adott fel a hozzátartozóknak, és azzal visszahúzódott a kuckójába. Mára elég a vesszőfutásból, gondolta elszántan, és kétszer is megforgatta a kulcsot a zárban. Mindenki elől elzárkózott, a kollégáit is beleértve, a délelőttre kiírt vizsgálatait pedig másnapra halasztotta. Beteget végképp nem akart látni. Több mint húsz éve volt a pályán, cselédkönyves orvos korától mindig különböző tüdőszanatóriumokban praktizált, és jól tudta, mivel jár itt egy-egy haláleset, mi mindent ébreszt a betegekben. Ilyenkor még azok fejében is badar gondolatok támadnak, akiknek a világon semmi okuk rá. Ő pedig most az egyszer nem fogja elővenni az ilyen esetekre tartogatott, különbejáratú jómodorát. Semmi hajlandósága ahhoz, hogy megnyugtató, jó szavakat mondjon, csillapítgassa a feldúlt kedélyeket, és türelmesen válaszoljon olyan kérdésekre, amelyekre válasz úgy sincs.

Mert hát, nem... erre az *exitusra* bizony nem volt elkészülve. Reggel, amikor bejött, úgy érte a halálhír, mintha alattomban tarkónvágták volna. Ennek a betegének a felépüléséhez komoly reményeket fűzött. És reménye nem volt légből kapott. Azt ugyan kezdettől fogva tudta, hogy egészséges többé nem lesz, ahhoz a kora is, a

betegsége is túlságosan előrehaladott volt, de a klinikai kép alapján jó prognózis nyílt arra, hogy megállítsák a kóros folyamatot és a körülményekhez képest a legoptimálisabbat ériék el: kedvező stabilitást, amely még hosszú éveket biztosíthat. Ezt pedig egyre inkább igazolva látta az utóbbi hetek során. A beteg állapotában kétségtelen javulás mutatkozott... Ám hirtelen egy másik beteget, Babrián, az író jutott eszébe, aki épp egy hete voltaképpen megjósolta azt, ami bekövetkezett, és ettől végleg kétségbeesett.

Egy pillanatra abbahagyta az evést, mindkét tenyerével keményen megdörzsölte az arcát, elégedetlenül pislogva kinézett a parkra. No persze, ez az istenverte idő. Kész katasztrófa! Ha így megy tovább, mindenki kikészül... Nem emlékezett rá, mikor volt utoljára ilyen nagymérvű és szapora az időjárás nap nap utáni változása. Az idei október szeszélyessége alig volt elviselhető. Ha egyik nap fulladozni kellett a hegyre ülepedő pállott, kásás ködtől, másnapra holtbiztosán fagy köszönt be, metszően éles és ritka levegővel, hogy aztán a következő reggel viharos szelet és ónos esőt hozzon. Ma ennek a napja volt.

Utálkozva nézte a vigasztalanul ömlő esőt, és fázósan megborzongott. Mindenki megsínyli, nem vitás. Babrián is panaszkodott tegnap. Valósággal ledöfi az idő... a légszomjtól kínpadra vonva érzi magát... De máris ingerülten megrándult az arca. Nem, ebbe nem kapaszkodhat bele! Tetszetős magyarázat volna, csakhogy ennek az exitusnak semmi köze sincs az időjáráshoz.

Nem tudott napirendre térni felette. Kanalazta a híg levest, és komor kétségek gyötörték. Ismerte ezt az állapotot. Negyvennyolc éves fejjel és csaknem negyedszázados praxissal a háta mögött nyilván már megszokhatta volna, hogy mindig vannak és lesznek is olyan betegek, akik exitálnak – de nem tudta megszokni. Minden egyes halálesetét a saját személyes kudarcaként élte át, és kudarcainak ez az önpusztító átélése mindannyiszor a kétségbeesés olyan bugyraiba lökte, ahol már nem volt se mentség, se bocsánat, se feloldozás. Békéden, furcsa bogár, mondogatták néha a betegek, és megmosolyogták a háta mögött, pedig szerették és ragaszkodtak hozzá. Rosszulesett neki. Békéden, furcsa bogár... Miért? Mert feltétlen odaadást tanúsít irántuk? Mert minden gondolatát és érzelmét, egész idegzetét nekik szenteli? Hiszen jóformán nincs is privát élete...

Félszeg mosolyra rándult az ajka. Tulajdonképpen igazuk van, gondolta, igazuk és jó szemük. Ki tudta volna jobban, mint ő maga, hogy szokásos derűje és kedélyessége mennyi kiegyensúlyozatlanságot takar. Zaklatottságot, bizonytalanságot, önelégületlenséget... Ez a mai nap talán nem elég bizonyosság rá? Egyebet se tesz reggel óta, csak önmagát kínozza. Legalább fél tucatszor vett sorra és gondolt át külön-külön minden egyes részletet, ami a betegére vonatkozott. És mi haszna? minél árnyaltabbá formálta a kortörténetét, annál kevésbé tartotta a halálát elkerülhetetlennek. De mégis meghalt. Közbejött valami istenverte, átkozott véletlen, amit senki se láthatott előre...

Senki? De hiszen nem igaz! Még a leves íze is megkeseredett a szájában, amint újból felidéződött benne az író, és a röpke jelenet, ahogy Babrián megállítja az előcsarnokban, és azt mondja, hogy erre a betegére most nagyon figyeljen oda, különben napokon belül kínos meglepetésben lesz része. Honnan tudhatta? Miből? Képtelenség! Ennek az embernek valóban nem kellett meghalnia. Itt csakis ő, a kezelőorvosa, hibázhatott. Ő követett el valami mulasztást, ha látszat szerint mégoly tiszta is a lelkiismerete. Valamit nem vett észre, amit pedig muszáj lett volna észrevennie, és figyelmetlensége végzetesnek bizonyult, amiért is, legalább önmaga előtt, felelősség terheli.

Szép, sötét, latinos arca hirtelen kivörösödött a haragtól. Már megint beletévedt az

önmagának tett, értelmetlen szemrehányások labirintusába! Eltolta maga elől a félig kikanalizott levest, s miközben hozzálátott a második fogáshoz, ingerülten próbálta meggyőzni magát, hogy semmi oka a szemrehányásokra, mert igenis mindent elkövetett, ami tőle telt. Sőt, ami azt illeti, éppen erre a betegére az összes többinél is nagyobb figyelmet fordított. Ha valamit egyáltalán felróhatna magának, kizárólag ez a megengedhetetlenül megkülönböztetett figyelem lehetne az. Hiszen most már bevallhatja, amit eddig semmi szín alatt be nem vallott volna: kezdettől fogva egyfajta makacsul feltett bizonyítási szándék dolgozott benne, amely ritkán szállta meg annyira, mint ennek a betegének az esetében. És attól tartott, hogy valaki nagyon is jól látta ezt. Hogy mindvégig a tudatában volt, mégha szóvá nem tette is. Ami persze nem azt jelenti, gondolta fanyarul, hogy ezután se fogja szóvá tenni. Mindenesetre különös, hogy erről az emberről minduntalanul Babrián idéződik az eszébe...

Ámbár, ha belegondol, nincs benne semmi különös. Elvégre Babrián volt az, aki vagy tíz hónappal ezelőtt benyitott a szobájába egyik délután. „Ma egy új beteg érkezett, nemde, doktor?” O rábólintott, rögtön hozzátéve, hogy egyelőre még látni se volt ideje, annyi dolga akadt egész nap. „De a felvételi lapja, gondolom, már idekerült magához – mondta az író. – No, vegye csak elő... Ugyebár, nem ismeretlen maga előtt ez a név?” O néhány másodpercig értetlenül nézte a kitöltött kartont, csak azután kapcsolt. De akkor halkán füttyentett meglepetésében. Lehetséges volna? Azt hitte, ez az ember már rég nem él, pusztá létezését is anakronizmusnak érezte. Ám az adatok stimmeltek, szó se lehetett tévedésről. „Igen – tette el a kartont –, ő az.” „O bizony, személyesen – biccentett az író. – Ha tudni óhajtja, épp az imént akadtam vele össze a folyosón” – s a tekintete csakúgy, mint az arca, kőmerev volt, kifürkészhetetlen. Neki pedig valami nagyon kényelmetlen érzése támadt. Végül is mit akar tőlem, töprengett, milyen szándék vezette ide? „Hát – szólalt meg bizonytalan mosollyal –, az információt mindenesetre köszönöm, de... nos, hogy is mondjam? Őszintén megvallva, nem egészen értem. Miért tartotta ilyen sürgetően fontosnak, hogy tudjam ezt?” „Azért, hogy tudja” – hangzott kurtán, azzal Babrián már fel is állt, és némán kifordult az ajtón.

Nem, nem hihette, hogy csupán ezért. Hiszen nélküle is rájött volna, ki ez a beteg. Hírhedt név volt, egyike a legrosszabb emlékeknek. És hát nemcsak a nevét ismerte, nemcsak viselt dolgairól tudott, hanem még medikus korában, akkortájt, amikor ez az ember a legzajosabb feltűnést keltette és az egyetemen is a legtöbb híve támadt, merő kíváncsiságból a könyvei közül is elolvasott egyet – „Az Esztendő Magyar Regényét”, ahogy úton-útfélen reklámozták –, a *Tiszaeszlárt*. Uszító módon elevenítette fel a hajdani vérvádat, Solymosi Eszter ügyében nemzeti perújítást követelt, és aljasul denunciálta Eötvös Károlyt. Soha életében nem olvasott fertelmesebb könyvet ennél a sötét miszticizmusba hajló, gyűlöletet fröcskölő, eszelős agyrémnél, de minden viszolygása ellenére is kénytelen volt megállapítani, hogy szerzője elvitathatatlan képességek birtokosa, és hátborzongató nézeteit átütő művészi erővel képviseli. Veretes nyelv, balladás tömörségű előadás, kivételes atmoszférateremtő készség, burjánzó szómágia. Azóta is a művészi tehetség olykori veszedelmes janus-arcúságának markáns bizonyítékát látta ebben a könyvben. A szavak valóban lehetnek olyan gyilkosok, mint a gázkamrák, bár a gázkamrák természetesen nem szavakból épültek.

A gázkamrák... Egy pillanatig szinte bénultan meredt maga elé, olyan kínzóan horgadt fel benne a fájdalom, de a heves, gyors mozdulattal, amellyel máris félresöpörte homlokába hulló, kékesfekete haját, egyben felszakadó fájdalmát is elhessentette. Ez nem tartozik ide, gondolta, ez a legszemélyesebb privát ügy, amit nem szabad belekeverni! No igen, természetesen megtehetette volna, hogy átadja valamelyik kollégájának a beteget – ha elvétné is, előfordul ilyesmi, és senki se talál benne kivétlnivalót –, de meg sem fordult a fejében. Soha nem tett így, és ezután se fog.

Egyszerűen nincs joga ilyen megoldáshoz folyamodni. Ebben az emberben se látott mást, csak egy súlyos beteget, akiért meg kell tennie mindent, ami tőle telik. Ha pedig bárki is azt képzei, hogy e több mint tíz hónapnak számára volt valami permanens próbatétel jellege – hát nagyon téved. Itt mindvégig csak egyetlen kérdés merült fel: tud-e segíteni a betegén, vagy sem? És hát... nem tudott.

Felsőhajtott, s újra a kudarc leverő érzése járta át. Közben pillantása a kopottas aranykeretbe foglalt, ovális falitükörbe tévedt, és csak nézte megrökönyödve a feldúlt, összetöredezett, szinte szétesett arcot, amellyel szembetalálta magát. Ez én volnék? S önkéntelenül fintorszerű kis mosolyra torzult a szája. Lám, gondolta mély öngúnyal, a békétlen, furcsa bogár!...

Összerezcent, az egyik felszolgálólány állt az asztalnál. A kis, szeplős csúnyság, akit különösen kedvelt.

– Ne tessék haragudni, doktor úr – hadarta, miközben összes lúdtojásnyi szeplői kigyúltak restelkedésében –, de a tészta már elfogyott, meg a gyümölcs is mind egy szemig. A séf úr egészen odavan. De ha egy kis sajtot el tetszik fogadni... egy finom kis Mackó-sajtot.

Az orvos rámosolygott. És széles, meleg mosolyától egyszerre újból a megszokott lett. A mindig derűs, nyugalmat és biztonságot árasztó, lekötelezően szívélyes modorú férfi, akit méltán szeretnek a betegek.

– Hozza csak, angyalkám – mondta –, hozza azt a Mackó sajtot. A séf úrnak meg kösse a lelkére, hogy miattam a világerért se tegyen szemrehányást magának. Úgy kell annak, aki elkésik! Hát nem igaz?

Ekkor meglebbent a csapóajtó. Egy bordó köntöst viselő, szikár férfi lépett be az étterembe.

Amint az orvost megpillantotta, megállt, és tekintetét merőn rászegezte.

2.

Az orvos felsőhajtott magában. Ilyen az én formám! Ha valakivel végképp nem akart találkozni ezen a napon, az éppen Babrián volt.

Babrián pedig szemlátomást habozott ott az ajtóban, hogy beljebb kerüljön-e, de végül mégis rászánta magát, és nehézkes léptekkel elindult hozzá a vedlett futószőnyegen. Most látszott csak, milyen magas, már-már hórihorgas, és ezen kissé görnyedt tartása sem változtatott. Jellegzetes, senkivel össze nem téveszthető alak volt. Keményen faragott, csontos, mélyen barázdált arc, a szája sarkában szarkasztikus elmélyüléssel, nyakán habosra csomózott, finom selyemkendő, a fogai közt rövid szárú angol pipa; bordó köntöse, akár egy palást, járás közben a bokáját verdeste. Apró biccentéssel vizionozta az orvos üdvözlését.

– Jó étvágyat, dr. Windisch – szólt recsegő hangon, és hideg pipáját kivette a szájából tömjé csak azt a kellemes fejét! – Leült vele szemben, dohányzacskóját az asztalra dobta. – Nekem csak egy főzeléket kegyeskedjék, simán – vetette oda a kis pincérlánynak, aki azonnal az asztalnál termett, hogy máris lélekszakadva loholjon a konyhába.

Akár egy kényúr, gondolta az orvos, és hét év óta, mióta Babrián rövidebb-hosszabb megszakításokkal a betegek volt, először tűnődött el azon, vajon miért is veszik ezt mindnyájan magától értetődően természetesnek tőle. Önkéntelenül is a gúnyneve jutott eszébe, ahogy a szerkesztőségekben aposztrofálták, s aminek a híre ide

is eljutott: Rettegett Iván – s ezt a nem éppen hízelgő gúnynevet néha bizony szerfelett találónak érezte.

A kettejükre boruló csend túl nyomasztóvá kezdett válni. Jónak látta, hogy megtörje.

– Szokás szerint el akarja bliccelni a csendeskúrát, igaz? – kérdezte kedélyes-korholón.

Babrián úgy eresztette el a füle mellett, mintha el se hangzott volna. Pipája szárával az asztal szélét kocogtatta, súlyos tekintetét nem vette le Windischról. A doktor meg igyekezett fesztelennek mutatkozni, noha fesztelenségében túl sok volt a kényszeredettség. Gyakorlott orvosi szemével persze azonnal észrevette, hogy Babriánt nagyon megviseli az idő – de nemcsak ezt vette észre. Harapós kedvében van, állapította meg, sőt krudélis kedvében, és ez óvatosságra intette. Tapasztalatból tudta, hogy ilyenkor résen kell lenni vele szemben. Ma azonban nem volt hajlandó belemenni semmilyen idegőrlő játékba, és hirtelen döntött.

– Sajnos, mennem kell – pillantott az órájára, és felállt. – Rengeteg a dolgom. A hétfő itt mindig kész bolondok háza... – azzal már indult volna, de remélt visszavonulása nyomban meghiúsult.

– Üljön vissza! – hangzott olyan erélyesen, hogy nem tehetett mást, pillanatnyi tétovázás után visszaereszkedett a helyére. – Remélem, doktor, nincs ellenére – kérdezte Babrián.

Windisch kelleetlenül mosolygott. Jött a felszolgálólány, a sietségtől pihegve, és hozta Babriánnak a főzeléket, neki pedig a sajtot.

– Nos, doktor? – szólalt meg Babrián. – Mi újság? Miféle friss pletykákkal fog elszórakoztatni ma? – Úgy görgette elő a szavakat, erősen, jóformán moduláció nélkül, hogy ettől amúgy is érdes hangja még nyersebbnek hatott. – Csupa fül vagyok.

– Nincsenek friss pletykák. – Windisch elkerülte a tekintetét, színleg minden figyelmét a sajtnak szentelte. – Általános a pangás.

Babrián is enni kezdett, az arca változatlanul szenvtelen maradt. – Azt mondja, pangás?

– Reggel ketten eltávoztak, és jött egy új beteg.

– Hát, ez valóban nem sok.

– Sajnálom – vont a vállát Windisch –, ez minden.

Babrián éles pillantást vetett rá, majd folytatta az evést. – Pedig azt hittem, van valami mondanivalója a számomra.

– Van is – bólintott az orvos. – Veronika nővér újból panaszkodott magára, hogy túl sokat használja az oxigénkészüléket.

– Veronika nővérnek rá fogok verni a fenekére – jelentette ki Babrián.

Windisch tiltakozott. – Az én utasításomat teljesítette. Szigorúan meghagytam neki, hogy minden alkalommal köteles jelenteni, ha maga a túlzott könnyelműségében...

– Füttyölök az utasításaira! – szakította félbe Babrián. – Vegye tudomásul, hogy semmiféle orvosi idiotizmus kedvéért se vagyok hajlandó megfulladni. A leckéztetéseit pedig tartsa meg magának.

Windisch nem szólt, de barna arcába pír szökött. Hét év alatt természetesen volt alkalma megtapasztalni Babrián kolerikus temperamentumát, amely hol szenvedélyes dühöngésekben, hol meg többnyire éppen az ő fejéhez vagdosott, válogatott sértésekben nyilvánult meg, és mindent zsebrevágott tőle, mert jelentős írónak és nagyszabású egyéniségnek tartotta, akit feltétlen tisztelet illet meg, másrészt maga tudhatta a

legjobban, hogy gyógyíthatatlanul beteg, s betegsége gyakori megpróbáltatásait fizikailag példátlan önfegyelmel viseli. De mégis akadtak pillanatok, amikor szinte tűrhetetlennek találta. Márpedig nem szerette, ha azok az emberek, mint például Babrián is, akiket világnézete élharcosainak tekintett, saját személyükben tűrhetetlennek mutatkoznak.

Sértettségét azonban már le is győzte magában, ezúttal is azzal mentegette Babriánt, amivel rendesen. Állapota visszafordíthatatlan rosszabbodása egyre több magatartásbeli anomáliával jár. Írásra pedig már hosszú ideje nem is gondolhat. 1955 óta, amikor véglegesen felkerült ide, mindössze néhány elbeszélésre futotta az erejéből – egy vékonyka kötetre.

Felpillantott, és látta, hogy Babrián kitartóan figyeli. Az arca már ismét egykedvűnek hatott, közönyt árasztott a tekintete is, de az orvos megneszelte, hogy csalóka közöny ez, veszedelmet ígér, és nem tudta, mint térhetne ki előle.

– Hervadtnak látszik, adjunktus úr – jegyezte meg Babrián. – És becses engedelmével kötve hiszem, hogy a gorombáskodásom hervasztotta volna le. Hozzászokhatott már.

Babrián mosolytalan malíciával húzta össze a szemét. – Ejnye, doktor, csak nem akarja a bolondját járatni velem? Ifjúkoromban, tudja, nagy divat volt életjeligét választani. Valami bölcs aranyköpést. Én inkább fabrikáltam egyet magamnak: „Álljunk görbén és beszéljünk egyenesen!” Ezennel felhívom rá a figyelmét. Méltóztatna elárulni, hogy mitől ilyen búval bélelt ma?

Windisch megadóan felsóhajtott. – Hiszen úgyis tudja!

– Lekötelezne, ha megmondaná, mi az, amit tudnom kellene.

– Kizárt dolog, hogy ne hallotta volna, mi történt az éjszaka.

– Nocsak! Hát történt valami?

Az orvos szemrehányóan nézett rá.

– Értem – intett a szemével –, mindenáron tőlem akarja hallani. – Hát igen – mondta – magának lett igaza – s elkeseredve megrázta a fejét. – Csak legalább azt tudnám... Az ég szerelmére, honnan szedte a jóstehetségét? Az az ember meghalt az éjjel.

Babrián Dezső hátradőlt a széken. Az arca végképp kifürkészhetetlenné vált.

– Én figyelmeztettem magát – mondta. – Még idejekorán figyelmeztettem, hogy *moribundus*.

– Nem volt moribund – ellenkezett hevesen Windisch. Egy tragikus, ostoba véletlen... Ki láthatta előre?

Babrián legyintett. – Jobban tette volna, doktor, ha akkor rám hallgat. Miért nem hitt nekem? Csak a jólneveltsége tartotta vissza, hogy megmosolyogjon, igaz?

Az orvos hallgatott. Maga volt a tehetetlenség.

– Most pedig mit mondjak magának? – vont vállat Babrián. – Mondjam talán azt: mosom kezeimet? – Evett két-három kanállal, közben tűnődve az orvosra pillantott. – Sohasem sakkozott vele? – kérdezte szórakozottan. – Nem? Sajnálhatja. Kiváló játékos volt.

Windisch kínjában elmosolyodott. – Hát... nem valami nagy nekrológ.

– Ez az árnyak előjoga, doktor – vágta rá nyersen Babrián. – Mi egyebet várhatna egy magamfajta ötvenkilenc éves hullajelölttől? Itt ám lélekben nagyot sülyyed az ember!

Windisch már csak turkált a tányérjában, a szeme alatt görcsösen rángatózott egy

ideg.

– Hallgat? – fürkészte Babrián. – Miért hallgat? – Metsző tekintetével szinte átszegte az orvost, aki egyszerre érezte meg az író szuggesztív erejét, és azt, hogy jómaga lágyabb anyagú annál, semhogy szembeszállhatna vele. – Vagy most az egyszer szégyelli azt a fene nagy altruizmusát? – kérdezte Babrián.

Helyben vagyunk, állapította meg az orvos. Már tudta, mi a célja Babriánnak: erőnek erejével színvallásra kényszeríteni, hogy azután megbélyegezhesse. S egyszerre megint eltöltötte az önvád, de úgyannyira, hogy szinte jogosnak érezte, már-már afféle vezeklésnek, hogy eltúrje a vesszőfutást, amelynek kétségtelenül elébe néz.

– Hát ne hallgasson – csattant fel Babrián –, ne hallgasson, doktor, az istenfáját magának! Bökje csak ki bátran: deprimálta a haláleset!

Csörrent a tányér, ahogy az orvos ledobta az evőeszközeit.

– Megfulladt! – tört ki belőle. – *Suffocatio*, érti? – És a szemében kétségbeesés jelent meg, nem tudta tovább türtöztetni magát. – Heveny légzési elégtelenség, légúti akadály... Az ügyeletes már *insufflatió*val és légsömetszéssel sem segíthetett rajta. Annak rendje és módja szerint, közönségesen megfulladt...

– *Mors per asphyxiam* – hagyta helyben Babrián. – Valami Auschwitz nevű lengyelországi helységben négyszázezer magyar állampolgár fulladt meg. Ehhez mit szól, maga *homo humanus*?

Windisch hallgatott. Zaklatott mozdulattal hátralökte homlokából a haját. Kegyetlenség, amit velem művel, gondolta, de valami önkínzó módon egyre csak igyekezett elhíttetni magát, hogy megérdemli, rászolgált, kijár neki.

Babrián dermesztő gúnnal figyelte.

– Ha nem tévedek – mondta –, az ön boldogult szülei is, ugyebár?

Az orvos elvörösödött, enyhén megremegett az álla. – Nem gondolja, hogy ma a szokásosnál is sajátosabb?

– Szándékosan, doktor, szántsándékkal. Szeretném, ha végre látná a krédót, amelyben maga is nyakig csücsül.

– Semmiféle krédót nem látok.

– Valóban? – Babrián eltűnődött. – Voltaképpen mit tudott maga erről az emberről?

Windisch ingerülten nevetett. – Ugyan, kérem! Azt képzelem, nem tudtam, kicsoda. Egyébként éppen maga hívta fel rá a figyelmemet. De számomra ennek nem volt semmi jelentősége.

– Nem volt jelentősége... – mormolta Babrián. – Ezért, látja, irigylem. És mondja – kérdezte hirtelen –, milyennek találta?

– Nagyon udvariasnak és a szófukarságig zárkózottnak. Azt hiszem, egyetlen olyan mondatot se váltottunk, amely ne a betegségére vonatkozott volna.

– Tüdőasztma és ödémás szívbántalmak – bólintott az író. – Ugyanaz, mint az enyém. Hát nem fura szeszélye a sorsnak? És maga szerint az ő prognózisa jobb volt.

Windisch egy pillanatra összeszorította a száját, aztán biccentett. – Jobb.

Most Babrián hallgatott. Az esőt nézte, amint széles sávokban lefolyik az ablakon.

– Nem – szólalt meg végül csendes ajkbiggyesztéssel maga semmit sem tud erről az emberről. Jóformán semmit. Esetleg ismer egy felszínes történetet, amely semmire se magyarázat, és azzal be is éri. Belátom, ebben én is hibás vagyok. Segíthettem volna magának, és akkor most kevésbé mardosná a büntudat.

– Fogalmam sincs, mire céloz – jelentette ki szárazon Windisch, mert találva érezte magát, és a türelme is fogytán volt. – De ha mindenképp ragaszkodik a témához, árulja el, miből sejtette, hogy meg fog halni. Emlékszem, pontosan megjósolta: napokon belül.

– Az ember általában megérzi, hogy mikor adja be a kulcsot. Főleg, ha nagybeteg. Éppen ön, a jeles lélekbúvár ne tudná? Apropó! Működik még a lelki klinikája, doktor? Nem venne analízisbe engem is?

Ez érzékeny pontja volt Windischnek. Most is elfelhősödött a homloka.

– Komolyan beszélek – biztosította az író. – Vagy talán nem maga szónokol örökké az intézeti kis pszichoterápia fontosságáról, meg a tüdőbetegek sérült pszichéjéről? Én pedig ma rájöttem, amit sose hittem volna, hogy valóban sérült a pszichém.

– Most már kizárólag rébuszokban hajlandó...

– Ne heveskedjék, doktor, csigavér! – Babrián befejezte az evést, és eltolta maga elől a tányért. Most csaknem szelíden nézett az orvosra. – Tehát, ha jól értettem – mondta –, azt állítja, tudja, ki volt a derék férfiú. Tudja, hogy valaha gyilkolt. Azt is tudja, hogy ezért elítélték, és kiszabott büntetését az utolsó napig leülte. De lám, azt már nem tudta, milyen kiválóan sakkozott! Pedig nekem ez volt róla az első gondolatom ma hajnalban. Tudniillik én már hajnalban értesültem a sajnálatos gyászeseményről.

– Vagyis jól sejtettem – intett elborult arccal az orvos, és jogos megbántottságát leplezni sem próbálta. – Igenis tudta.

– Aztán rögtön maga jutott eszembe, doktor – folytatta háborítatlanul Babrián –, és biztos voltam benne, hogy nem szívesen találkozna össze velem a mai nap folyamán. Érthető! Maga egy széplelkű, fennkölt emberbarát. Én nem vagyok az. Mint már voltam szerencsés említeni, én csak egy egyszerű hullajelölt vagyok, többek között az éjszaka elhalálozott úr jóvoltából. És ezt maga nagyon jól tudja. Mármost...

– Kérem! – vágott közbe ekkor Windisch olyan erélyesen, amelyet talán ő sem várt volna magától. – Kérem, valamit szükségesnek tartok mindenekelőtt tisztázni! Tökéletesen megértem, hogy gyűlölte ezt az embert. Minden oka megvolt rá, és eszem ágában sincs megbotránkozni rajta. De magának is tudomásul kell vennie, hogy én felelősséggel tartoztam érte. A betegem volt.

– Nekem pedig a barátom – mondta Babrián.

3.

Az orvos elképedve meredt rá.

– Miért mereszti ilyen kukán a szemét? – kérdezte Babrián. – Csak nem képzeled, hogy tréfálok? – Elővette a dohányzacskóját, kibogozta, és tömködni kezdte a pipáját. – Valóban a legjobb barátom volt egykor. És ma már azt kell hogy mondjam: egész életemben. Mi az ördögért csodálkozik úgy?

– Már engedelmet... – Windisch csak hebegni tudott.

Babrián leintette. – Legyen türelemmel, választ fog kapni a kérdésére... Van gyufája?

Az orvos sietve elővett egy skatulyát a köpenye zsebéből, és odanyújtotta neki.

– Igen – bólintott Babrián, miután szokott szertartásosságával rágyújtott, és két bodros füstfelhőt eresztett ki a levegőbe. – Igen, huszonkét éves korától ismertem. –

Pöfékelve hátradőlt, felnézett a gipszstukkós mennyezetre. – És az a hallgatag, tömzsi, vad fiatalember, akivel ezerkilenszázhuszonhat őszén az Erzsébet körüti Bucsinszky kávéházban találkoztam először, egyike volt a legnagyobb prózaírói tehetségeknek, akik ebben az országban valaha is megszülettek.

Windisch nem szólt, bár nagyon is meglepte Babrián elfogulatlansága.

– Üljön csak be egyszer valamelyik könyvtárba – ajánlotta Babrián, mert a hallgatását kétkedésnek vélte –, és lapozzon fel egy-két húszas évekbeli folyóiratot. Ha elolvassa néhány akkori elbeszélését, látni fogja, hogy parányi túlzás sincs a szavaimban.

– Talán valóban megteszem egyszer – intett az orvos.

– De nem sok írásával találkozok majd abból az időből. – Egymás iránti rokonszenvünk bizonyára éppen abból támadt, hogy tudtuk egymásról, alig akad lap, folyóirat, kiadó széles e honban, amelyik írásainkat páni rémülettel vissza ne utasította volna.

– És ilyesmi elég a barátsághoz? – Windisch szemében most valóban kétely csillant meg. Nem Babrián szavait vonta kétségbe, csak továbbra sem fért a fejébe a dolog.

– Méghozzá ritka mély barátsághoz – erősítette meg Babrián. – Két éhenkórász ifjú író, akik Ady Endrén nevelődtek, akiknek a társadalmi nézetei már kora fiatalságukban bőségesen kimerítették az államellenes felforgatás és a nemzetgyalázás bűncselekményét – hogy a fenébe ne talált volna egymásra? S hogy a fenébe ne kötöttek volna barátságot életre-halálra, amikor kölcsönösen meggyőződhettek világszemléletük és alkotói törekvéseik teljes azonosságáról. – Vontatottan beszélt, de hangja érdekességén ez mit sem enyhített. – Hosszú évekig együtt laktunk, megosztottuk minden garasunkat. Elválaszthatatlanok voltunk. O, a tizenkilenc fehér augusztusában felkötött Somogy megyei uradalmi cseléd egykéje, és én, az olasz hadszíntéren elesett, izraelita felekezetű, újpesti főgimnáziumi tanár második csemetéje, aki bátyjával és öccsével egyetemben a pesti hitközség fiúárva házában nőtt fel, tekintettel édesanyjuk úgyszintén korai halálára.

– Ezt nem tudtam – csúszott ki Windisch száján. – Se róla, se magáról.

Babrián rápillantott, aztán ismét fel a mennyezetre.

– Egy bugris meg egy bibsi, a társadalom peremére lökve. Két kitalált, nyomorúságos éhenkórász, akiknek nem volt senkijük és semmijük, két mindenre elszánt, megszállott, komor álmodozó, akik közbevetőleg nem Duns Scotus oxfordi kommentárjaiból tanulták a közgazdaságtant, nem Montesquieu *Perzsa leveleiből* a szociológiát, s főleg nem báró Brandenstein Bélától a bölcséletet. Nyirkos hónaposszobákban álmodozni a világforradalomról, radikális terveket szöni az ezeréves, feudális osztályuralmi mocsár lecsapolására, közös alkotói programot dolgozni ki előbb egy több kötetre tervezett, országfelmérő szociográfiai munka, majd egy balzaci kiterjedésű és igényű új *Emberi Színháték* megírására – mi volna a barátság aranyfedezete, ha nem ez? Sárban, fagyban külvárosi utcákon csatangolni, éjszakákat átvitatkozni Marxról és Freudról, Bartókról és a Joyce-i regénytechnikáról, Benedetto Croce abszolút idealista etikájáról és Chorin Ferenc extraprofitjáról, az aktivizmusról és a katasztrofális hazai agrárviszonyokról, de az Aréna úti népkonyha hamis társadalmi tudatot kialakító, ingyen rántott levesétől Ortega tömegtársadalmi doktrínáján keresztül a Szovjet grandiózus ipari fejlődéséig, az axiómarendszerek Gödel-dilemmájától meg a *Neue Sachlichkeit* belső ellentmondásaitól az ormánsági egykén át a szocdem vezéreknek a gyárigazgatókhoz fűződő közismerten szívélyes viszonyáig körülbelül mindenről, miközben rosszul fűtött közkönyvtárakban melegszik az ember és filléres józsefvárosi kifőzdék egytálételén vegetál – ez is a boldogság egy neme, adjunktus úr!

Megszurkálta a pipáját, hosszú pillantást vetett Windischre. Az orvosnak pedig feltűnt, hogy mennyire elcsendesedett a tekintete, s hogy sötét szeme valójában nagyon is elüt kemény ácsolatú, szarkasztikus arcától és nyers hangjától: meleg fényű volt, kissé párás és érzelmes.

– De nemcsak a nézeteink egyeztek meg – folytatta Babrián – és nemcsak a törekvéseink voltak közösek. A természetünk és a jellemünk is felettebb hasonló volt. Dacos büszkeség és heves térítőszellem lakozott bennünk, mindenekelőtt pedig a bírálat és a tagadás konok szelleme. Nem voltunk könnyű tollú írók, s mi magunk sem voltunk könnyűek. Megvesztegethetetlen fickók voltunk, hírből sem ismertük a megalkuvást. Megátalkodottan ragaszkodtunk a magunk rebellis kategorikus imperatívuszához...

Pipás kezével széles mozdulatot tett.

– Attól tartok, igen tisztelt doktor úr – váltott át hirtelen recsegő hangra –, önnek halvány sejtelve sincs arról, hogy mit jelentett konzekvensen baloldali írónak lenni Hóman Bálint, a Szent Jobb és a Baumgarten-díj Magyarországon. Hogy milyen sors volt kétszáz példányban megjelenő, tiszavirág-életű folyóiratokban publikálni jelképes honoráriumokért, vagy zugkiadóknál jelentetni meg vékonyka novellás köteteket háromszáz példányban, kávéházi előfizetők szeszélyes kegyeire szorulva; hogy milyen érzés volt senkitől tudomásul nem vett, mindazonáltal gondos rendőri felügyelet alá vont szerzőnek lenni. És mindez csupán azért, mivel felháborító önérzetünkben nem volt hajlandóságunk nevet szerezni magunknak sem ezoterikus szépliterátorként, sem árvalányhajás-tollbokrétás mezei bölcselőként, sem hatóságilag engedélyezett avantgardistaként, mint ahogy nem óhajtottunk húszezer példányos, szabványosított regényiparosként se befutni, a törvényesen védett királyi magyar történelmet vagy a keresztény középosztály neobarokk idiotizmusát tömjénezve díszkötésben, félbőrben, halinában, részletre, hitelben, készpénzért. De még csak arra a bocsánatos bűnre se voltunk kaphatóak, hogy négerként biztosítsuk a napi kenyérrevalónkat, elvirágozott társasági díszhölgyek, lánglelkű turfkirályok és istenfélő bankelnökök emlékiratait gyártva. Tűrhetetlen gögünkben inkább krajcáros címírásokért és sovány óradíjas korrepetálásokért futkostunk, semhogy bármilyen formában is áruba bocsássuk magunkat. Mi sem volt természetesebb annál, hogy részünkre ritkánál is ritkábban jutott nyomdafesték olyan lapokban, amelyek egyáltalán számítottak valamit, s hogy írásainkat jobbára csak kéziratban és titokban mutogathattuk, kávéházi asztaloknál, talponállók pultjainál, albérletekben és antikváriumok hátsó helyiségeiben, abban a hiú reményben ringatózva, hogyha másutt nem is, de legalább ismerőseink és csekély számú barátaink körében talán visszhangra lelnek bujtogató gondolataink...

Pipáját kivette a szájából, szaporábban szedte a levegőt. Szemlátomást fárasztani kezdte a beszéd.

De néhány pillanatnyi hallgatás után, rekedtes hangon mégis folytatta.

– Később, szerencsecsillagunk felragyogtán, havi kilencven fixért, szigorú inkognitóban, a bulvár világsajtót fordíthattuk Tolnai Simon nevezetes orgánumába. Nos, akkor én az első fizetésemből kereken ötven pengőért egy originál amerikai Waterman töltőtollal leptem meg az éjszaka elhunyt urat. A bőkezű ajándék könnyeket csalt a szemébe, habár ömlengő természettel aztán senki se vádolhatta volna, és ünnepélyes fogadalmat tett, hogy a tollat soha másikra felcserélni nem fogja. Szavatartó ember volt. Nem szegte meg a fogadalmát. Mert amidőn a porondra lépett Gömbös Gyula, közhírré kiáltván „a magyar faj történelmi öntudatára” bazírozott Nemzeti Munkatervét, s miután mögötte kalákába rendeződött az Új Szellemi Front válogatott menaszériája, amely a hárommillió mezítlábas sorsának jobbra fordítását Ady Endre átértékelésével, „nemzeti öncélúsággal” és „egy lélekben megújhodott,

minőségszocialista új nemesség” elit kultúrmozgalmával óhajtotta nemzetgazdaságilag megoldani, a tegnapi jó barát azzal a tollal a kezében vedlett át hovatovább közönséges tömeggyilkossá. Marx Károly szakállára esküszöm, hogy azzal a tollal! Ezt szavahihető szemtanúk erősítették meg! Senkinek se ajándékozzon tollat, doktor, veszedelmes jószág... – A hangja megbicsaklott, kinyílt szájjal kapkodta a levegőt.

Megtörölgette gyöngyöző homlokát, s rövid pihenőt engedélyezett magának, hogy a lélegzetvételét rendbehozza. Ám Windisch úgy érezte, kezdődő fáradtságnál is nagyobb a megindultsága, ahogy a múlt hamuja alól felkotorja üszkös emlékeit. Egykori barátja halálának a napján nyilván nem térhet ki ez elől. És a benső kényszer, hogy emlékeit megossza valakivel, úgy látszik, olyan erős, hogy kész vele is megosztani.

Lefegyverezte Babrián tekintetének leplezetlen keserősége. Hirtelen arra gondolt, hogy ez a tekintet oda is behatol, ahová mások nem látnak, és keserőségét éppen ez okozza.

– Feleslegesnek tartom – szólt aztán Babrián –, hogy akkori döbbenetem és felháborodásom, sőt, miért tagadnám, fájdalmam ecsetelésével untassam. A folyamat természetesen fokozatosan vezetett el a páfördülésig, de én mindvégig vak voltam. Hogyan is gondolna olyasmire az ember, amit leglidércesebb álmaiban sem képzelne? – Már fegyelmezett, bár kissé fátyolos hangon beszélt. – Utólag visszagondolva persze rá kellett ébrednem, hogy egy sereg gyanús momentumnak nem szenteltem kellő figyelmet. Sohase hallottam például a gyerekkoráról beszélni. Mindent tudtam róla, nem volt egymás előtt titkunk, de a gyerekkoráról jóformán semmit. Nem firtattam, azt hittem, szégyelli. Mert szemérmes ember volt, a feltörekvőknek nem abból a fajtájából való, amely minduntalan egykori nyomorúságával kérkedik, és abból tőkét kovácsol magának. De tévedtem. Csak később, és sajnos már későn, tudtam meg, hogy mit titkolt el. Apját, gróf Széchenyi Andor Pál zsellérét, vörös századkomisszárt, tizenkilenc augusztusában az ő szeme láttára húzták fel Prónay banditái. Ezt sohase heverte ki. Attól a naptól kezdve valami olthatatlan gyűlölet élt és munkált benne, amelyet senkivel, még velem sem osztott meg. Nőtt-növekedett benne ez az elfojtott, már-már, azt kell mondanom, féltve őrzött és táplált gyűlölet, s valamiképpen elő kellett törnie.

Maga elé révedt, pillanatnyi szünetet tartott, a pipáját szortyogatta.

– Rossz irányba tört elő – mondta. – Mire észhez kaptam, a hajszáltrepedés már tátongó hasadékká szélesedett barátságunkon – és nem is csak a barátságunkon. Csakhamar és rohamosan olyan eszmék befolyása alá került, amelyek módot adtak gyűlölete kiélezésére, gyűlöletét pedig eltorzították, és eszelőssé tették. Az a rögeszmés meggyőződése alakult ki, hogy apja voltaképpen a Moszkvából iderendelt judeobolsevisták áldozata, akik előbb csalárdul félrevezették, egy népidegen, hamis ügy szolgálatába állítva, majd azután a saját irhájuk mentése közben cserbenhagyták. „Őt miért nem ültették fel a zsidó népbiztosvonatra? – támadt rám egyszer őrvölgve. – Miért nem? Miért nem? Árja magyarnak és főleg parasztnak nem jutott rajta hely? Az a szaros sarkú, bűdös prosztó Bécs helyett inkább dögöljön meg?...” Gondolhatja, hogy ezek után több szavunk már nem volt, nem is lehetett egymáshoz. Útjaink visszavonhatatlanul elváltak. Az enyém Buchenwaldba vezetett végül, az övé pedig... nos, jól tudjuk, az övé hová. – A pipa makkja fölött éles pillantást vetett az orvosra. – Csodálkozik? Min? Szabó Dezső Magyarországon ez logikus fejlődéstörténet volt, ha végtelen is. Én meg akkor tanultam meg, hogy a különböző benső púpok és kisebbségi komplexusokat hurcoló emberek a földkerekség legveszedelmesebb kreatúrái. Torkig vagyok már azzal a morbus hungaricusszal, amely mindenféle egyéni balsorsok és személyes lelki defektusok ürügyén dögével szüli a társadalmi táltos-ideológia sámánjait és ködevőit.

Elhallgatott, ismét a lélegzetvételt igyekezett rendbehozni, és közben lehunyta a szemét. Windisch némán figyelte, s arra gondolt, hogy bizony egyre rosszabb bőrben van. Valóban ijesztő volt, így, lehunyt szemmel látni, amint mélyen árkolt, sovány arca mozdulatlaná vált, szinte megmerevedett.

– De hát csakugyan sükségtelen – szólalt meg kisvártatva –, hogy az akkori döbbenetemmel traktáljam. – Kinyitotta a szemét, s mint már annyiszor, Windisch ezúttal is meglepődött azon, hogy sötét szeme olykor milyen elevenen világos tekintetű. – Azt azonban mindenképpen meg kell mondanom, hogy én megértettem a szóban forgó úr pálfordulásának az indítékát. O is, amiként én, számkivetett volt. A társadalom kirekesztette. És az ilyen elszigeteltségben nemcsak a remény fogy el, előbb-utóbb maga az ember is elkopik. Ha naponta azt kell tapasztalnia, hogy mindenütt csak ellenkezésre és visszautasításra talál, végül már önmagában kezd kételkedni. Én például huszonhét éves koromban írtam egy keserű és húsba vágó regényt. 1946-ig nem talált kiadóra. Jó regény volt, különben azóta sem írtam. De akkoriban pusztán azt sikerült elérnem vele, hogy az összes kiadók és lapszerkesztők végképp bélpoklosnak tartsanak. Megírni kilencszázharmincban Magyarországon egy végsőkig kihegyezett, baloldali regényben, hogy milyen reménytelen, sötét alagútban bandukolunk is itt valamennyien – ehhez elmeháborodottnak kellett lenni. Meg is adtam az árát. Tizenhat évig aztán nemhogy ez a könyvem nem jelent meg, de a két kezemen megszámlálhatom, hányszor sikerült egy-egy elbeszélést elhelyeznem. Leírtak, és lassacskán én is leírtam magam. Úgy láttam, senkinek sem kell az, amit csinállok. Tilalomfák és sorompók vetek körül, nem törhettem át rajtuk. No persze megtehettem volna én is, hogy kínomban dupla fedelű mellékmondatokkal, négyértelmű hasonlatokkal vagy lánglelkű allegóriákkal próbálom papírra izzadni azt, amit gondolok és mondani akarok, miközben tűnődhetek rajta, vajon gazember vagyok-e még, vagy már hülye – de ilyesmire nem voltam kapható. Hallgattam inkább. Esztendők teltek el úgy, hogy egyetlen sort sem írtam le. Már mint egyetlen olyan sort se, amely említésre érdemes. Mert élni mégiscsak kellett. Éhen halni még nekem se volt kedvem. Belátva tehát, hogy e kettős keresztes, kis hazában fű számomra nem nő, emelt fővel elszegődtem mindenféle Loch Ness-i szörnyeket gyártani. Ezen felül emelkedett hangú reklámszövegeket fabrikáltam a Tartam hajcsepp és a Szent Rókus-lábsó áldásos hatásairól, sőt originál vadnyugati ponyvákat meg hamisítatlan brit detektívregényeket firkáltam szakmánybán a *Pesti Hírlap* sárga fedelű sorozatába – természetesen büszke daccal, kellő megvetéssel és kinyomozhatatlanul elkonspirált álneveken, mert az ázsiómra, arra adtam. Mindeközben pedig csikorgattam a fogamat, a marxizmus klasszikusait bifláztam – evégett megtanultam három nyelven és elnyomott forradalmárnak hittem magam.

De kedveltem a jó ebédeket, az ápolt nőket, a sakkot meg a hajnalba nyúló kártya- és biliárdcsatákat, a víg murikat és a szellemdús társaságokat, ahol kacér szépasszonyok mellett és drága italok hörpintgetése közben a világon mindenről szabadon és baloldali színezettel lehetett eszmét cserélni. Két szeretkezés közt az ágyban vagy két biliárdjátszma között a kávéházban pedig rendszerint igen komolyan előadtam, hogy a következő héten feltétlenül belefogok végre nagyszabásúnak ígérkező regényembe, a magyar *Elveszett illúziókba*... Hát, sosem írtam meg. – És kurta kis nevetés bukott ki belőle. – Buchenwald kellett hozzá... igen, Buchenwald, majd a weimari UNRRA-szanatórium, ahol a felszabadulás utáni hónapokban első haldoklásomat voltam szerencsés végezni, hogy végre-valahára megjöjjön az eszem. De fájdalom, már későn. Az elmulasztottakat többé nem lehetett pótolni.

Látta, hogy Windisch ellenkezni akar, és leintette.

– Nem, doktor, kár a szóért! Nem vagyok ostoba, hogy áltassam magam. Én is elbuktam, ha merőben másként is, mint az éjszaka elhalálozott úr. Felelőtlenül

elvesztegetett évek. Terméketlenség. Sértődött póz. Kinek kellett? Mi szükség volt rá? Miféle ügy javát szolgálta? Mentségeim persze akadnak garmadával, de mit számítanak a mentségeim? Az számít csak, amit adtam. És én keveset adtam. Sokkal kevesebbet annál, amennyit adhattam volna... Ne tiltakozzék, kérem, felesleges! És lássa be, sértő is rám nézve... – Elfulladt a hangja, zihálva kapkodta a levegőt. A homlokán verítékcseppek ütöttek ki.

Windisch pedig valóban alig állta meg tiltakozás nélkül. Úgy érezte, csakis Babrián szembeötlő felindultsága és komisz közérzete okozhatja, hogy ilyen kíméletlen igazságtansággal fordul önmaga ellen. Nála, a kezelőorvosánál senki se tudhatta jobban, milyen emberfeletti erőfeszítések árán alkotta meg számára, terjedelemre csakugyan nem nagy, de annál jelentősebb életművét. Hiszen írásai tárgyuk, eszmei világuk és művészi sajátságuk tekintetében egyaránt úttörő fontosságúak voltak. Más kérdés, hogy sohase tartozott sem a népszerű, sem a méltón értékelt írók közé; könyveit mindig is valami értetlenséggel elegyes idegenkedéssel fogadták – szatírájával előzmények nélkül és társtalanul állt a magyar prózában. Neki aztán semmi köze nem volt az adomázgató társadalombírálat vagy az önmagáért sziporkázó groteszk hagyományához. Kénsavba mártott tollal írt. Szatírája nem ismert könyörületet és nem adott felmentést, taglóütéseket mért és sebeket osztogatott.

Elnézte a fáradtságtól összetört arcot, verejtékező homlokot és a sovány, ráncos nyakat, ahogy most előtűnt a kicsomózódott selyemkendő mögül, s arra gondolt, hogy Babriánt bizony sosem kényeztette el az élet. Hiszen még az utóbbi tíz-tizenöt évben is, amikor pedig a létkörülményei végre először nyugodt alkotómunkát biztosítottak volna számára, szakadatlanul a betegségével kellett viaskodnia.

– És egyébként se rólam van most szó – folytatta Babrián. – Mindaz, amit magamról mondtam el, csupán röpke lábjegyzet. Szükséges magyarázat. – A légzése rendeződött, valamelyest törődött arca is kisimult, de a tekintete megsötétedett és súlyossá vált. – Ám egykori sorsom tükrében-tudatában, most már maga is beláthatja, talán jogom van kijelenteni: valóban megértettem az illető úr átvedlésének társadalmi és pszichikai indítékait. Amellett válságos időkben, amikor a dolgok különösen bonyolult arculatot öltenek, gyakran előfordul, hogy a hazugság egy-egy pillanatra igazságnak tetszik. Én pedig sohasem voltam hajlandó pálcát törni azok felett, akik a tarthatatlan társadalmi állapotok elleni radikalizmusukban áldozatul estek egy-egy ilyen pillanatnak.

Az orvos megütődve kapta fel a fejét.

– A radikalizmus egyértelműsége? – kérdezte. Ezzel semmiesetre sem érthetett egyet.

– Úgy, ahogy mondja – biccentett Babrián. – Avagy ez túlságosan eretnek nézet magának?

– Sajnos, igen szomorú példák bizonyítják, hogy a radikalizmus legalábbis kétélű folyamat.

– Téved. A radikalizálódás mindig egyértelmű. Spontán lázadás a fennálló viszonyok ellen. Más lapra tartozik, hogy mivé forrja ki magát végül. De eredendően egy osztály, egy réteg, egy embercsoport, vagy akár egyetlen személy túrheteren helyzetéből fakad. És az idő tájt, a harmincas évek legelején, éppen erről volt szó. Olyan helyzet alakult ki, hogy a viszonyok szinte önmaguktól harsogták: *Hic Rhodus, hic salta* – hogy a vén trieri Szerecsent citáljam. Hatalmas tömegek radikalizálódtak. A kitörés, a változtatni akarás módozatait keresték. S vajon az úgynevezett történelmi felelősség csakis rájuk hárítható-e azért, hogy legvégső kétségbeesésükben többségükben megtévedtek? – Nagy, idegbarázdás kezével elutasító mozdulatot tett. –

Engedtessek meg nekem, hogy ezt ma éppúgy kétségbe vonjam, ahogy akkoriban. A szobán forgó úr bűne sem abban rejlett, hogy kitzasztottságában, maradék reményei vesztén a hazugság egyik fortélyos pillanatát igazságnak látta; visszavonhatatlan bűne az lett, hogy e hazugság mellett, a rá jellemző konoksággal, akkor is kitartott, amikor többé már nem hivatkozhatott megcsalatottságára, és kezében az izraelita illetőségű töltőtollal, végleg a tömegirtásra adta a fejét.

Szívott a pipájából és legyintett.

– A további útját már maga is jól ismeri. A nyomorúságba és reménytelenségbe hajszolt szegényparasztság sorsának bátor feltárójából ugyanennek a paraszti tömegnek a fogadatlan, hamis prókátorává züllött. Elködösíteni a fejeket, megmérgezni a lelkeket, felkorbácsolni az aljas ösztönöket, a forradalmas, igaz lázadásvágyat állatias csöcselékindulatokká torzítani – ehhez aztán értett a nemes férfiú! Holmi vérgőzös Messiássá nőtte ki magát. S mivel tehetséges volt, eredményesen működött. Habár, ami igaz, igaz: avítt manufakturális technológiára tervezett. Egy bitófa, egy bakó, egy sírásó! 1945-ben a Népbíróság előtt határozott NEM-mel válaszolt a kérdésre, hogy bűnösnek érzi-e magát. És attól kezdve többé ki sem nyitotta száját a tárgyalás folyamán. Az utolsó szó jogával sem élt. Tíz évet kapott, nem éppen semmit. Én meg azt hittem, hogy akkor ott, a tárgyalóteremben látom utoljára... Mármost képzelheti azt a kölcsönös szörnyütködést, amikor tavaly novemberben egyik délután összetalálkoztunk idefenn, az előcsarnokban. Azután félrefordítottuk a fejünket, arcrándulás nélkül ballagtunk el egymás mellett. Ez így ismétlődött múlt hét közepéig... Méltóztassék egy pohár vizet tölteni!

Windisch sietve nyúlt a kancsóért, teletöltött egy poharat. Babrián mohón lehajtotta, és az asztalra könyökölt.

– Hogyan is mondtam az elején? – pillantott az orvosra. – Igen... azt mondtam, minden nagybeteg megérzi, hogy mikor adja be a kulcsot! Este volt. Múlt hét keddeje. Parázs sakkparti az emeleti társalgóban az egyik betegtárrsal. Jön az a különösen bájló főnövér, Madame Frankenstein, a bányarém. Lámpaoltás, jó éjszakát! Parti függőben. Bandukolok a szobám felé, a félbemaradt játszmán töprengve... Hanem gyalázatosan rosszul világítják itt a folyosókat, hallja, doktor! Egyszer csak a sötétből elém toppan az éjszaka elhunyt úr. Kis híján összeütjük az orrunkat. „Ide hallgasson – szólít meg, miközben majd meggebed a légszomjtól. – Csak egy mondat – lihegi –, amire negyvennégy óta nem jutott alkalmam. Sajnálom, hogy megúszta Buchenwaldot...” Na, Windisch, jó csattanó, igen? Mit mondtam magának másnap? Nem húzza tovább egy hétnél! Ehhez nem kellett Nostradamusnak lennem.

A tányérjába ürítette kihamvadt pipáját, és szárazon felnevetett.

– Micsoda morális kudarc, hallja! Az csak hagyján, hogy magát, aki mégiscsak Aesculapius felkent papja, emészti miatta a lelkiismeret-furdalás, hiszen ez így van rendjén, de az valóban mindennek a teteje, hogy én is szánom őt. Mi több: szomorú vagyok. A halálközelség, úgy látszik, bűnösen érzelmessé teszi az ember.

Csend volt.

Mindketten a kinti szellőkésekre figyeltek, hallgatták, ahogy a parkban jajonganak a fák, s ahogy az eső egyre dühödtebben csapdossa az ablakpárkányt.

Az orvos rágyújtott, a fölfelé szálló, kékes füstkígyót nézte.

– Ezt a folyosói intermezzót korábban is elmondhatta volna – jegyezte meg végül.

– Miért? Akkor mit tesz? – kérdezte Babrián. – Egyik éjszaka belopózik hozzá, és petróleumot fecskendez a vénájába?

Kakas Aszklépiosznak

Anütosz, a hadvezér, miután a lugasban üdvözölte vendégét, karon fogta, és bevezette a házba.

A kinti rekkenő meleg után odabent kellemes hús fogadta őket. Az udvarról nyíló helyiségben, ahová beléptek, vízzel töltött, jókora köedények szabályozták a hőmérsékletet, nedvességgel, üdítő párával telítve a levegőt. A tűző napsugarak útját gyékényfüggönyök állták el; egy rabszolga időnként meglocsolta a gyékényeket, és bódító illatú szagos vizet permetezett szét.

A terem tágas volt és világos, mint az egész ház maga, amely ott magasodott az Akropolisz legtávolabbi nyugati lejtőjén, megkapó kilátással a városra, és derült időben a fátyolosán kék tengerre, terebélyes kert vette körül, gazdag növényzettel, szobrokkal, exedrálkkal, gümnaszionokkal, könyvtárral, az isteneknek szentelt oltárokkal – de mindaz a pompa, fényűzés, amely a házat és a hozzá tartozó kertet Athén legelsői közé emelte, e teremből hiányzott. A berendezés szerény és dísztelen volt, már-már hivalkodóan kopár, csaknem spártai, amiként egy hadvezérhez illett, két lapos étkezőkerevet, néhány zsámolyszerű ülőalkalmatosság, a falakon egyszerű kárpit, ám az udvar felőli oszlopsor mögött, a terem igazi ékességeként, megszámlálhatatlan növény sorakozott, pompás kis arborétum, buja, délszaki színekben tobzódó törpecsemetékből, ciprusokból, pisztáciákból, odább babérfák ölelkeztek, mirtuszok, egyiptomi szikomorfák, egy különös gonddal válogatott, s féltőn ápoltság gyűjtemény megannyi darabjai, amelyek mind-mind mesebeli gazdagságról vallottak.

Anütosz elküldte a rabszolgát, és vendégéhez fordult, aki aggastyán létére gyermeki kíváncsisággal nézegette a növényeket, szemlátomást örömet és gyönyörűségét lelve bennük.

– Szépek – szólt elismerően. – Igazán pompás lehet mellettük laknod...

Anütosz bólintott, nem is palástolva, milyen jóleső hallania ezeket a szavakat. Kertjei, ligetei messzi földön híresek voltak, rajongásig szerette drága kincseken vásárolt növényeit, így hát magasztalásuknál nagyobb örömet semmivel sem szerezhettek neki.

– Ül le, kérlek! – mondta nyájasan. – Oldd meg a sarudat, és helyezd kényelembe magad. Szívesen látott, becses vendég vagy a házamban, Szókratész.

Szókratész letelepedett a kerevetre, és felvillanó mosolyát ráncaiba rejtette. Az járt a fejében, hogy az emberek valami különös okból akkor biztosítják egymást szívességükről és becsülésükről, amikor az a legparányibb mértékben sem igaz. Mert Athénban még gyermek sincs, ki ne tudná, hogy Szókratésznek, a bölcsnek, Anütosz, Anthemión fia, a hadvezér, a város első államférfia a legádázabb ellensége, s hogy ezt az ádáz gyűlöletet maga Anütosz sem tagadta soha. Anütosz természetesen tudja, hogy nyájasságának nincs jelentősége, s bizonyosan tudja azt is, hogy ő, Szókratész nem hisz a képmutatásának, mégis barátságos arcot erőltet, és igyekszik úgy tenni, bármekkora fáradságába kerül is, mintha valami kedves, rég várt vendég tisztelte volna meg hajlékát.

Ámbár nincs ebben semmi különös. Amiként nem ítélné különösnek maga a meghívás sem. Egyik reggel küldönc érkezett, ajándékot nyújtott át, és Anütosz meghívását közvetítette. Ő megkérdezte tőle: „Áruld el, barátom, van-e ellenséged?” A küldönc nagyot nézett, de mert hallomásból ismerhette az ő bolondos természetét, bólintással válaszolt. „Úgy, abban az esetben – faggatta tovább –, ha volna hajlékod,

ahová meghívhatnád az ellenségedet, vajon miért tennéd?” A küldönc habozott egy darabig, majd így felelt: „Ha meghívnám, meghívásomnak oka lenne. Megölném őt, vagy megbékíteném.” „Megbékítenéd? Jól fontold meg, mit beszélsz, hiszen elszánt rosszakaródról, halálos ellenségedről van szó...” „Igen, megbékülnék vele, hogy ne legyen ellenségem tovább, ha erősebb és hatalmasabb nálam.” „Ej, csak nem gondolod azt, hogy én Anütosznál erősebb és hatalmasabb vagyok?” „Nem, Zeusz a tanúm, hogy ilyen nem mondtam, és ilyesmire nem is gondolok – mondta a küldönc; homloka gyöngyözni kezdett, és lopva körülpillantott, vajon nincs-e idegen tanúja is beszélgetésüknek. – Anütosz városunk díszje – folytatta emelt hangon –, gazdagabb ő minden gazdagnál, feddhetetlenebb minden feddhetetlennél, méltán előljárónk hát az állam vezetői között. Mi jut eszedbe, ember? Miként lehetnél nála hatalmasabb?” „Zeuszra! Igazat szólsz! – helyeselt ő élénken. – Semmiképpen se lehetek nála hatalmasabb. Ám, láthatod, e férfi mégis meghív. Engedek a meghívásnak és elmegyek hozzá, mert gyötör a kíváncsiság, hogy megnyerni vagy elpusztítani akar...”

Anütosz nem zavarta meg vendégét tűnődésében. Kissé düledt, tompa fényű szemével figyelmesen nézett rá. „Íme, mégiscsak eljött – gondolta elégedetten. – Barátaim, amikor közöltem velük szándékomat, sorra kinevettek. Szókratészt akarod a lábáról ledönteni, a legkonokabbat a konokok közül? Véle akarsz békülni, a legbékétlenebbel? Hitedre, hát nem emlékszel, hogy még az areiopagosz babérkoszorúját is elhárította?...”

Anütosz talányosan elmosolyodott, mint akkor is, barátait hallgatván. No igen, hírnév, dicsőség, tekintély, rang – ilyesmi valóban hidegen hagyja Szókratészt. Teljességgel hidegen. Ám Anütosz régről ismerte a filozófust, valaha ifjú éveiben tisztelője volt, és sok időt töltött társaságában. Ezért azután ismerte Szókratésznek egy gyöngeségét, azt, amit alighanem csak beavatott barátai tudtak róla: Szókratész élvezeg, falánk ember. Szókratészben az örökké éhes ember gyűlölete dolgozik. Szókratész gyűlölködően élvezeg.

Látván, hogy vendége ismét a növények felé fordul, barátságosan megszólította. – Valid meg, Szókratész, nem tudsz betelni a látvánnyal. Hát válassz, kérlek! Amelyik a legjobban tetszik e haszontalanságok közül, barátságom jeléül kiásatom neked.

– Sajnos, valamennyi tetszik – dünnyögte Szókratész –, tehát egyik sem igazán. Köszönöm a figyelmességed, de nem fogadhatom el.

A hadvezér vállat vont, nem szólt. Erős csontozatú, széles arca, melynek eredendő bronzsínét gyakori kicsapongásai némileg megfakították, változatlanul egykedvű maradt. Semmilyen érzés nem mutatkozott rajta. „Kőarcú Anütosz” – gúnyolták ellenségei, mert sem öröm, sem harag nem látszott meg rajta. Merevsége csak akkor engedett fel, ha hőség kínozta. A hőség mindig meggyötörte. Olyankor kövér verítékcseppek ütöttek ki a homlokán, arca izzadságban fürdőit és elpetyhüdt, nyaka kiveresedett – az egész hatalmas ember gutaütésre látszott hajlamosnak. Vendégét szándékosan fogadta idebent a házban, előtte nem mutathatott gyengeséget. Mert Szókratésszel ma le kell számolnia, vagy ki kell egyeznie – érdekei ezt kívánják.

Anütosz sosem cselekedett másként, csakis érdekei szerint, habár nemegyszer pusztán szeszélyből makacsságból is kivívta akaratát, mert örömet, semmivel sem pótolható gyönyörűséget okozott neki, ha meghódoltan látta polgártársait – s ha merő szeszélyből is irgalmatlanul kiverelkedte óhaját, hogyne cselekedné ezt akkor, mikor legfontosabb érdekei készítetik erre. Hiszen csak az istenek a tudói annak, hogy hány ízben tört borsot az orra alá ez a Szókratész a fékezhetetlen nyelvével! De ha eddig eltűrte is – mert úgy okoskodott: hadd lássa a nép, a faragatlan, buta nyáj, hogy ő nem ellensége a szabad szónak, s önmaga rovására is kész nevetni, ez elejét veszi a komolyabb veszedelemnek –, de ha eddig eltűrte is, tovább nem teheti. Szókratész

újabbán már a hatalmat (s hatalmát) vette célba mérgezett nyílvevesszeivel, szakadatlanul gúnyolva az athéniek, úgymond elpuhulását, vakságát, s nem átalotta, hogy őt, az állam választott előljáróját is megrágalmazza. „Ugyan mit gondoltok, athéni polgárok – kérdezte egy ízben Szókratész az agorán köréje sereglő kíváncsiskodóktól, kik között történetesen ő is meghúzódott ugyan mit gondoltok arról a férfiról, ki hozzátok hasonlóan oly derekasan szembeszegült a harminc zsarnokok átkozott uralmával, ki néhány esztendeje még, nem sokkal a zsarnokok elűzése után, oly lángoló szavakkal buzdított titeket állampolgári kötelességetek teljesítésére, városunk újbóli felvirágoztatására, s ki azt hirdette nagy bölcsességgel: jövőtöket megérthetni pillantsatok a múltba, emlékezzetek Marathón és Szalamisz pátoszára, s hogy sose feledjétek Athénünk büszke korát és a tündöklő homlokú Periklésznek emlékét, vajon mire gondoltok, férfiak, miért változott meg e polgár – miért is ne mondanám ki nevét: Anütosz, Antemión fia – olyannyira, hogy már egyebet sem cselekszik, csak nyugalomról, állapotunk rendezettségéről, a nép emelkedettségéről szónokol, s ringat benneteket hitványnál hitványabb illúziókba, elfeledkezvén arról, hogy nincs nép, mely megállhatna ellenségei előtt, ha lelkét, akaratát, szellemét hamisságokkal gyöngítik meg? Nem gondoljátok, ti férfiak, hogy Anütosz és hívei azért csepegtetik a sok hamisságot lelketekbe, mert hírnévhez, dicsőséghez, vagyonhoz jutván maguk is megállapodott, javaikkal törődő, eszméiket, kötelességüket feledő puhányokká lettek? Mit gondoltok minderről, athéniak? S mit gondoljak én rólatok, ha ti semmit sem gondoltok?...”

így beszélt Szókratész, és nemegyszer beszélt így. Ezt már nem tűrhette Anütosz. A legbalgább állat is tüstént védekezni kezd, amint létében fenyegetik.

Anütosz lelke csordultig volt haraggal és megvetéssel, de szilárdan uralkodott érzésein.

– Rég találkoztunk utoljára, Szókratész – mondta. – Ha utánagondolok, bizony esztendőök múltak el legutóbbi beszélgetésünk óta.

– Hogyne, jól emlékszem – bólintott a filozófus, és puffadt, szilénozi arcán halovány mosoly futott át. – Jól emlékszem, Anütosz. Megmosakodtam a lükeionban, és Agathonhoz indultam lakomára. Te elfogtál az utcán, és megtudván, hová tartok, becsmérteni kezdted Agathont, ki éppen akkor tragédiájának győzelmét ünnepelte. Árulónak, megállapodott puhánynak nevezted, de engem is megfeddtél, hogy ilyen ember házába megyek.

– Ifjú voltam – legyintett a hadvezér –, és az ifjú férfi könnyen hajlik végletekre... Ám az idő múlásával korosodik az ember, s miként megsaporodik éveinek száma, józansága is akként gyarapodik.

Szókratész megint elmosolyodott kissé gúnyosan, és filozófusi szakállát kezdte simogatni. – A józanság kétélű tör, Anütosz. Néha meggyilkolja a bölcsességet, a nemes szándékokat, de a fennkölt gondolatokat is a legocsmányabb gondok szintjére kényszeríti. A józanság alantas szenvedély is lehet éppen... És az erény sem okvetlen velejárója a józan észnek, Anütoszom.

A hadvezér helyeselt szavainak, de a vita iránt nem mutatott hajlandóságot.

Kezét fölemelve így szólt: – Te nem is kérde, miért hívtalak meg hajlékomba?

– Ugyan miért kérdeztem volna? – csodálkozott el Szókratész. – A meghívás egyúttal kézfogás is, a kézfogás pedig a barátság szimbóluma.

– Igen – kapott a szón Anütosz, és szeme megcsillant, felengedett tompa fénye. – Igen, Szókratész, én a kezemet nyújtom neked. Nemcsak vagyonban, hanem bölcsességben, erényben is gyarapodtam, olykor e kettő nem ellentéte egymásnak, és arra a belátásra jutottam, hogy félretenném minden régi előítéletemet. Tőled se kérek

egyebet, barátom. Lásd be te is, ellenségeskedésünk méltatlan személyünkhöz, annál inkább, hiszen elveink ugyanazon magból sarjadtak ki. Ellenségei vagyunk az oligarchiának, hívei a népnek, az államnak, igaz, más-más módon s mértékkel, de végül is ez természetes, és nem is valami fontos kérdés.

– Miért akarsz velem megbékülni? – szakította félbe Szókratész. Anütozsz meglepődött. A váratlan és nyíltan nekiszegezett kérdés mellbevágta, s hamarjában nem is tudott válaszolni.

– Meg akarok békülni – ismételte, hogy időt nyerjen. Majd megértve, hogy előző szavainak Szókratész nem adott hitelt, ismét más ösvényre akarta terelni a beszélgetést.

– Téves úton jársz, barátom – húzta mosolyra a száját –, meg ne bántódj öszinteségemért. Kalliklészt sarokba szoríthatad kérdéseiddel, a sima nyelvű Thraszümakhoszt kelepcébe csalhatad, ők bölcselkedők. Én hadvezér vagyok, Szókratész, amellettt államférfi és kereskedő, én nem engedhetem meg magamnak, hogy fölübem kerekedj, és a vesztemet okozd. Ezt meg kell értened. A saját vesztét senki sem akarhatja.

Szókratész eltűnődött.

– Nem egészen értelek, Anütozszom – szólalt meg töprengve – igaz, elmém silány és kétes értékű, mint az álom. Világosíts meg hát, kérlek, hogyan kerekedhetnék fölűbed én, a varga, a bába fia, és hogyan okozhatnám a vesztedet. Hatalmad delelűjén áll, hadvezéri hírnevedet nem tépázta meg az idő: egykorvult véres csaták és nagy diadalok hűsét látja, s tiszteli benned máig a nép. De mint kereskedő is a város elseje közű tartozol. Dűskálsz a kincsekben, nincs szű, mely kifejezhetné gazdagságodat. Virulű földek, számlálhatatlan jószág, tengernyi rabszolga ura vagy, tieid a legnagyobb hombárok és a legszebb kereskedűházak Pireuszban, s hajűid a világ minden sarkát felkeresik finomra cserzett bőreiddel és egyéb áruiddal... Aggodalmadat tehát sehogy sem értem. Ugyan mi károd származna abból, ha én merűsz, történetesen sarokba szorítanálak egyűgyű kérdűseimmel? Aszály nem pusztítaná el űltetvényeidet, ragály jószágaidat nem tizedelnű meg, pompás gályáid sem kapnának léket... de hadvezéri híreden sem esne csorba.

– Nem vagyok hiű, ha netalán erre gondolsz. – Csak ennyit mondott Anütozsz. Vendégűnek finom gűnnyal fűszerezett hangja bántotta, de változatlanul tűrtűztette magát.

– Nem vagyok hiű – mondta űjből.

Szókratűsz álműlkodva pillantott rá, és megkűrdűzte: – űgy azt higgyem, hogy tartasz tűlem?

– Ki tudja? Talán még azt is hiheted... – Anütozsz beharapta ajkát, vendégűt fűrkűszte. – Ott voltam én is az agorán, mikor egyszer vitába szálltál Kalliklűszszel. A végűn már mukkanni se tudott a jámbor, kérdűseiddel űgy torkára forrasztottad a szűt. És megszegűyenűlten, a bàműszkodűk csűfolűdásától űzűtten kellett távoznia. Akkor arra gondoltam: nagy a te hatalmad, Szűkratűsz, nagyhatalmű vagy te, mert bárkit csűffá tehetsz, hogy nincs ember, aki ellentmondhatna neked.

– Az igazságnak nem lehet ellentmondani, Anütozszom, mert Szűkratűszsznek ugyan nem volna nehéz. Kűrlek, ne becsűld tűl a képessűgeimet. Ugyanolyan tudatlan vagyok, mint bárki más, csakhogy én jobban látom a tudatlanságomat másoknál. Hidd el, pusztán e csekűlysűggel vagyok tűbb, ha ugyan tűbb vagyok, e jelentűktelen semmiesűggel tudok csak tűbbet nálatok...

– O, milyen ravasz vagy! – hunyorgott a hadvezér. – Csalogatsz, de nem megyek be az utcádba, Szűkratűsz. A nyűlnál is óvatosabb vagyok, ha veled beszélgetek.

Szókratész felhúzta a szemöldökét, egész arca merő értetlenség volt.

– Óvatos vagy? – hitetlenkedett. – E tulajdonságodat mind ez ideig rejtegetted előttem. Hiszen rólad az járja, hogy vakmerőséged már-már Odüsszeuszéval vetekszik. A nép csodálattal emlegeti a rodoszi kalandot, mikor is hajóid kalóznak álcázva süllyesztették el kereskedő vetélytársaid Perzsiába igyekvő dereglyéit.

– Szóbeszéd – intett Anütosz. – Zeusz a tanúm, hogy hitvány, asszonyi mendemonda. Bánt, hogy elhiszed, Szókratész.

– Azt nem mondtam, hogy elhiszem – kuncogott a filozófus. – Az igazat megvallva, egyáltalán nem hiszem el. De a nép, magad is tudod, kedveli az efféle együgyű történeteket, és tisztelettel fordul a bátor, rettenthetetlen férfiak felé, kiknek kezébe bizalommal helyezheti az állam sorsát...

Anütosz hallgatott. Barna arca merev volt, rezdülés sem siklott át rajta. Felemelte az ágy végébe állított kancsót, és bort töltött. A saját kelyhébe fűszert, kevéske gyömbért is morzsolt. Szókratész szavai elkedvetlenítették.

– Szavaid fullánkosak – szólt egykedvűen, miközben a kancsót visszaállította a helyére. – Már-már azzal gyanúsítasz, hogy a rodoszi mendemondát én költöttem a magam népszerűsítésére.

– Hogyan gyanúsítanálak, mi jut eszedbe, Anütosz?! – tiltakozott Szókratész. – Ám, ha magad hajlasz erre a lehetőségre, talán megbocsátható, ha magam is gondolnék rá.

Anütosz önkéntelenül elnevette magát, jöllehet vendégének szókimondása, furfangos észjárása egy cseppet sem volt ínyére való. „Most fordítsunk egyet a dolgok menetén” – gondolta, s azzal tapsolt egyet.

A gyékény félrelebbent, és az ajtóban rabszolgák jelentek meg. Először három zsenge fiúcska, akik ezüstkancsóban öblítővizet hoztak, kis márványmedencét, törülközőt, és két koszorút, a nemes mirtusz kecses ágaiból kétszeresen fonottat. Rögtön a nyomukban páros szolgafiúk bronzlábú asztalokat hoztak be, utánuk felnőtt rabszolgák következtek, akik végtelen sorban hordták elő az ízesnél ízelesebb falatokkal megrakott, nagy tálcák seregét.

Mi minden volt azokon, ami csak bővöli-vonzza a szívet, mi minden, amit csak a lakomához a művészet nyújthat! Tüskéshal, angolna körettel, kékcápaszelet, pávaszemes rája, hízott tintahalak a százuszonyú, puha csápú szépia fajtából, forrón gőzölgő, roppant fogas mártással leöntve, szőke rákok, sügér meg ingola, s e válogatott tengeri falatok után forró-puha sült máj, házisertés, sonka, lapocka, főtt sódar, csülök, majd teljes gidafej, tejen nevelt, zsenge kis állat, ráncossá aszalva, szilfium fűszerezéssel, azután hőszerű árpakenyér, szezámos kalács és színarany ragyogású leveles tészták kíséretében szárnyasok zárták a sort, libák, fiatal kacsák, foglyok és gyöngö galambok.

Mikor a tálcák terhe alatt már roskadoztak az asztalok, Anütosz elküldte a rabszolgákat, és vendégéhez fordult.

– Itt az illatos víz – szólalt meg nyájasan –, ha megöblítenéd a kezed. És övezd, kérlek, fejedet, ahogy illik, a nemes mirtuszkoszorúval.

Szókratész nem tudott betelni a szeme elé táruló látvánnyal. Szinte szíven ütve érezte magát. Hanem annál tisztábban látó volt, semhogy a pompásnak ígérkező lakomát pusztán Anütosz vendégszeretetének tudja be.

„Valóban nagy tisztesség számodra, te filozófus – így morfondírozott magában –, hogy e derék férfiú, ki messzi földön fukarságáról nevezetes, ilyen bőkezűvé válik, amint téged lát vendégül... Nem gondolod, öreg Szókratész, hogy e túlságos

szíveslátás mögött turpisság lappang? De ha úgy van is, mondd, minek kéne időnek előtte, elhamarkodottan túhegyre vened e turpisság okát?”

Minekutána így bóbiskolásra intette lelkiismeretét, kettőzött élvezettel vette szemügyre újból a tálakat, és szerfölött elégedettnek látszott.

– Zeuszra, költőknek kéne zengeniük bőkezűségedet! – kiáltott fel.

Anüosz tartózkodóan mosolygott. „Falánk – ujjongott magában –, íme, tudtam, falánk, falánk, falánk, falánk! Szakácsomnak két ezüstöt fogok ajándékozni... Nem, csak egyet. A gondolat mégiscsak az enyém volt.”

– Láss hozzá, Szókratészem! – unszolta szinte gyöngéden. – Hadakozz hát vitézül a jó falatokkal, és örvendezzék a lelked!

Szókratész engedett a felszólításnak, habár előbb szemével kívánt jóllakni. Mint egészséges gyomrú, hasát nagyrabecsülő ember, hosszú pillantásokkal ízlelgette meg valamennyi tál tartalmát. Örömét csupán az rontotta meg, hogy egyre pörlekednie kellett tiltakozó lelkiismeretével. „Nem hallgatok rád – fortyogott magában. – Szívtelen vagy, barátom, gyalázatosan szívtelen. Hitvány dolog lenne megrontanom a szegény Anüosz boldogságát, ki oly sokat remél e lakomától, s ki teljes joggal bántódna meg, hogy fölöslegesen szolgáltatva fel e sok ínycsiklandozó tálát, megerőszakolva imígyen hírhedetten fősvény természetét. Lásd be hát, barátom, s éppen ezért nyugodjál meg békében, szavadra hallgatni súlyos vétek lenne Anüosz ellen...”

A báránysült után nyúlt, tág orrlikkal szívta be nehéz illatát, majd meggondolva magát, mégis az almával, kakukkfűvel készített libamellet választotta.

– Istenemre, királyi falat – hunyta le szemét önfeledt gyönyörűségében, és nem fukarkodott a dicsérettel. – Mondhatom, rég nem ettem ilyen pompás libát. De ha meg nem bántódom érte, szakácsodnak azt tanácsolnám: az almát süsse meg, vagy pörkölje meg legalább... micsoda íze lesz úgy, micsoda zamata!...

Anüosz a báránycombot tépdeste erős fogaival. Jóllehet, nem szerette áltatni magát, el volt ragadtatva előrelátásától, és kárörvendően gondolt barátjára, a forrófejű Melétoszra, aki éktelen dühében tüstént Szókratész fejét követelte. „Bíróság elé vele – ordította magánkívül –, bíróság elé a nyomorulttal! Ott aztán legénykedhetik, ha kedve tartja.” Neki költői babérait tépázta meg Szókratész, satnyánál is silányabbnak ítélve meg ditürambuszait, magát Melétoszt jellemtelen hízelkedőnek nevezvén.

Anüosz nem sokat törődött barátja dühével. „Szókratészt sokan becsülik Athénban – gondolta –, többen, mint azt a szamar Melétosz hinné. így hát törvényszék elé citálni, s bebizonyítani róla, az alacsony sorból születettől, ki mindig tisztelte a népet és a törvényeket, s aki – ha éppen úgy hozta a szükség – még kardot, pajzsot is öltött a városért, tehát bebizonyítani róla, hogy esküdt ellensége a demokráciának, bizony felettébb kétes vállalkozás lenne... O, micsoda szamar ez a Melétosz – sóhajtott fel. – Fehér, szép teste van, mint az asszonyoknak, de a természete is csak asszonyi. Szeszéyeskedni, fenyegetőzni... Nem, ide gazdag ígéretek, dús lakomák kellenek, hízelkedés, duhaj multságok, egy-egy szép fiú... Haha, kíváncsi vagyok! Melyik szép ifjat választja majd a vén kujon?...”

– Bocsáss meg, Anüoszom! – szólította meg Szókratész –, haladtól is el vagyok ragadtatva. Húsa omlós, lágy, valósággal szétporlad a számban... De vedd fontolóra: egy fél citrom a közepére, vagy akárcsak néhány csepp a levéből... ó, a fanyar ízeknél, Anüoszom, nincs ínycsiklandóbb...

– Akaratod szerint lesz, barátom – intett a hadvezér. – Legközelebb a citrom se hiányzik majd...

„Kötve hiszem – gondolta Szókratész. – Márhogy még egyszer ilyen tisztességben

részesítenél. De csak téess citromot a halra.”

– S nemcsak a citrom meg a dúsabb lakoma, hanem a fényes vendégsereg sem hiányzik majd legközelebb – folytatta Anütoz s reménykedett, hogy felcsigázza vendégének érdeklődését.

– Igazán röstellem – szólt közbe Szókratész –, s kérlek, ne vedd okvetetlenkedésnek, de a kacsza bőre pörzsöltebb is lehetne... A tűz nem eléggé kapta meg, ropogós porhanyóssága hiányzik nekem. Szakácsod hamar ránthatta le a nyársról...

„Így hát az egy ezüstöt sem érdemli a szakács” – gondolta Anütoz.

– Azt pedig már említeni se merem – mentegetőzött teli szájjal a filozófus –, hogy az ürücomb gyenge fokhagymával bedörzsölve a legízesebb. Nem többel annál, amennyi csak éppen csípi a nyelvet, s kéjes borzongást okoz...

– Ingyenc vagy, Szókratész! – kiáltott fel a hadvezér. – Bámullak! Kérlek, fogadd el mentségemül, hogy szakácsom új, és még nem futotta időből kitanítanom.

„A gazember! – mérgeződött ő is, megkóstolván az ürücombót. – A fokhagymáról csakugyan megfélekedett a bitang. Egy ezüst drachmát vonatok le a béréből...”

Megízlelték az olajbogyót is, nagy szemű szőlőt szemezgettek, majd omlós, puha kalácsot faltak mazsolával, hogy utána jobban csússzék a bor.

Miután több ízben is fenékgig ürítették kelyheiket, Szókratész végigdőlt a párnákon, és sóhajtozva simogatta domborodó hasát.

– Ó, hogy szenvedek! Hogy teliraktam magamat!... Az istenek se lakomáznak különbül, Anütozom. Bőkezűséged páratlan.

Megint ivott. Lassú, élvezetes kortyokban eresztette le gégéjén az italt. Édes számoszi bor volt, sűrű, nehéz, fiatalabb éveiben ezt a fajtát igen kedvelte. Nem szégyellte, hogy újra a kancsóhoz nyújtsa a kelyhét.

„Ni csak! – bámult el Anütoz. – Nemcsak falánk, de korhely is...”

Ő is ivott. Férfimód, egy hajtásra ürített ki a hatalmas serleget, majd a földhöz vágta, hogy pozdorjává törjön.

– Ez az igazi bölcsesség! – kiáltott fel. – Hahá, enni, inni, lakomázni! Pompás falatok, nemes borok... jókedv, duhajkodás, szerelem!... Akár vess meg, Szókratész, de rájöttem: más egyebekért élni sem volna érdemes...

És hosszasan, sima szájjal magasztalta ezt a bölcsességet.

Szókratész nem ellenkezett. – Magam is imígyen vallom olykor, Anütozom... De amint újra megéhezem – s tudnod kell, hogy ez nálam igen gyakori állapot –, egyszeribe megint csak elborul a kedvem, a világ dolgaival kezdek foglalkozni és a bölcsességnek bizony már szikráját sem lelem magamban. Hidd el, nem csekély gondot okoz nekem ez a dolog.

A hadvezér alig rejthette el mosolyát. „Átlátok rajtad, vén élveteg, a finom gyolcson nem látni át úgy, ahogy rajtad én keresztüllátok. Hála pákosztos természetednek, eszed folyvást azon jár, mint csikarhatnál ki belőlem többet...”

Elégedett volt, s lévén nemcsak hadvezér, de ízig-vérig kereskedő is, lélekben már felkészült az alkudozásra.

Hosszú pillantást vetett hát vendégére, és így szólt: – Megértelek, Szókratész. Mondhatom néked, jobban, mint hinnéd. Valóban szégyenfoltja e városnak, hogy te, aki tiszteletet, babért, javakat érdemelnél, életedet tengetni vagy kénytelen, nemegyszer alamizsnára szorulva, akár a koldusok. Agg napjaidra, lásd be, kérlek, termékeny pihenés, javakban gazdag nyugalom járna neked, példás erényed és páratlan

bölcsességed jutalmául.

– Szívemből szólsz – helyeselt buzgón Szókratész. – Mi tagadás, egyet-mást valóban megérdemelnék, ha másért nem is, hát ínyencségemért.

– Mi sem egyszerűbb ennél. Rajta, Szókratész, nyújtsd ki karodat a bőség szaruja után.

Szókratész kortyolt a borból, és a serleg felett ravaszul Anütoszra nézett. – A szándék megvolna bennem...

– A szándék a cselekvés záloga.

– De cselekvéseink nem mindig szándékaink szerint sikerülnek. Igen, Anütoszom, szándékaim fennköltége és cselekvéseim gyarlósága között szörnyűséges űr tátong. Az istenek a megmondhatóí, hány ízben mosolygott már rám a szerencse, elibém kínálva mindazt a bőséget, ami után folyton sóvárgok. Ám valami ismeretlen erő, melyet én, tudatlan fel nem foghatok, nem enged a bőség után nyúlnom. Az istenek, legnagyobb keserűségemre, nem tévesztenek szem elől. És ebben értelem van, Anütoszom, napnál fényesebb értelem. Mert valld be, igaz lelkedre, örökké teli bendővel, bortól ködös fejjel, vagyis folyvást a bölcsesség gyarló állapotában, ugyan mi hasznomat vennétek?

„Minden biztonnal nagyobb hasznodat, mint most – gondolta a hadvezér. – Legnagyobb hasznodat éppen úgy vennők, ha felhagynál végre oktalan fecsegéseiddel, amivel az állapotok ellen izgatod a polgárokat.”

De erőt vett magán, nem adta jelét felfortyanásának. Úgy okoskodott, hogy vendége, ha húzódozva is, de hajlik ajánlatára, csupán biztosítékot akar nyerni. Anütosz, a kereskedő e fölött nem botránkozott meg, e viselkedést teljesen ésszerűnek tartotta. Elég alapos ismerője volt az emberi hiúságnak, hogy ne lehetlent kérjen.

– Hohó, te eltévedtél, barátom – mondta nyájasan, enyhe fejcsóválás kíséretében. – Szavaidból úgy veszem ki, hogy félreérthetted szándékomat. Engedd meg, hogy egy példával eloszlassam a félreértést. Vajon kivágatja-e gyümölcsfáit a gazda, ha termést már nem remél is tőlük? Ha okos, meghagyja valamennyit, s idővel kertet, pompás ligetet varázsol belőlük, árnyas lugasokkal, díszes cserjékkel, bokrokkal gazdagítja őket a szem gyönyörűségére. S vajon e városnak nem maradt-e akkor is büszkesége a nagy Szophoklész, mikor elérte az öregség, legyűrte az idő, gyöngévé változtatva kezét, szemét, akaratát, s mikor erejéből már nem tellett újabb remek alkotására? Ekként maradhatnál te is, Szókratész, Athén büszkesége. Némaságra kárhóztatni téged – ami botor szándék is volna máskülönben, mert nem sugárzik-e át a szellem a sötét némaságon is az vétek lenne, bűn ellened, de a város ellen is. Szolgálatod és személyed mindannyiunk számára becses. Nem, Szókratész, háborgatni téged egyikünk se akar! Járj csak az agorára, látogasd csak az előkelők lakomáit, gyűjtsél tanítványokat magad köré, bölcselkedjél, taníts, ösztökéld nemes gondolatokra polgártársaidat, értékesítsd értékeidet, hadd bámulják az athéni férfiak ezután is ékesszólásodat, elméd páratlan csiszoltságát... csak vizsgálódásaiddal hagyj fel kérlek, e hozzád méltatlan, alantas szenvedéllyel, azzal, hogy a benned lobogó türelmetlenség ott is tudatlanságot, elbizakodottságot gyanítson, ahol nincsen. Ne vedd rossz néven, Szókratész, de cselekedeteid, főképpen pedig támadásaid, nem mindig voltak szerencsések. Nemegyszer derék, erényben, bölcsességben egyaránt jeleskedő férfiakat is megvádoltál türelmetlenségedben, nevetségessé téve őket a nép előtt, holott magad is tudod, hogy e férfiak tekintélye az állam emelkedésének és békességének fontos talpköve.

– Nagy kérdés – mormogta Szókratész –, hogy tekintély-e az a tekintély, amelyet egyetlen türelmetlen elme megingathat?

Anütosz azonban nem figyelt rá, s így végezte szavait: – Mindezek okából szeretném, ha megháynád-vetnéd magadban a mondottakat. Bizonyosra veszem, hogy

megszólal benned a kötelességtudó polgár, a városát mindig derekasan védelmező férfi hangja. Mert amit elmondottam, Szókratész, azt mind a város érdekei parancsolták nekem.

Azzal elhallgatott, és felemelve az olajbogyóval teli tálat, megkínálta vendégét.

Szókratész pedig oldalt hajtotta fejét, és bozontos szemöldöke alól finom gúnyal mérte végig. „Íme a szándék – gondolta fanyarul. – A szándék, mely záloga a cselekvésnek...”

Élvezettel látott neki a csemegének, és módfelett csodálkozásba ejtette az a kendőzetlen, durva nyíltság, amellyel Anütosz alkura szólította. Mert hiszen szavaiból azt kellett kivennie, hogy ez az alku szükséges, mondhatni: kötelező. „Ó, istenek – gondolta keserűen –, hát teremtményetek, az ember, sosem hazudtolja meg magát? Milyen ostoba is, aki embertől mást vár, mint ami a lényege...”

Ivott egy kortyot, és váratlanul a küldönc jutott eszébe. Azt mondta: megnyerné vagy megölné ellenségét. Ha megnyerni nem tudná, megölné. Más választás valóban nincs. Különösen nincs Anütosz meg az ő esetében, s különösen e mostani beszélgetés után.

Behunyta szemét, fáradtság fogta el. A nyárson sült kacsa ízét érezte szájában, és valami fojtogatni kezdte. Soha életében nem gondolt a halálra, holott három háborúban is farkasszemet nézett vele, nem gondolt rá, mert a bölcsesség egyik alapigazságának tartotta, hogy ne tépelődjék azon, ami változtathatatlan. Az élet véges, a halál szükségszerű. És ami szükségszerű, afölött céltalan elmélkedni. Így hát az sohasem okozott gondot, és éppen ezért hitte lelke mélyén, hogy a halál nem árthat neki. De ilyen közletről még nem látta. Félelem hatalmasodott el rajta, körülölelte fojtogató csápjaival, csaknem felugrott, s elinalt erről a helyről, vállalt volna bujdosást, számkivetést, csak hogy ilyen közelinek ne kelljen látnia a halált.

De Szókratész öreg volt, meg bölcs is volt, s ezért a menekülés helyett a borral teli serleget választotta. Fenéki üritette, lelke háborgása kissé elcsitult, és így kezdett elmélkedni magában:

„Az ember fölött már születésekor elhangzik a halálos ítélet, csupán az a kérdés, mikor hajtatik végre. Vagyis a halál éppoly kevésbé függ tőlem, akár a születésem. Ha tehát nem tőlem függ, minek ártsam magam a dolgok folyásába? Aztán az is igaz, hogy sejtelmem sincs arról, mi a halál. Nem ismerek valamit, ám az a valami mégis rettent? Ez valóban nevetséges. Ezek után megkérdem: az a valami, amit nem ismerek, amiről még csak sejtelmem sincsen, de ami törvény, szigorú, áthághatatlan törvény, nagy baj-e, ha bekövetkezik? Mivel semmit sem tudok róla, úgy azt se tudom, nagy baj-e.”

Úgy vélte, az igazságra tapintott, és ennek nagyon megörült. „Nagy baj-e hát – szötte tovább gondolatait –, ha meghal egy olyan férfi, aki egész életéhez hasonlóan halálával is figyelmeztet, nagy baj-e az olyan halál, mely az életben tett cselekedetek egyenes folytatása? Ha ez így van, s kétségtelenül így van, tehet-e mást, méltót, mint hogy elébe megy ennek a halálnak? Mert ez a halál ugyan miért volna nagyobb szerencsétlenség az olyan életnél, amelyet – hisz másként nem lehetne – hazugul, képmutatóan, hipokrita mód kellene letölteni?”

„Lám, Szókratész, vén huncut – gondolta kajánul –, micsoda cifra helyzetet teremtettél a makacs kobakkoddal! Hérára, nem mindennap fordul elő ilyen mulatságos história!... Ellenséged az életedért viaskodik, te pedig kézzel-lábbal tiltakozol ellene. Ő megnyerne az életnek, hogy szabadulhasson kellemetlen kérdéseidtől, te pedig kiürítvén a méregpoharat, a kérdések özönét zúdítod szálnalmas fejére. E halál, öreg barátom, minden eddigi cselekedetedet lefőzi bölcsesség dolgában... Zeuszra mondom, nem tudom, kettőnk közül ki megy rosszabb sors elé. Mert vajon hogyan felelsz majd

az athéniaknak, Anütosz, mikor megkérdezik tőle: – Ugyan miért öltétek meg Szókratészt, férfiak? – Mert vétett a város ellen – feleltek erre vétett ellene, renyhességgel és tudatlansággal vádolván meg polgárait. – Vajon nem mondott-e igazat – kérdik majd az athéniak ha ezek okából ti megöltétek? Mert ugyan miért kellett elnémítanotok, ha erényeinkben oktanul kételkedett volna? Vagy netán intései mégsem voltak egészen fölöslegesek, és igazság is foglaltatott bennük? Nem gondoljátok, férfiak, hogy talán ő óvta igazán a város érdekeit, mikor saját tunyaságunk, dölyfünk, tudatlanságunk ellen lázított bennünket? ...Ó, Anütosz, hiszen gyávaaságod nemcsak makacssággal, de legyűrhetetlen ostobasággal is párosul!... Ami pedig téged illet, derék barátom, Szókratész, aligha lesz önmagad elleni vétek, ha elfordulsz az élettől, és békésen kiüríted méregpoharadat.”

Felemelte hát fejét, és alázatosan így szólalt meg: – Nagylelkű ajánlatod hálával tölt el, Anütoszom. Jellemed fényességéről mi sem tanúskodik ékesebben, mint hogy megátalkodott ellenfeled életét is sokra becsülöd, és nem vesztegeted olcsón. Szavaidból, úgy hiszem, helyesen veszem ki, miszerint bőséget, gazdagságot kínálsz cserébe azon csekélységért, hogy tegyek le lényegemről. Mondhatom, ígéreteid oly fényesek, dúsak, hogy megint csak az fordul meg fejemben: nem becsülöd-e túl képességeimet? Nem hinném, hogy lényegem fölérne azon javakkal, miket nékem felajánlasz. Mert mondd – tudom, nevetséges kérdés, de megtisztelnél, ha választ adnál rá –, fizetnél-e akár egyetlen aranyat egy galamb szárnyáért, ló lábáért vagy akár bikának szarváért?

– Természetesen nem fizetnék. – Anütosz elmosolyodott. – Ez magától értetődik.

– Valóban botorság lenne, ha fizetnél. De hát Szókratész vizsgálódása, jóllehet csekély értékű, amiként ő maga, vajon nem oly lényege-e Szókratésznek, mint szárny a galambnak, láb a lónak és szarv a bikának?

– Meg akarsz babonázni, már látom – szólt közbe Anütosz –, hogy összezavarodjam.

– Módfelett öntelt volnék, Anütoszom – mondta Szókratész –, ha azt gondolnám, hogy zavarba hozhatlak. Főleg ilyen egyszerű kérdésekkel, melyekre bárminő gyermek könnyűszerrel válaszolna.

– Így hát válaszolnom kell. Jó, tegyük fel: lényeged a vizsgálódás. Még azt is készségesen elismerem, hogy e tulajdonságoddal jársz, szárnyalsz, és döfesz is, ha úgy adódik.

– Ám legyen kedved szerint a feltevés. De ha csupán feltevés lenne s nem lényeg, hívatnál volna-e megbeszélni ezt velem?

Anütosz megrándította a vállát. – Nem tudok ellentmondani neked, Szókratész. Ha csupán feltevés lenne, valóban szükségtelen e beszélgetés.

– Tehát a vizsgálódás mégiscsak a lényegem, mint szárny a galambnak. Ezt elismerted, tehát folytatom. Csak egy kérdésem van még. Felelj, kérlek, láttál-e galambot szárny nélkül repülni? Gondolom, erre a kérdésemre nem nehéz felelni, s feleletedből rögtön látni fogod, miként vélekedek ajánlatodról.

Anütosz hallgatott. Szókratész ellenszegülése derült égből mennykőcsapásként érte. Hiú ábrándjaiba már jócskán beleringatózott, és most a hirtelen kijózanodás megrendítette.

Arca lassan vérbe borult, szemét harag hevítette.

– Szókratész – szólalt meg fojtott fenyegetéssel –, kérlek, fontold meg szavaidat, és ne zárd el füledet a józan beszéd elől, mert különben türelmemnek vége szakad.

Nem értette Szókratészt – ez nyugtalanította leginkább. Nem fért a fejébe, hogy

létezik ember, aki visszautasítja a gazdagságot, melyet holmi semmiségért ajánlanak fel neki. De főként az nyugtalanította, hogy akad ember, aki nem vásárolható meg. Mert ha akad egy ilyen ember, akkor több is akadhat, márpedig akkor tartani kell a világtól, hogy nem olyan, amilyennek látszik, békésnek, rendezettnek, hanem más, mint tegnap volt, és holnapra más lesz, mint amilyen ma...

Kínozni kezdte a meleg. A hőség odakint tetőfokára hágott, és az udvar oszlopsorai közt a terembe is betört.

Anütosz letörölte homlokáról a verejtéket, és ingerült tekintettel végigmérte vendégét. – Hát mondd, felelj nékem, te, kinek hetven nyár van a háta mögött, mondd, de igaz lélekkel, sunyiság nélkül: lehetlent kérek-e tőled?

– Nem tudom eldönteni, Anütoszom – szabadkozott a filozófus. – A döntést rád hagyom. Ha be tudod bizonyítani, hogy szárny nélkül is repülhet galamb, megszégyenülten látom be igazad, és azonmód ráállok az alkura.

„Átkozott meleg!” – mormolta Anütosz.

Felugrott, s hogy leplezze gyöngeségét, ziháló mellel járkálni kezdett a teremben.

– Nem vitatkozom tovább – intett nyersen. – Konok dölyfödet legyűrni, már látom, lehetetlen. Boldogtalan ember! Tudod-e, hová taszít makacsságod? Gondoltál-e arra, mondd, hogy vádjaid, a henyeség, az elbizakodottság vádja, miket ellenünk emeltél lépten-nyomon, az államot sértik egyben, mert törvényét gyalázzák végül? Ezt aligha tagadhatod. Hiszen ha az athéni polgárok tudatlanok, és nincsenek birtokában az erénynek, akkor – mivel túrik –, törvényeiknek is tudatlanoknak és erkölcstelennek kell lenniük. Ez pedig, tudhatod, nem egyéb ellenségeink durva szitkainál... A következtetést most vond le magad, Szókratész...

– Ügyed és ügyetek, Anütoszom, felette rosszul állhat, ha ilyen olcsó eszközökre kényszerülsz. Mondd, ha ellensége volnék a városnak, mert szavaidat így értelmezem, vajon korholnám-e a tudatlanságot, az erkölcsök fogyatékoságát, s nem lenném-e inkább gyönyörűségemet bennük? O, Anütosz, nem látnám-e úgy szívesebben olyan renyhéknek, silány, tudatlan semmittevőknek polgártársaimat, mint amilyenek a valóságban? És mondd, felemelném-e a szavamat a tudatlanság, s mi belőle születik, a képmutatás, az önálló gondolatra képtelen szolgálalkúság ellen, melynél pusztítóbb fekély nem is lehet a népuralom testén, mert büszke, önérzetes, céljukat tudó férfiak helyett hitvány hajbókolókat teremt, kik az első fuvallatra gyáván és rémülten tagadják meg államukat, hát felemelném-e szavamat e fogyatékoságok ellen, ha ellenségként szeretnék örvendezni Athén bukásán?

Itt elhallgatott egy pillanatra. Keserűségétől, bármily nagy volt is az, nem engedte elragadtatni magát.

– Ami pedig rágalmadat illeti – folytatta –, azokra nem felelek, Anütosz, mert hogy mit rólam állítasz, szintiszta rágalom, magad is tudod; nem felelek, hiszen ha most védekezni kezdenék, sorban megcáfolva állításaidat, valamiképpen feltételeznem kéne rágalmaid helyénvalóságát, amit nem tehetek, s ezért nem is teszek meg. Csupán annyit mondok, és ezt védj jól a fejedbe, ember! Ha te, ki egykor jeleskedtél erényből, néptől választott elöljáró létedre oly tudatlan vagy, hogy szolgálalkúságre, gondolatnélküliségre és más, emberhez méltatlan tulajdonságokra szoktatod polgártársaidat, akkor nemcsak e város erényeit gyalázod meg, hanem, mondom néked: nincs nálad csalárdabb ellensége a nép uralmának.

– íme, kimutatod a fogad fehérjét! – kiáltott fel a hadvezér. – O, én hiszékeny! Hogyan is remélhettem belátást tőled, elvakulttól? Minden egyes szavaddal önmagad felett ítélsz.

– Az ítélet már elhangzott felettem, emiatt ne legyen gondod. Ami pedig a vádat

illeti, az is elegendő egy méregpohárra.

– Eszeveszett! – sziszegte Anütosz, és mértéktelen dühét többé türtőztetni sem akarta. – Önhitt és elbizakodott beszéded véglegesen meggyőzött hitványságodról. Igen, mindazokról a vétkekről, amiket városod és polgártársaid romlására elkövettél. Zeuszra mondom, te aggastyán, adj hálát törvényeinknek, hogy nem szelindekekkel tépetlek szét, hanem bíróság elé állítva csak annyit ártok neked, amennyit te nekünk ártottál...

Szókratész a maradék bort is megitta a kancsóból, és indulat nélkül nézett Anütoszra.

– Haragod és fenyegetéseid oly feleslegesek – mondta szelíden. – Hiszen nekem nem árhattok jobban, mint önmagatoknak. Ilyen emberre, amilyen én vagyok, bajosan találtok majd. És ha könnyen megöltök is, akár kutyáktól marcangoltaivá szét, még könnyebben töltitek majd álmokórában egész életeteket, tehetetlenül vergődve, céltalan bolyongva, mint az a paripa, amely nem tűrte a sarkantyút vékonyában, és ledobva lovasát, a pusztulásba rohant. Az voltam, sarkantyú a vékonyotokban, te ember, és több szavam nincs is már hozzád! Ha nyomja lelkemet bűn, az nem egyéb, mint hogy irgalmatlanabb sarkantyú is lehettem volna. Semmi másért, csak ezért ítélkezhetnétek fölöttem, te kalmár.

Miután így befejezte beszédét, karját összefonta pocakja felett, ezzel is kimutatva, hogy minden további szót céltalannak tart...

Derűsen, elégedetten baktatott le a városba. A lükeionba érve megmosakodott, és a napot a szokott módon töltötte. Ha ismerőssel találkozott, rövid időre megállt, elfecsegett vele. Ismerősei jókedvűnek találták, mint rendesen.

És ez így is volt. Annak az embernek a derűjét, elégedettségét érezte, aki megállta helyét, és nem veszítette el akaratát – habár a nyárson forgatott kacsa ugyancsak csábító volt, és Anütosz pincéjének bora tüzesen mámorító –, aki nem lett hűtlen önmagához, aki nem fukarkodott annyira életével, nem tapadt hozzá olyan ostoba szenvedéllyel, hogy akár hitszegés árán is meghosszabbítsa. Ha ellenkezőleg cselekszik, be kellett volna látnia, hogy ezen a világon értelme semminek, de semminek nincs, legkevésbé az emberi igazságért kiálló meggyőződésnek és akaratnak.

De mert nem cselekedett ellenkezőleg, tartja azt a legenda, hogy Szókratész, a bölcs, Anütoossal való beszélgetése után kakassal áldozott Aszklépiosznak. Ezt így tette volt minden athéni férfi, ki betegségén felülkerekedve már gyógyulniak érezte magát.

Mulatságos legenda arról, hogy mint vívta meg a tatár Poltavát

Valaha hajdanán, mikor a tatároktól reszketett a fél világ, élt Poltava városában két szerfőlött tisztos mesterember. Egyiküket, akinek kis tímárműhelye volt, Ábrám Mojszejevics Krzsgytenbrtyevicsnek hívták, de talán senki se veszi zokon tőlem, ha a továbbiakban Kohn Ábrahámnak nevezem majd. A másik vargamester volt, és messzi földön híres a szókimondásáról meg a gorombaságáról. Erre a névre hallgatott: Viasz Vlaszics Kcstygyeszsmenko – én a Kuczorka Balázs névvel illetem. Mindketten a tabakosok során laktak, a városfal tövében, nemcsak szomszédok voltak, de elválaszthatatlan jó barátok is, és kikezdhethetlen becsületben őszültek meg. Már pusztas becsületességük is elégséges ok lett volna, hogy általános tisztelet övezze őket szerte

Poltavában, ám az igazi tiszteletet mégis egy rendkívüli tulajdonságukkal vívták ki.

Hogy kiváltképp éles hallással áldotta-e meg kettejüket a gondviselés, vagy valami titkos csodatévő erő birtokában voltak-e – senki se tudta, legkevésbé ők maguk, de bármint állt is a dolog, azzal a megfoghatatlan érzékkel rendelkeztek (a Kijevi Kódex a tanúm rá), hogy akár ébren voltak, akár az igazak álmát aludták, mindig tévedhetetlenül megneszelték a tatárok közeledtét. Nemegyszer jó másfél napi járőföldre tanyázott még a kutyafejű sereg, de ők ketten máris rohantak a falakra, és teli torkukból fellármázták a várost.

– Hé, hé! Emberek! Jön a tatár! Nyakunkon a gaz kutyafejű!

Több sem kellett. Az emberek abbahagyták foglalatosságait, a katonák magukra öltötték vértjüket, sisakjukat, és kardot ragadtak, a környező földekről meg lélekszakadva futottak haza a parasztok. Fegyvert fogott a város apraja-nagyja, és Csinnbumppirityenkov, azaz Igmándi Dezső Róbert városkapitány vezérletével elfoglalta helyét a falakon.

Nagy volt a tatárok meglepetése és bosszúsága, amikor megpillantották a harcra kész védőkkel megsúfolt falakat, hiszen a kémeik azt jelentették, hogy a város éli a maga megszokott, napi életét, és senki se gondol a veszedelemmel. Tudnivaló ugyanis, hogy Poltavát magas és erős kőfal vette körül, márpedig a tatárok, akiknek síkon, hegyvidéken, de még palánkvárban sem állhatott ellen senki, a kőfalú városokkal nemigen tudtak megbirkózni. A kőfalon nem fogtak ostromgépeik, égő nyilaik sem tehettek kárt benne, így hát csak a váratlan rajtaütésben bizakodhattak.

Természetesen mégis minden alkalommal megkísérelték bevenni Poltavát, ádáz üvöltéssel rohamozták a falakat, de a védőknek helyén volt a szívük, és mindmennyiszor véres fejjel kergették vissza őket. Talán mondanom sem kell, hogy az öldöklésből Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs is derekasan kivette a részét, szablyáikkal több tatár koponyát hasítottak ketté, mint ahány lélek Poltava városát lakta.

Így folyt ez nem is egy, nem is kettő, de sok-sok éven át, amidőn egyszer maga a rettenetes Batu kán vonult a város ellen. Akkortájt már a Kínai-tengertől az Adriáig minden falu és minden város a tatárok kezére került, csak Poltava állta a sarat. És megállta a győzhetetlen Batu ellenében is.

Pedig Batu úr nagy fortélyosan, lopva, éjszaka sompolygott a város közelébe, valamennyi lova patáját rongyokba burkoltába, s kemény parancsba adta, hogy aki hadában csak egyet pisszen is, annak azon nyomban feje vétessek. Nem is mert ott pisszenni senki emberfia, és a tenger nagy sereg nesztelen kísérteiként lopkodott egészen a falak tövébe.

De amint felcsattant ajkukon a vérfagyasztó csatakiáltás, egyszeribe ezernyi fáklya lobbant fel a mellvédeken, s már ömlött is a kátrány meg a bugyogó olaj az ostromlók nyakába, süvítettek a nyilvesszők, zuhogtak a kövek. Három nap, három éjjel dúlt az ostrom, de egyetlen kutyafejű se tudott feljutni a falakra.

Gondolhatjuk, hogy Batu úr tajtékozott haragjában, és testes, sűrűvérű ember lévén, már-már gutaütéstől kellett féltetni, de hiába is korbácsolgatta újból meg újból támadásra seregét, hiába is nyakasztatta le szép sorjában legfőbb vezéreit, a város bevehetetlennek bizonyult.

– Szörnyű! – sopánkodott egyik este legkedveltebb ágyasának.

– Ha ez így folytatódik, hovatovább az egész birodalom rajtam fog kacagni. Csak tudnám, mi a titkuk ezeknek a bitang poltavaiaknak!

Batu úr felette kínos helyzetben volt, hiszen – mint ismeretes – vérmes reményeket táplált a főkáni cím elnyerésére. De ugyan ki teszi majd nevetségessé magát a

Nagytanácsban, hogy arra az emberre adja voksát, aki nem tudja bevenni ezt a rongyos várost?

Ám a szerencse váratlanul rámosolygott. Már éppen fontolgatta, hogy szégyenszemre mégis odébbáll, és a Nagytanácsban legfeljebb majd letagadja, hogy valaha is megfordult Poltava tájékán, mikor egyik reggel egy cingár, menyétképű embert vezettek elébe. Ez az ember az ostrom kellős közepén, vigyázatlansága folytán, kibukott a sarokbástyáról, bele a vízzel töltött várárokbá, de csudálatos módon sem a karók nem nyársalták föl, sem a felbőszült ostromlók nem vágták le, így végül egy tiszt fülön fogta, és idecipelte a kán sátrába.

A menyétképű kis ember rémulten pislogott, és azt hajtogatta halálos riadalmában, hogy mindent elmond, amiről kérdezik, csak az életét hagyják meg.

Batu úr ekkor ráparancsolt, hogy a poltavaiak titkát fedje fel neki, az emberke pedig nagy sietve előadta Kohn Ábrahám és Kuczorka Balázs csodás képességét, mely lehetlenné tesz bárminő rajtaütést, s mivel a nép, fűzte hozzá, ilyesformán biztonságban érzi magát, nem tart árulástól, és ezért verekszik ilyen eszeveszetten.

– Hm! – mondta Batu úr, és mélyen eltűnődött.

A hóhér már elő is készítette a pallosát, hogy bevett szokás szerint leüsse a fogoly fejét, de mindenki legnagyobb bámulatára a kán így szólt: – Jól van, fiam! Helyre legény vagy! Adjatok neki hamar egy zacskó aranyat, és engedjétek vissza a városba. Te meg aztán mondd csak el odabenn, hogy nem emberevő az a Batu kán, tiszteli a méltó ellenfelet, és kész akár még barátságot is kötni vele. Mi is a neve a kapitányoknak?

– Igmándi Dezső Róbert a neve, nagy jó uram – felelte hajlongva a fogoly.

– Helyes! – paskolta meg hátát nyájasan a kán. – Hát eredj csak, aztán kérdd meg Igmándi uramat, óhajt-e a barátom lenni?

Így aztán a menyétképű emberke, bizonyos Nyikita Gavrilovics Weinberger, aki máskülönben a Szent Miklós-kolostor írnoka volt, inge alatt a zacskó arannyal, lelkendezve visszament a városba, magában erősen megfogadván, hogy szolgálataival újabb zacskó aranyakra is érdemessé teszi magát a kán előtt.

Másnap hajnalhasadáskor aztán nagy örömmel látták a város lakói, hogy szedelőzködik az ellenség, hömpölyögve vonul a roppant sereg dél felé, s csak valami hitvány utóvéd marad a kapuk előtt.

– Ojvé, nekem itt valami nem stimmel – csóváltatta a fejét Kohn Ábrahám. – Ezek a kutyafejűek már megint törik valamiben a fejüket. Disznóság lappang itt, Balázskám, én mondom néked.

– Rafinált népség, az már igaz – morogta erre Kuczorka Balázs, és mogorván pödörgette a bajuszát. – A nyámnyila magasságos úristen csapjon belém a mennydörgős ménkűjével, ha nincs néked igazad, te Ábris!

Le is hasalt íziben a földre, odatapasztva fülét a rögökhöz, és kisvártatva dühösen felordított:

– Hát persze, hogy igazad van! Ott kuksolnak az ipsék az erdő mögött, a kerek domb tövében. Hé, emberek! Fegyverbe! Ravaszkodik a kutyafejű! Nem hordta még el az irháját!

Éppen arra sétált kíséretével Igmándi Dezső Róbert, és bosszúsan rádörrent: – Te meg mit parancsolgatsz itt, testvér? Ki a vezér? Te vagy én?

– Te vagy az, bátyuska.

– No lám, én vagyok a vezér, mégis te parancsolgatsz. Tudd meg, testvér, hogyha

nem ment is el a tatár, nem akar az már tőlünk semmi rosszat.

Kuczorka Balázs rágta a bajszt, nyelte a mérgét, de tudta, hogy ostrom idején minden fajta széthúzás, civakodás az ellenségnek kedvez, és ezért csak ennyit szólt szelíden: – Tévedsz, bátyuska. Egyébre se vár a kutyafejű, mint hogy azt gondoljuk róla: nem akar már semmi rosszat tőlünk.

– Ej, ej, testvér! Az izgátság beszél belőled, semmi egyéb.

Azzal intett a kapitány a menyétképű írnoznak, aki ott állt mellette, hogy rajta, csak beszéljen. Az írnok előugrott, és töviről hegyire előadta Batu úr üzenetét, miközben azt sem hallgatta el, hogy ő maga milyen hősiesen viselkedett előtte.

A parasztok meg a városlakók nem győztek álmélni. Még hogy tisztel bennünket? Meg hogy a barátságunkat óhajtja?

A városkapitány megbökte az írnokot. – Az aranyakat is, Nyikita Gavrilics, mutasd meg nekik az aranyakat is...

Az emberek tátott szájjal bámultak. Ennyi fényes, csillogó aranyat álmodban sem láttak még soha.

– Ez aztán igen! – mondogatták izgatottan. – Gazdagabb vagy, Nyikita testvér, mint a novgorodi herceg!

– Mit a novgorodi herceg! – kiáltottak mások. – Magánál a moszkoviai nagyfejedelemnél is gazdagabb!...

Csak Kohn Abrahám csóváltgatta a fejét. – Weinberger, Weinberger! Judáspénz ez, fiam. Ha rám hallgatsz, tüstént a vizesárokba hajítod...

– Azt már nem! – kiáltott fel az írnok. – De ha eszeteken vagytok, elfogadjátok Batu úr felkínált barátságát, és akkor annyi fényes aranyat küld be a városba, hogy majd csak számolni győzzétek!

– Úgy is van! – lármáztak az emberek. – Igazat szólsz. Miért ne fogadnánk el a békejobbot?

– Na látod, galambocskám – szólt Igmándi Dezső Róbert, s megveregette Kuczorka Balázs vállát. – Jobban teszed, ha te is hallgatsz az okos szóra. Mert mindennek megvan a maga ideje, testvér. A hősiességnek is, meg a józan belátásnak is.

A két kis öreg hallgatott. És amikor kettesben maradtak, Kohn Abrahám így szólt keserűen: – Baj lesz ebből, Balázkám. Én mondom, hogy igen csúf baj...

Hanem a tatárok valóban felhagytak az ostrommal. Néhány nap múltán pedig követeket küldtek a városba. Három kordét töltött meg rogyásig a sok kelme, bőr, szörme, amit magukkal hoztak. A Szent Miklós-templom előtti térre gyűlt össze a városi nép, hogy láthassa a pogány követeket.

A követek mosolygósán nézegették a körülöttük zajgó kíváncsiskodókat, kacsintgattak a lányokra, mókás grimaszokat vágtak a gyerekeknek, egyszóval: nagyon barátságos pogányoknak látszottak. Csodálkoztak is az emberek körös-körül. Ezek lennének a vad kutyafejűek? Ezek, akikkel nemrég még életre-halálra tusakodtunk?

Végül díszpalástjában, oldalán két bojárral, nagy harangzúgás közepette megjelent Igmándi Dezső Róbert.

A követek földig hajoltak előtte, majd a főkövet tisztelettudóan megszólalt: – A dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram küldött hozzád, fényes hadvezér, hogy elismerje vitézségteket, mely előttünk is nagy becsben áll, és hogy békét és barátságot ajánljon föl nektek.

Az emberek lökdösték egymást. No ugye, hogy nem hazudott az írnok? Igazat beszélt...

– Ezenkívül a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram, azt is javasolja – folytatta a főkövet –, hogy városotok nyomban lépjen kereskedelemre a mi hatalmas birodalmunkkal, melyben a Nap soha le nem nyugszik. Bizonyára nálatok is akad eladni való, fölös portéka, akárcsak minálunk. Ezeket most mustrába és ajándékba küldi a dicsőséges és győzhetetlen kán, az én uram. És ha portékáink elnyerik tetszésedet, kegyesen várja követeiket és kereskedőiteket a táborába.

S ettől a naptól kezdve megváltozott az élet Poltavában. Elhalt a fegyvercsörgés, az emberek levették kardjukat, vértjüket, szegre akasztották íjaikat. Az ifjak nem gyakorolták már magukat a nyíllövésben és a parittyázásban, az őrség pedig csak tessék-lássék végezte a napi strázsálást.

Özönlött a tatár portéka a városba, Poltavára soha nem látott jómód köszöntött. Az emberek kumiszt ittak és rizssört, arannyal átszőtt kelmékben feszítettek, bocskoraikat és csizmaikat pedig finom bőrből készült tatár lábbelikre cserélték ki. Utolsó garasaikat is odaadták, csak hogy tatár lovat vásárolhassanak, amelynek okosságáról és szívóosságáról legendákat meséltek egymásnak. Az asszonyok eldobták régi öltözküket, selymet húztak magukra, brokátot és bukovánt, fejüket meg pávatollal díszített bogiakkal ékesítették. Sokan jurtát vásároltak kölcsönre – mert a tatárok szíves-örömet adtak kölcsönt –, és kiköltözve sötét kis faházaikból, ezekben a tágas jurtákban laktak. Szegény nyomorultnak számított, le is nézték mélyen, aki nem tudott magának ilyen jurtát felállítani.

A két öreg pedig neveltség tárgya lett mindenütt.

Ott öröködték álló nap a falakon, árgus szemmel figyelve odaát a kicsiny tatár tábort. Ha az emberek összetalálkoztak velük, folyt az ugratás, a gúnyolódás.

– Mondjátok csak, bátyuskák – vigyorogtak rájuk –, hát jön-e a tatár? Ott kuksol-e még a kerek domb mögött? Igyatok kumiszt, testvérek. Elfáradhattatok a strázsán. Haha! Ne sajnáljátok a vidám, jó életet! Nézzétek csak, micsoda bőség és gazdagság!

– Gazdagság? – fortyant fel Kuczorka Balázs. – Csupa lopott kacat.

A parasztok részegek voltak a rizssörtől, dülöngéltek neveltükben. – Lopott kacat? Halljátok, testvérek? Méghogy lopott kacat?

– Az hát, ti istenverte, eszement népség! Ahová a tatár betör, onnét még a szalmaszálat is elrabolja.

– Még a szalmaszálat is... – röhögtek az emberek. – Halljátok, testvérek! Haha! Még a szalmaszálat is...

Kuczorka Balázs paprikavörös lett. – Ó, ti sok baromállat! Azt képzelitek, nem lesz meg a böjtje ennek a dínomdánomnak?

– Nono, bátyuska! – horkant fel egyikük. – Ügyelj a szádra, hallod-e! Nem szeretjük ám mi az ilyen károgozat.

– Adj neki, Kuzmics! – biztatták a többiek. – Szagoldtasd meg vele az öklöd!

– Pravoszlávok! – kiáltott Kohn Ábrahám. – Higgyetek nekünk! Hát elfelejtettétek már, hogyan vette be a tatár Kijevet, Vlagyimirt, Szuzdalt...

– Hallgattassátok el a vézmadarat! Le vele! Üssétek, testvérek...

Nem tudni mi történt volna, de aligha bármi jó, ha nem érkezik oda éppen idejekorán Igmándi Dezső Róbert néhány katonájával. Kiszabadította szorult helyzetéből a két öregembert, és házába kísérte őket.

– Hallgassatok meg, testvérek – pillantott rájuk. – Most magatok is láthattátok, a nép mennyire ellenetek van. Ázt beszélük, csak az irigység szól belőletek, meg az összeférhetetlenség.

– Miket nem beszélsz, bátyuska? – szólt elkeseredetten Kohn Ábrahám. – Hiszen mi Poltava javát akarjuk. Öregek vagyunk, ismerjük a tatár fondor észjárását. Ahol nem boldogul fegyverrel, csellel próbálkozik.

– És csak az alkalmas pillanatot lesi – bólogatott Kuczorka Balázs.

A városskapitány elkomorult. Előző nap Batu úr vendége volt, aki oly nagy tisztelességgel fogadta, mint valami fényes hírű fejedelmet. Meg is kötötték, ünnepélyesen írásba is foglalták a békét. Egyet akart csak Batu úr, hogy a két öreget száműzzék a városból. És ő, a balga lélek, még védelmezte ezt a két megátalkodottat.

Homlokát redőkbe vonva, így szólt most hozzájuk: – Rosszlelkűek vagytok, testvérek, és csak az agyarkodás meg az álnokság beszél belőletek. Nem szenvedett már eleget ez a város? Nem túrt már sokat a nép? Békességben akar élni és gazdagságban, a sok harc meg nélkülözés után.

– De hát miként élhetnénk békességben és gazdagságban, mondd, uram, amikor Kijev, Szuzdal, Novgorod, Vlagyimir és Moszkovia mind-mind a tatárt nyögi, s tőle senyved?

– Szófiabeszéd! – rivallt rájuk Igmándi Dezső Róbert. – Ha eme városokat nem a gyűlölet, hanem a megértés vezérelte volna, az ő soruk is más lenne ma. A tatár is ember. Szót lehet érteni vele. Aztán meg ugyan ki bír örökösen talpig vasban állni, háborúzni?

– Csak a győzelemig kell, bátyuska – felelte Kohn Ábrahám. – Amíg el nem takarodik falaink alól a horda. De addig muszáj.

A városskapitány megvetően mérte végig őket.

– Ti... vérgőzösek! Örökké csak a gyilkolászásra buzdítanátok a népet! A tatár jól ismeri erőnket, tiszteli bátorságunkat; tudja, miért akar békességet velünk. És a megkötött békét nem szegi meg, mert ő is féli a maga isteneit.

Fölemelkedett az asztaltól, és a kardjára csapott.

– Ezennel kitiltalak benneteket a városból. Nosza, eredjetez isten hírével!

A két öreg sírva fakadt ennek hallatára, és könnyöngésre fogta a dolgot, de minden szavuk süket fülekre talált.

Még aznap délután néhány katona a városskapun kívülre kísérte és szélnek eresztette őket. Nyikita Gavrilovics Weinberger, a menyétképű írnok pedig szaladt Batu úr táborába, hogy hírül vigye neki az örvendetes újságot.

Batu úr hatalmasat kacagott. – Jól van, fiam, helyre legény vagy! Jutalmazzatok meg íziben. Annyi aranyat neki, amennyi csak belefér!

Azzal ott helyben felkoncolták az írnokot, bőrét lenyúzták és degeszre töltötték arannyal.

Éjszaka pedig elősettenkedett a domb mögül a sereg, és megrohanta Poltavát.

És a városban nem volt senki, aki a falakra ugorva azt kiáltotta volna: – Jön a tatár! Jön a tatár!

Anselmus barát látogatója

... és Bécs várából is el-eltünedezék, és akkoron senki se tudja vala, hogy hol lőtt legyen.

Túl volt akkor már mindenben, túl viszályokon, cselszövéseken, győzelmeken és igazságtevéseken, meghódította Prágát, Bécsset és Boroszlót, a ripők lengyelfi suhancot, ki trónjára tört, móresre tanította, s torkon ragadta bátorítóit, a kevély magyar urakat, akikről azonban tudván tudta, ha vasmarka szorítását lanyhulni éreznék, újból csak tört szegeznének a szívének, és túl volt a hiúságokon is, túl a hatalom élvezetének ifjú mámorán s későbbi, érett férfikori szemezgetésén, már nem habzsolta a gyönyört, a mámort, a dicsőséget, már hidegen hagyták a magasztaló szavak, melyekről a hízelgők fizetett kara gondoskodott, mint ahogy hidegen hagyta immár a szívének valaha oly kedves Budavár, Tata vagy Visegrád látványa is, hiszen mindez egyszer úgyis az enyészeté lesz, amiképpen a kor maga is, amely meglehet, valamikor majd aranyidővé szépül a ma még meg sem születettek s azok unokái meg szépunokái képzeletében, s mint egy új *aurea aetas*, a jóság, a tökéletesség, a boldogság és a tiszta erkölcs mértéke lesz a kései utódok szemében, holott küzdelmes, kemény, állandó veszélyekkel terhes kor volt ez, s bár magasztalja zengő lantszó, dicsérje édes költemény, az igazság az, hogy a végéhez közeledett valami, és a vég szörnyűnek ígérkezett, és ha nem hitt is e végben senki, sem az okos, ám konok és göggyébe dermedt Váradi, akit ugyan már árvái raboskodása sem fog jobb belátásra bírni, sem a sima szívű, álnok Bakócz, de még bizony a hűséges, jó Galeotto sem, immár se fény, se pompa, se görögtűz el nem leplezhette: a Kolosszus ott áll délen, délkeleten, fittyet hányva Génua és a velencések handabandáinak, ott áll oszloplábait szilárdan megvetve, valami végtelen, baljós, már-már elnéző nyugalommal, ott áll rendíthetetlenül, s ha emitt-amott, Szabácsnál vagy a Kenyér mezején megcibálták is az üstökét, megrázta magát, s csak állt tovább tántoríthatatlanul, kitartón, megtépázhatatlan, akár ama szakállas illír birkózó a régvolt múltból, ki mindenféle rongyos-vedlett csepűragókkal érkezett Hradzsin várába, az a lebírhatatlan erejű embertorony, akihez hasonlót sem annak előtte, sem utána nem látott, s aki a véle bírókra egyszerre kiálló, fél tucat megtermett, izmos daliát úgy rázta le magáról, mint ahogy a kutya rázza ki szőréből a vizet, föl sem véve rettenetes ökölcsapásaikat (mert azok ökleikkel is tusakodhattak), és a végén úgy hajigálta szanaszét őket a szélrózsa minden irányába, hogy aki csak ott volt és látta, belesápadt, hát ez az, amit soha meg nem értett sem az okos, bátor és nemes szívű Pogyebrád, sem a jeles tulajdonságokban talán még őt is fölülmúló Vitéz, sem a nemes szívének ugyan éppen nem mondható, de fortélyos eszű és macskaszívós Friderik, és vajon micsoda vakság verte meg őket, vajon micsoda bűvölet rabságába kerültek, hogy ne látnák a fától az erdőt, s ekképp a Kolosszus hús-vér réme helyett a nagy Vajda fiában, Mátyásban leljék föl elpusztítandó, ádáz ellenségüket, s hol a kurafi lengyel sihederrel, hol ostoba, álnok magyar urakkal, hol meg szedett-vedett cseh martalócbandával próbálják ingerelni, zaklatni, háborgatni vagy egyenest a nyakát kitörni, ha pedig Mátyás türelmét veszítve, odasújt, nyomban hallatszík a panasz, a jajveszékelés, a fogaknak csikorgatása, és máris gyors missiók indulnak Párizsba, Augsburgba, Rómába, Velencébe, hogy milyen kevély, veszedelmes, fene zsarnok is a magyarok királya, hiszen Prágára tört és Bécsországra meg Sléziára, sőt címére, rangjára, trónjára a római császárnak, ahelyett hogy a török császárra ütött volna, azt pirongatta volna el a magyar végektől a kereszténység egyetemes üdvére és dicsőségére, ó, ti farizeusok, hát adtatok-e a török elleni víváshoz egy aranyat is, adtatok-e egy kézíjat is, vagy egy sisakkal, vassal kiállított gyalog fegyverforgatót is?, és csak jajongtok, abban reménykedve, hogy panaszkiáltozástok a mennyekig fölcsap, és sirámaidok hallatán az Úr lesújt Mátyásra, de hogy a Kolosszus ott délen megvíva és megvéve immár Nándort is, melyet pádig a Vajda szutykos pórhadával egykor úgy védelmezett meg, hogy az életével fizetett érte, az végül is mindőtöket hidegen hagy, téged is, Friderik, téged is elhalt apád, Pogyebrád

méltatlan fia, Victorinus, téged is római császár, Maximilián, kit helyettem tuszkoltak nagyhamar Carolus trónusára, nehogy még – *per amorem Dei!* – német pénz és német vér folyják a török ellen, csakhogy ami ma még mindötöket hidegen hagy, szájhősök és alamuszi számítók, az holnapra forróságot és lázt hoz majd reátok, mert mit gondoltok, ugyan meddig fog állni-várni a Kolosszus, ugyan vajon meddig, ama hajdanvolt hradzsini birkózó magabízó mosolyával, türelmével és tántoríthatatlanságával?, azt reményűtek, tudom, hogy örök időnkig, holott amire vár, az el fog következni, talán nem is túl sokára, hisz a Vajdafia király, Hollós műve nem örökéletű, de bizony törekeny és veszendő, eljövendő rút és pokol idők játszó szere, ahogy azzá lett Alexandroszé vagy Caesaré, s megannyi más ember teremtette műé, ó derék, hű Galeottóm, te hízelgők legbecsületesebbike, tán még hitedből is kitérnél, hallván ezt tőlem, de urad – bár a magasztaló szót soha nem vetette meg – áztatni sem engedte magát soha, talán mert ő valóban a porból vétetett, legmélyéről a pornak, s e por emléké, mely tetejében még vlach por volt, rác por volt, a Vajda feledni sosem engedte, és a Vajda rendelése holtában is erősebbnek bizonyult a fiú, majd a siheder s végül a férfi, a király lelkében, mint a Vajdáné szelíd figyelme, ápoló, gyöngéd melegsége, vagy az oktondi, gyermeteg szavú Szilágyi átlátszó praktikálása, mert hiszen aki a por oly mélyéről vétetett, mint a Vajda, nemzhetett-e olyan fiút, ki ne érezné már magán a föld súlyos szagát, terhét, örökét, s ne a póri ősök komor ravaszságával és gyanakvásával nézné mindama cifraságot és léha világot, amely körülveszi, s éljek bár olasz módi szerint, félrelökvén a poshadt magyarai erkölcsöket, se fondorlat, se mézes szó, se tömjénfüst el nem kábít, ha pedig erőszakkal támadnak ellenem, orvul gyilkot emelve rám, hát az Úrjézus legyen irgalmas hozzájuk, mert irgalmas hozzájuk én ugyan nem leszek, mint ahogy nem voltam sosem is, és ma sem, s ha fogytán is az erőm, kínoz is a kór, mindjobban egy szál magamban állok is, tövestül tépem ki a karjukat, melyet reám emelnek, ó, milyen egyedül lehettél te is, Vajda, milyen magad-egyedül végtelen nagy magányosságodban, és akkoron már a te erőd is fogyadozott, szemközt veled pedig a Kolosszus, aki nem is pusztán bevette annak rendje-módja szerint Bizáncot, de szinte áthömpölygött rajta, mint a szökőár, te meg farkasszemet néztél vele ott, Nándorban, jószerevel egymagad, hiszen ugyan kik lettek légyen támaszaid: egy féleszű és nyúl szívű király, ármányos urak, akik nemcsak ellenlábasaid voltak, de bizony föltették magukban, mindenképp nyakadat szegik, ha elveszítéd Nándort, a vereség okából, ha megvéded, akkor meg azért, mert hatalmad, úgymond, már oly nagyra gyarapodna, hogy féktelen elbizakodottságodban még végül egyenest a trónra kíváncsoznál, milyen egymagad voltál ott, apám, silány fegyverzetű katonák, sebtében toborzott kaszásnép, no meg a fanatikus hevű Capistrano állt csak melletted, aki ugyan magasra emelte Krisztus keresztjét, ámde Krisztus hét sebére te esküdtél meg, hogy vég-Nándort nem adod, s akárha a távoli amót Kasztriota a maga Nándorját, Kruját, meg is védted nyomorú-bátor népeddel, s diadal lett a részed, diadal, dicsőség, öröklétig harangzúgás – és halál, melynek hírére, mondják, a török császár, Mahomet elfakadt sírva s öklét az égre emelve kiáltotta: miért ragadtad el tőlem, Világ ura, miért vetetted időnek előtte a gyehenna tüzére, miért nem engedted nékem, porszemnyi szolgáltnak, hogy bosszút állhassak rajta?!, s ami a részed lett, Vajda, dicsőség és halál, azt tőled már soha senki el nem orozhatja, de vajon mi leszen az én részem, nekem mi jut ki legvégezetül?, csak a halál bizonyos, no meg tán a harangzúgás, no nem dicsőségemet, de elmúlásomat ünneplendő, ahogyan őszentsége irántam való hajlandóságát ismerem, mert Krisztus helytartója nílusbéli krokodilusok könnyeit hullajtja Prágáért, Bécsországért, Boroszlóért, s meglehet, hogy tán épp szüntelen záporzó könnyei miatt nem pillanthatja meg a Kolosszust, mely fogát és fegyverét feni Prágára, Bécsországra, Boroszlóra, és őszentsége véghetetlen bölcsességében és kegyelmében üdvösebbnek ítéli, ha sem Prága, sem Bécsország, sem Boroszló nem ad fegyvert s katonát nékem, de vasat az

oldalamba, azt igen, és lett légyen bárki, aki azt a vasat belém veri (akár még egy ebhitű, turbános szerecsen is talán) föloldozásban részesül, ó, szent együgyűség, ahogy ama konstanzi máglyán kiáltott volt az eretnek magister, csak hogy ő egy buzgólkodó kis öregasszonynak kiáltotta, aki fáradhatatlanul cipelte a rozsét a máglyához, de én néked, szentatyám, ki éppily szorgalmatosan gyűjtögeted a rozsét az én máglyámhoz, néked ugyan mit kiáltsak?, sorsom úgy hozta, hogy én, Vajdafia Mátyás, Corvinus, a Hollós, királya lettem a Magyarok Országának, és ha így hozta a sorsom, most már a sorsom ez, és én, míg csak élek, ezt az országot megvédelmezem a Kolosszustól, meg én, mindenestül, ha pedig e gyöngye, erőtlen országot csak Bécsország, a cseh föld, Boroszló és Slézia kincsével-erejével védelmezhettem meg, akkor kiszípolozom minden gazdagságukat, kifacsarom minden erejüket hogy a Magyarok Országát győzhetetlenné tegyem, s mindezekért már csak azért sem restelkedve, szégyenkezve, lelkemben furdalással, mert egyúttal Bécsország, a cseh föld, Boroszló és Slézia is megmenekül a Kolosszus karmaiból, ám ha ti mind ellenem fordultok, ha ti mind terveimet szegitek, bizony mondom, nemcsak a Magyarok Országá pusztul majd el, de féljete ti is, urai meg lakói Bécsországnak, a cseh földnek, Boroszlónak és Sléziának, rettegjete, ha meg nem értitek valahára, hogy most a Magyarok Országá az, ami egykor, gyermeki éveimben Nándor volt, vég-Nándort akkor a Vajda megvédte, de hogy Vajdafia Mátyás vég-Magyarországot megvédelmezheti-e végül, azt még nem tudni, mert erre egy teljes, egész élet sem elég, a Kolosszus, meglehet, emberöltőkön át fog odalenn várni, leskelni, készülődni, és vajon Mátyás után lesznek-e újabb Mátyások, akik a sisakrostélyukat megadóan ugyan soha föl nem csapják?, akik tudják, hogyha betör ide a Kolosszus, itt élet többé nem lesz, vagy ha mégis, hát csak csúfja az életnek, pusztá *vegetatio*, amint Tacitus írta a királyok Rómájáról, de féltő, hogy Mátyás több nem leszen ebben az országban, s nem azért, derék Galeottóm, mintha Mátyás úgy jeleskednék minden dolgokban, ahogyan te azt lekörmöled, mert bár Mátyás valóban sok mindenkhez ért az uralkodás tudományától a bajvívás művészetéig (még ha ama Holubárral esett nevezetes dolog merő misztifikáció volt is), és még a művesmesterségekhez, az égi forgáshoz, a csillagok járásához, sőt a philosophiához meg az ördögös tudományokhoz is konyít, s e habarék országban ahány fajta ember csak él, ahhoz mind a maga nyelvén tud szólni, ez mind igaz, és mind így jó, csak hogy Mátyás, kit e földön itt szinte egyetlen szájjal szapultnak mindenek, kit zsarnoknak neveznek, hálátlannak, kónél keményebb szívűnek, nyúzóznak, nos, Mátyás, az igazságtalan, itt igazságot teremtett, itt, hol mindenki egymásra fenekedett, békét tett, oltalmat nyújtva mindeközben a gyöngéknek, a gyámolítandóknak, az ártatlanoknak, s valljátok csak meg, bíráim, nem is túl nagy árért, de néktek, bizony látom, ilyen király többé nem kell, ragadozók voltatok, azok akartok lenni újból, hatalmaskodók voltatok és újból hatalmaskodók akartok lenni, ti törpék, akik fölprédálnátok az országot zabolátlan mohóságotokban, de nyakán kést érző, visító ártányként menekülnétek a Kolosszus elől, nektek ájtatos Ladislavok kellene, kurafi pólyák sihederek meg hasonlók, és hogyan is fog megbirkózni veletek az én János hercegem a maga szelíd, hiszékeny, lány természetével, nagy az én magányom, és ha újból és újból reád gondolok, apám, te nagy Vajda, az ország elszánt, kemény gyámolítója, keserűség keserűsége gyűlik bennem: még elszántabbnak, még eltökéltebbnek, még keményebbnek kellett volna lennem, még nálad is gyémántkeményebbnek, hogy jó gyámolító legyek, hiszen halálos ágyadon te magad is így kívántad, mondván, el ne hagyjátok a törökök ellen való hadakozást, hanem inkább véghez vigyétek, s oltsátok ki még a török nevet is mindörökre, és Lászlóról reám pillantva hirtelen hozzátoldottad: néked hagyom ezt legelőször, szerelmetes Mátyásom, mert te vagy a kisebb idejű és tereád néz ez, emlékszem, apám, inas kezded erejéről még ifjúkoromban is regéket beszéltek, vérserkent ki annak az ujjából, húzhatott habár vaskesztyűt, akinek te indulattal

szorítottad meg a kezét, de ládd, az én kezem már puhább, erőtlenebb, Corvinusomé pedig, kit szívemből szeretek, már olyan, akár egy leányé, félek, Vajda, félek a jövőtől, félek, hogy hiába minden, amit tettem, a Kolosszus előtt meghódol majd végül ez az ország, és félelmemben gyakorta akaratlanul is behunyom a szemem, hogy ne lássam azt a sötétséget, azt a romlást, az Apokalipszisnek azt a sátántáncát, amely a Magyarok Országára vár, az árulók, az önösek, a köpönyeget fordítók, a szájjasok, a szolgálalkúék féktelen dáridóját, miközben a nemes szívűeknek, a porból vetetteknek, az egyenes derekúaknak a csend lesz a részük, a csend, a földönfutás vagy a halál...

Így beszélt, s gyakran beszélt így végső, keserű, nagy magányában Mátyás, a magyarok királya, aki élete végét érezvén közeledni s elidegenedvén végleg mindenkitől, úgy magába fordult, hogy senkivel sem osztotta meg többé gondolatait. S ekképp – mikor elertünedezett Bécs várából – Anselmust, a remetét kereste föl, aki a mariahilfi tölgyesben élt hitvány viskójában. És azért Anselmusnak beszélte el gyötrő gondjait és vízióit, mert Anselmus barát süket volt, akár a föld.

A Helvéciái próba

A harmincéves háború idején élt egy Erdélyből a Felföldre származott kereskedőember, bizonyos Servatius. Valaha szegény vándorkalmárként kezdte, de talpraesettsége folytán, no meg a szerencsájének köszönhetőleg hamarosan tekintélyes vagyona lett. Kereskedőháza az első volt N. városában, és egész Felső-Magyarországon nagy üzleteket bonyolított le. Servatius elég későn, harmincnyolc éves korában nősült meg. Egy jómódú lőcsei polgárleányt vett el, akitől másfél év múltán fiúgyermek született. Az asszony gyermekágyi lázban meghalt, és ez annyira lesújtotta a kereskedőt, hogy nem gondolt újabb házasságra, hanem fiával együtt özvegyemberként élt tovább.

Midőn Wallenstein betört a Felföldre, barátai azt tanácsolták Servatiusnak, hogy meneküljön el erdélyi atyafiságához, mivel nemcsak a gazdagságáról volt nevezetes, hanem hitbuzgó protestantizmusáról is, amely a püspöki városban már amúgy is sokak szemében szálka volt. Talán előkelő, kényelmes házat sajnálta otthagyni, vagy a veszélyt becsülte alá, jóllehet a közelgő had dúlásáról naponta érkeztek riasztó hírek a városba, de akármi történt is, elszalasztottá a kedvező alkalmakat, és csak akkor kapott észhez, amikor a katolikusok előőrsei megjelentek a város előtt. Ekkor azonban nagyon megijedt. Belátta, hogy pillanatig sem vesztegetheti tovább az idejét. Sietve magához hívatta titkárát, egy Hollósi nevű elszegényedett nemesembert, és így szólt hozzá:

– Ma este elhagyom a várost, mert nem akarom, hogy valami pénzsóvár német lator kilyukassza a bőrömet. A fiamat nem merem magammal vinni. Kicsiny még, ötéves sincsen. Ki tudja, milyen veszélynek tenném ki?

Magában azonban azt gondolta, hogy a gyerek csak kölönc lenne a nyakán, s egyébként is, mihez kezdene vele menekülés közben.

– Nyíltan megkérdem tehát – nézett a titkárra –, hogy vállalná-e a gyermek elbújtatását és gondozását addig, míg vissza nem térhetek? Kegyelmed, tudom, katolikus, nincs félnivalója a császáriaktól, már csak azért sem, mivel egykor a soraikban harcolt.

Hollósit meglepte a kereskedő kérése. Idestova hatodik éve állt a szolgálatában,

mióta súlyos lábsérülésével mint rokkant kilépett a hadseregből, de kapcsolata a kereskedővel kizárólag a hivatalos üzleti ügyekre szorítkozott. A titkár szófukar, kissé rideg természetű ember volt. Magányosan élt, örökösen csak a könyveit bújta, amelyeket messzi földről, Itáliából, Párizsból, Danckából hozatott, nem sajnálván megadni értük mégoly borsos árakat sem. Barátokra, családra nem tartott igényt, habár sokan keresték a társaságát, és nem egy módos família akadt, ahol szemet vetettek reá, eladósorban levő leányuk számára. Am ő hűvösen háritott el mindenfajta közeledést, senkit sem engedett közel férközni magához. Azt rebesgették róla, hogy emberkerülővé a sok mihaszna tudomány, gögössé pedig a nemessége s buzgó katolikus hite teszi. Idővel éppen elég ellensége is támadt emiatt, de a kereskedő mindig erélyesen megvédelmezte az áskálódóktól. Jól ismerte titkára képességeit és megbízhatóságát, mizantrópiáját rokkantságának tudta be, munkájával pedig a lehető legnagyobb mértékben elégedett volt. „Igen – gondolta most is –, csakugyan nincs senki, akire nyugodtabb szívvel bízhatnám rá a gyereket.”

A titkár hallgatott. Lassan ocsúdott fel meglepetéséből. Hívő katolikus lévén, természetesen örült a császáriak jövetelének, és mit sem adott a kegyetlenkedéseikről szállongó hírekre, de azt azért sejtette, ha magához veszi a kisiút, legalábbis kellemetlen háborgatásoknak nézhet elébe. Már éppen azon volt, hogy kereken visszautasítja a kereskedő kérését, amely máskülönben is valami megnevezhetetlen viszolygással töltötte el, amikor megpillantotta a gyereket, aki az ablaknál önfeledten játszott az ólomkatonáival. „Te, szegény kis nyomorult” – gondolta, és megesett rajta a szíve.

Nem is habozott tovább, hanem a kereskedőhöz fordulva, szokott szűkszavúságával azt mondta:

– Jó helyen lesz a fia, Servatius úr.

A kereskedő kitörő örömmel ugrott fel karosszékéből. Megölelte titkárát, és ígéretet tett, hogy visszatérve bőségesen megjutalmazza majd.

Még aznap este útra kelt, és a sötétség leple alatt szerencsésen átsiklott a katolikus sereg egyre szorosabbra záruló ostromgyűrűjén. Reggel a titkár is elhagyta a Servatius házat, miután az összes szolgákat szélnek eresztette. A kisiúval együtt a bátyjához költözött, aki egy városszéli házban lakott.

Két nappal később a császáriak megadásra szólították fel a várost, és a város megnyitotta előttük a kapuit. Megkezdődött a dúlás, a fosztogatás és a protestánsok összefogdosása.

Hollósi csak ekkor ébredt igazán tudatára, micsoda veszedelembe hozta magát. A császáriak azokat a katolikusokat is irgalmatlanul megbüntették, akikről kitudódott, hogy protestánst rejtegetnek. És napról napra nagyobb keserűséggel kellett tapasztalnia, hogy bátyja családját kínosan érinti otléte a protestáns gyerekekkel. Sógornője éjjel-nappal reszketett félelmében, és titokban szüntelenül férje fülét rágta, hogy szabadítsa már meg tőlük a házat.

Így aztán egyik este, mikor Hollósi lefekvéshez készülődött, a bátyja félszegen megszólította.

– Be kellene látnod, hogy veszedelmes dolgot művelsz – mondta csendesen. – A nap minden szakában kidobolják, hogy aki protestánsnak menedéket nyújt, azt egész családjával együtt protestánsnak nyilvánítják. Az pedig jól tudod, mit jelent...

Hollósi kinézett az ablakon. A szemközti ház lobogva égett. A lángok fényénél látni lehetett, hogy egy szakasz zsoldos löcsökkel ütlegeli a ház lakóit.

– Borzalmas! – tört ki belőle. – Hát mi történik itt? Azelőtt mindez ismeretlen volt ebben a városban. Ezek nem katolikusok, hanem gyilkosok!

Bátyja rémült szemmel nézett rá, mint aki attól tart, hogy még a falnak is füle van, majd pillantását lesütve, suttogva folytatta:

– Értsd meg, ha nem lenne családom... ha nem félténém a három gyermekemet... És különben is, kiért viszed vásárra a bőrödöt? Voltaképpen mi közöd neked ehhez a kálvin hitű fiúhoz? Sohase szeretted a kereskedőt. Hiába állt köztiszteletben, te mindig csalónak és kapzsi csirkefogónak tartottad. Ez a gyerek pedig az ő vére...

Elhallgatott, mert észrevette, hogy öccse tekintete mereven szegeződik rá, s hogy haragjában megkeményedik az arca.

– A gyerek ártatlan – szólt fojtottan Hollósi, de egyebet nem mondott.

Nyomban készülődni kezdett, s többé rá se hederített a bátyjára, aki pedig bűnbánó arccal forgolódott körülötte, és egyre csak azt hajtogatta, hogy ha nem volna felesége meg három gyermeke, inkább többől vágatná le a kezét, semhogy ily módon az utcára tegye őket. Hollósi gyöngéden felkeltette a kisfiút, aki még álmában is kedvenc ólomkatonáját szorongatta a kezében, majd meleg kendőkbe bugyolálva és a karjába véve, búcsúszó nélkül elhagyta a házat.

Az utcák néptelenek voltak, csak valahol a távolban csattant fel egy-egy lövés, és olykor rettentő jajkiáltások hallatszottak, részeg katonák gajdolásától kísérvé. Bár borús éjszaka volt, és ablak sem fénylett sehol, könnyűszerrel lehetett tájékozódni, mert itt is, ott is máglyaként lobogó házak világítottak. Hollósi, karján az alvó kisfiúval, szorosán a házak fala mellett sántikált, felkészülve arra az eshetőségre, hogy behúzódjék valamelyik kapu mélyedésébe, ha katonákat látna közeledni. Köpenye alatt felhúzott kakasú, kis kerekes pisztolyt szorongatott. Eltökélte, hogy végveszély esetén inkább ő maga végez a gyerekekkel, de élve nem engedi a martalócok kezére jutni. Így kelt át elszántan, de szívében félelemmel a város egyik végéből a másikba, mígnem egy hatalmas, erődzerű ház elé nem érkezett, ahol Servatius úr jó barátja, egy Matuscsák nevezetű, Sléziából bevándorolt, módos protestáns ember lakott, a tímárok céhmestere.

Hosszú kopogtatás után végre csikorogva megnyílt a súlyos tölgyfakapu, és kezükben lámpással, néhány halálra vált szolga kukkantott ki, s mögöttük ott állt hálóingben, sipkában maga Matuscsák úr is.

A titkár sietve elhadarta, hogy Servatius kereskedő elmenekült a városból, minekelőtte rábizta a kisfiút, és arra kérte a céhmestert, hogy erre az egyetlen éjszakára fogadja be őket a házába.

A tímár hidegen végigmérte, és rekedt hangon azt mondta, hogy semmi köze sem a kereskedőhöz, sem a kölykéhez, azzal rájuk csapatta a kaput.

A dörrenésre a kisfiú felriadt, és sírni kezdett. A titkár rémült suttogással próbálta csitítani, de a gyerek egyre keservesebben sírt. Hiába is ringatta, simogatta, becézgette a férfit, nem hallgatott el. Ekkor Hollósi kétségbeesetten letépte magáról a kicsiny aranykeresztet, amelyet még gyerekkorában kapott anyjától, s amelyet soha nem vetett le, és a kisfiú kezében nyomta. A csillogó fémdarab lekötötte a gyerek figyelmét és megfélemedezett a sírásról.

Most a néptelen sikátorokon át a város egy másik negyede felé indultak. Csakhamar a plébániatemplom melletti papiakhoz értek, ahol Hollósi gyóntatója, az idős Péter atya lakott. Ezt a papot Hollósi régtől tisztelte, és bizonyos volt abban, hogy számíthat a segítségére.

A pap a kései óra miatt ugyan némiképp csodálkozva, de igaz barátsággal üdvözölte, amikor kaput nyitott. Ám a homloka rögtön elfelhősödött, amint megpillantotta a kisfiút, aki kerekre nyílt, megszeppent szemmel bámult rá, s közben mélyáztatva szopogatta a kis keresztet.

– Ismerős ez a gyermek – dünnyögte rosszat sejtve a pap, miután magasra emelt gyertyájával az arcába világított. – Mondd, fiam, kié?

– Servatius úré – felelte Hollósi.

Azzal őszintén elbeszélte mindent, Péter atya pedig egyre nagyobb szörnyűlködéssel hallgatta. Ekkor három fáklyát lobogtató katona fordult be a templom mellett a térre, és a pap hirtelen megragadta a gyereket.

– Fuss! Menekülj! – szólt Hollósinak elfúló hangon. – A gyermeket majd én átadom neked.

A titkár döbbenetesen meredt rá, s ezt a kedvező pillanatot kihasználva, a pap kitépte kezéből a kisfiút.

A katonák lépésről lépésre közeledtek, és Hollósi érezte, hogy a pap olyan erősen tartja a gyereket, hogy nem tudja tőle visszavenni.

– Hé, ide! Ide! – kiáltotta Péter atya a katonáknak. – Ebhitű fattyút fogtunk...

Hollósi fejét elborította a vér. Előrántotta a pisztolyát, és közvetlen közletről a papra sötötte. Azután felnyalábolta a gyereket, és amennyire csak rossz lába engedte, inaszakadtából futni kezdett a girbegurba utcán. Szerencséjére a katonák megrémültek a dörrenéstől, s minden bizonnyal részegek is voltak, mert nem vették üldözőbe, hanem csak vaktában lövöldöztek utána.

A hajnal egy elhagyatott szénapajtában találta őket. Hollósi betakargatta köpönyegével a mélyen alvó kisfiút, azután magára hagyta, hogy valami élelem után nézzen. Halálosan fáradt volt. Egész éjszaka le nem hunyta a szemét, és iszonyattal gondolt arra, amit elkövetett. Egyedül csak abban reménykedhetett, hogy a lövés talán nem ejtett halálos sebet, és Péter atya életben maradt. De ekkor ráeszmélt, hogyha nem halt meg, minden eddiginél nagyobb veszély leselkedik a kisfiúra, hiszen a pap mindkettejüket meg tudja nevezni. Ezért egy útszéli, roskatag kőfeszület elé térdelve, s kezét imára kulcsolva, azt a szörnyű fohászt küldte az Úrhoz, hogy bárcsak a pisztolylövés megölje volna a papot.

Ez az óhajta beteljesült. Kibicegve a piactérre ugyanis hallania kellett, amint éppen kidobolják: harminc aranytallér a jutalma annak, ki a protestáns gyilkos nyomára vezeti a hatóságokat. A titkárt rémület fogta el, meghallván ezeket a szavakat. Attól félt, hogy a vásári forgatagban azonnal felismerik és kiszolgáltatják. Kisvártatva mégis megnyugodott, hiszen a közleményből kitetszett, hogy nem tudják, ki a tettes. Ennek ellenére úgy döntött, a gyerekekkel együtt mihamarább kiszökik a városból, és valami biztonságos helyen húzza meg magát egy időre. Némi élelmiszert vásárolt, azután visszatért a pajtába. A kisfiú már felébredt, és türelmesen várta.

Miközben csendesesen falatoztak, a titkár szemügyre vette a gyereket. Meglepődve látta, milyen szép és milyen kedves. Felfedezése annál is inkább meglepte, mivel a kisfiú azelőtt gyakran a szeme előtt volt, de akkor soha nem tartotta különbnak akárki más négyéves gyerekénél. Most még az is feltűnt neki, hogy a fiúcska nyakán pici anyajegy van, és ha mosolyog, alig észrevehető gödröcske nyílik az arcán. De legjobban talán mégis a szeme tetszett. Szürkés-kék, kissé keskeny metszésű szeme volt a fiúnak, s Hollósi úgy érezte, ez értelmet és bátorságot fejez ki. „Nem hasonlít az apjára” – állapította meg, és meghökkent, hogy ez a gondolat milyen örömet okoz neki.

– Egyél csak, egyél – mormogta gyöngéden, majd váratlan elhatározással újra levette magáról az aranykeresztet, és a kisfiú nyakára kapcsolta. – Ez minden bajtól megoltalmaz majd.

Másnap megint kénytelen volt magára hagyni a gyereket. Körül kellett néznie, és ki kellett tervelnie, hogyan ejthetnék szerét menekülésüknek. Elmerülten kémlelődött a

városkapu környékén, ahol igen nagy volt a forgalom, amikor egy bőrkesztyűs kéz nehezedett a vállára, s arra ocsúdott, hogy muskétás katonák veszik körül.

Nem veszítette el lélekjelenlétét, fennhangon és felháborodottan tiltakozott az erőszak ellen. Hangosan kiáltozta, hogy alkalmasint összetévesztik valakivel, hiszen ő katolikus, és ezt bárki megbizonyíthatja, aki csak ismeri a városban. A katonák azonban szóra se méltatták, hanem egyenest bekísérték a városi őrházba. „Végem van” – gondolta Hollósi, de csodálkozva tapasztalta, hogy önmagában ez mennyire hidegen hagyja, s csak a gyerek miatt aggódik.

Az őrházban legyőzve büszkeségét, térdre vetette magát a parancsnokló tiszt előtt. Könyörögve kérte, hogy engedjék szabadon. A zsoldostiszt fagyos pillantást vetett rá, és megkérdezte, igaz-e, hogy protestáns gyermeket rejteget. „Tehát nem a gyilkosság miatt...” – gondolta Hollósi, de megkönnyebbülést mégsem érzett, mert rájött, hogy ezek szerint valaki elárulta. „Csak nem a bátyám?” – s ettől egészen jéggé dermedt a szíve. Ám rögtön föllélegzett, mert látta, hogy bevezetik a helyiségbe Matuscsák céhmestert.

A kihallgatás sokáig elhúzódott. A céhmester kitartóan állította, hogy Hollósi a protestáns Servatius kereskedő kisfiával bebocsáttatást kért a házába. Hollósi körömszakadtáig tagadott.

A tiszt végül elunta a szócséplést, és intett a katonáknak. – Vonjátok csigára mind a kettőt. Egyikük hazudik. És amelyik a hazug, az majd visszavonja a vallomását.

– Nemesember vagyok! – kiáltotta Hollósi, de a tiszt gúnyosan a szemébe nevetett.

Így történt, hogy csaknem másfél órányi kínzás után, miközben mind a ketten több ízben is eszméletüket veszítették, és már élő roncsokká váltak, a céhmester nem bírta tovább, és felkiáltott, hogy az ő vallomása volt a hamis.

A tiszt akkor megparancsolta, hogy a tímárt tüstént állítsák pellengérré, mivelhogy ártatlan katolikus embert rágalmazott meg, és ezért lakolnia kell.

Hollósit szabadon bocsátották.

Borzalmasan összetört testtel vánszorgott vissza a rejtekhelyre, gondosan ügyelve arra, hogy kerülőutakat tegyen, és félrevezesse, aki netalántán a nyomába szegődött volna.

A pajtában a kisfiú mozdulatlaná dermedt, amikor meghallotta a lépéseket. Arcát, mintha csak ettől láthatatlanná válna, a meleg alomba temette. De aztán simogató kezet érzett, s erre szemét felnyitotta. Megpillantotta a férfi vértelen arcát, megtört szemét, és váratlanul így szólt: – Apa!

Hollósi beteg lett, napokig magas láz gyötörte. Olykor elveszítette az öntudatát, érthetetlen szavakat mormogott, és ide-oda dobálta magát fekhelyén. A kisfiú hiába szólongatta, nem tudott válaszolni neki. De ha magához tért, odahívta a gyereket, és hosszan, szótlánul, különös mosollyal fürkészte. Azután megint visszazuhant az eszméletlenségbe. Félrebeszél, s azt sem érezte, hogy a gyerek átkarolja a nyakát, szorosán hozzásimul, és szüntelenül csókolgatja izzadságban fürdő arcát. S mert a kisfiú éhes volt, mindennap kisettenkedett a pajtából. Riadozva bár, de az éhségtől üzve a szomszédos udvarokból gyümölcsöt, tojást, zöldséget lopott, sőt, valamelyik üresen hagyott konyhából egyszer egy frissen sütött kenyeret is elcsent. Miután jóllakott, apró darabkákat tört a kenyérből, és falatonként bedugdosta a férfi szájába.

Szent György napja után a titkár lassan összeszedte magát, és hamarosan talpra állt. A következő héten pedig szerencsésen kijutottak a városból. Egy közeli faluban húzódtak meg, amelyet elkerült a háború, és ahol jó szívvel befogadták őket.

Egy év telt el. Bethlen Gábor protestáns hadai megfutamították Wallensteint, és egymás után foglalták vissza a felföldi városokat. A fősereggel tért haza N.-be Servatius kereskedő is, aki derekasan verekedett számos csatákban.

Miután számba vette a pusztulást, amely a házát érte, titkára és gyermeke felől kezdett kérdezősködni.

Így történt, hogy egy nap hajdúk jelentek meg abban a faluban, ahol Hollósi és a kisfiú meghúzódott. A hajdúk társzekerre ültették őket, és megindultak velük a városba.

Servatius úr széles mosollyal, öleléssel fogadta titkárát.

– Amit ígértem, megtartom – mondta. – Tetszése szerint óhajthat bármilyen jutalmat, szekretárius uram. Alkudozás nélkül megadom. – És gyönyörködve nézegette fiát, aki ott állt a titkár mellett, barnára sülve, megizmosodva.

Hollósi csendesen válaszolt: – A gyereket kérem jutalmul.

A kereskedő elképedve bámult rá, azután nevetni kezdett, majd haragra gerjedt.

– Lökjétek ki! – kiáltott a szolgálainak. – Adjatok neki egy zacskó aranyat, de meg ne engedjétek, hogy még egyszer a szemem elé kerüljön!

A szolgák mindnyájan Hollósira vetették magukat. A titkár kétségbeesetten védekezett, de egykettőre kihajították a házból. És akkor Servatius úr megdöbbenve hallotta, hogy a kisfia zokogásban tör ki, és azt kiáltozza:

– Apa! Édesapa! Ne hagyj itt! – miközben a titkár után akart szaladni, s épp elég dolgot ad a szolgálknak, hogy visszatartsák.

Hollósi magából kikelve futott a hatóságokhoz, és szinte esztét vesztve örvengött, hogy elvették tőle a fiát. De a hatóságok sehol sem hallgatták meg. Tudták, hogy a gyerek Servatiusé, aki mellesleg gazdag és protestáns ember, míg ő szegény, akár a templom egere, és ráadásul katolikus, ami hivatalosan ugyan nem számít bűnnek, de most inkább hátrányra szolgált, mint előnyre. Ezért aztán mindenünnen kidobták, de mert csak nem hagyta abba a zaklatást, végül már bolondnak kezdték tartani, sőt még azzal is meggyanúsították, hogy a gyerek révén a Servatius-vagyonra fáj a foga.

Hollósi nem sokra ment volna, ha abban az időben a városba nem érkezik hadi mustrát tartani maga Bethlen Gábor. Az erdélyi fejedelem akkor már nagyon beteg volt. Az orvosok ugyan megállapították, hogy a veséje kínozza, de segíteni nem tudtak rajta. Egy nap, amikor különösen meggyötörte a fájdalom, jelentették neki, hogy jött valami bicebóca ember, aki azt állítja, hogy orvosolni tudná a betegségét.

Ez az ember Hollósi volt. Amint a tágas teremben kettesben maradtak, nyomban térdre esett a fejedelem előtt, és bevallotta, hogy az orvosláshoz mit sem konyít, de másként, mint e csalárdsággal, aligha nyerhetett volna bebocsáttatást, holott igen komoly kérése van.

A fejedelem lobbanékony természetű férfi volt. Ha előntötte a harag, cseppet sem tartóztatta magát a válogatott gorombaságoktól. Hollósit is leteremtette a sárga földig, szörnyű dolgokkal fenyegette meg, de azután indulata lecsillapult, s intett neki, hogy álljon fel, és beszéljen. Úgy vélekedett ugyanis, hogy aki ilyen agyafúrt vakmerőségre vetemedik, annak valóban fontos közlendője lehet.

Hollósi látta, hogy a fejedelem mennyire szenved a görcseitől, s hogy fájdalmát palástolja, az ajkát rágja és a szakállát tépdesi, ezért rövidre fogta elbeszélését.

A fejedelem türelmetlenül hallgatta végig. Fel-felugrált karosszékéből, és kínjában járkálni kezdett. Amikor pedig Hollósi befejezte, végigmérte, majd dühösen kifakadt:

– Szép kis infámiába keverte magát, kegyelmed, hallja! Gyilkosság, egy ígéret megszegése. Magasztos pópista erények! Méltóak egy invalidus császári tiszthez! Mint

vélekedne arról, ha tüstént felhúzatnám az első fára? Ezúttal a kegyelmed anyaszentegyháza is lelkesen helyeselné.

A titkár közbeszólt, és azt mondta, hogy a gyerekért hajlandó akár nyomban áttérni a protestáns hitre. De a fejedelem ráripakodott, hogy botcsinálta protestánsokra nincs szüksége, hiszen éppen elég képmutató szaladgál körülötte, és máskülönben is sokkal helyesebb és Istennek tetszőbb dolog, ha egy gyilkos megmaradt a pápista hitben; még akkor is, ha a szóban forgó gyilkosság *impetuosus* volt, és olyan emberen esett meg, akit a pokol legmélyebb bugyrában szurokban sütogetnek már – remélhetőleg az idők végezetéig.

Hirtelen megtorpant Hollósi előtt, és áthatóan rámeredt. – Tudja-e kegyelmed, hogy Servatius kalmár dúsgazdag ember? Hogyne tudná, hiszen a szekretáriusa volt! Nagy a vagyona, he? Roppantul nagy...

Hollósi elpirult és azt felelte, kész azon nyomban esküt tenni, hogy a vagyonból egy poltúrára sem tart igényt, neki csak a fia kell.

– De hiszen nem is a tied! – üvöltötte a fejedelem. – Nem a te véred, jó uram!

– Nem az én vérem, de az én fiam – mondta állhatatosan a titkár. – Minden, ami emberi benne, tőlem való.

A fejedelem megállt előtte, és megint szúrósan szemügyre vette. Talán két teljes percig is vizslatta arcát.

– Most menj – intett azután bágyadtan –, menj Isten hírével, uram! Szombaton délben ítélőszéket ülök majd.

A különös esetnek csakhamar híre ment a városban, s természetesen annak is, hogy maga Gábiel Princeps mond ítéletet a pörös ügyben. Az emberek városszerte sokat vitakoztak a dolgon, és a véleményük megoszlott. Némelyek úgy vélekedtek, hogy a születési jog az idők kezdete óta perdöntő, s a gyerek vitathatatlanul az igazi apát illeti, mivel annak a vére csörgedezik az ereiben. Mások viszont, akik töviről hegyire megismerték a szekretárius viszontagságait a kisfiú védelmében, azt hajtogatták: annyit szenvedett érte, hogy kétségtelenül ő érdemli. Szombaton délben azután csak úgy feketéllett a magisztrátus előtti kövezett tér a kíváncsiskodóktól. A díszszalába csak kevesen jutottak be, azok csupán, akik nem sajnálták a fáradságot, és már napkeltekor odaálltak a kapu elé.

Amikor az öblös terem jobb oldali ajtajában megjelent Servatius úr, kézen fogva vezetve a kisfiút, a hallgatóság felmorajlott. Mindenki láthatta, hogy a gyerek szomorú, és olyan rossz színben van, mintha a bánat emésztené. Ezzel szemben a kereskedő pirospozsgás arccal, igazának tudatában nyugodtan és magabiztosan várakozott. Kis főbiccentésekkel és fojtott mosolyokkal még üdvözölte is ismerőseit.

A hajdúk kinyitották a bal oldali ajtót, amelyen Hollósi bicegett be. Akik hosszú idő után akkor látták először, csodálkozva állapították meg, hogy erősen megöszült, és szemlátomást megöregedett. A titkár nem nézett az emberek felé, csak a kisfiút nézte, aki megpillantva őt, nyomban hozzá akart szaladni, de a kereskedő visszatartotta.

Végül néhány előkelő úr kíséretében belépett a fejedelem, és erre nagy csönd támadt. Ő azonban nem pillantott sem a hallgatóságra, sem a pörös felekre, hanem minden ceremónia nélkül helyet foglalt a hosszú asztal közepénél, a hatalmas karosszékben. Két magas gyertya égett a két keze felől lassú lobogással, és az embereknek úgy rémlett, hogy módfelett rossz kedvében van.

– No, kezdjük! Elő a kauzákkal és az argumentumokkal, de ortálykodás nélkül! – szólt érdes hangon, s intett is rögtön a kereskedőnek, hogy lépjen elő. – Beszélj, uram, de velősen! Ne keríts nagy feneket a dolognak!

– Nagyságos fejedelem, legkegyelmesebb urunk! – kezdte a kereskedő, s mély alázattal hajolt meg. Azután nyugodt, mély hangon, szabatosan formált mondatokban elbeszélte, miként is menekült el a városból, és annak előtte milyen feltételekkel bízta rá kisfiát a titkárára, akiben tökéletesen megbízott, s akiről sem álmában, sem a legvéresebb csaták közepette soha el nem gondolta volna, hogy ilyen álnok módon, a gyerek magához édesgetésével akarja kiforgatni a vagyonából.

A fejedelem ekkor nyersen félbeszakította, és azt mondta, senkit sem érdekel, mit gondolt álmában meg a legvéresebb csatákban Servatius úr, másrészt peniglen korántsem bizonyosodott be, hogy a szekretárius a vagyonra sóvárog, annál inkább nem, mivel éppen az ellenkezőjéről az ő színe előtt ünnepélyes esküt tett a minap. A kereskedő némileg megijedt, és menten visszakozott abban az állításában, miszerint a titkár a javaira törne, de – fűzte hozzá – nem is ez a pörös ügy érdemi része, hanem az, hogy kié a gyerek. A gyerek pedig természetesen az övé lehet, mert ő nemzette.

A fejedelem intett, hogy álljon vissza a helyére, de mindenki hallhatta, hogy közben azt mormogja: – Bolond ember! Ez még nem tudja, hogy mindenkor csak a *mater* a bizonyos...

Ezután Hollósit szólította elő, hogy beszéljen, de csakis a színtiszta igazat, mert ha bármilyen parányi hazugságon éri is, minden teketória nélkül egyenest a kaszatömlöcbe vetteti.

A titkár mindenkire kedvezőtlen benyomást tett. Ziláltan, kapkodva beszélt, mint aki attól tart, hogy a következő minutumban elfogy a lélegzete, és nem tudja befejezni a mondatot, s közben le nem vette tekintetét a kisfiúról. Gondolták is néhányan: nemhiába sánta, bizonyosan boszorkánymester, és most megbűvöli. Mindenről beszélt. Elmondta, hogy milyen vegyes érzésekkel vette magához a gyereket, és miként kellett eljönnie bátyja házából, és hogyan kergette el Matuscsák tímármester. Megvallotta Péter atya meggyilkolását is, meg elszánt hazudozását a császári zsoldostiszt előtt, aminek azután a céhmester vallotta kárát.

Az emberek zúgtak, morajlottak. A fejedelem jelenléte sem tartotta őket vissza ettől.

– Szilencium! – vágott az asztra Gábriel Princeps, s azután a titkárra pillantott. – *Bene*. Kegyelmed tehát beismer egy gyilkosságot. Azt állítja, hogy a gyermek érdekében tette. Szép! Álljon vissza a helyére...

Ezután sorban meghallgatta a tanúkat. Egyik részük esküvel vallotta, hogy a gyerek igazi apja valóban a kereskedő, másik részük szintúgy eskü alatt állította, hogy a szekretárius minden egyes szava szentigaz, a gyilkosságot a fiú védelmében követte el, és a szenvedéseket is miatta tűrte.

Ekkor Hollósi, nem tudván tovább türtöztetni izalmát, közbeszólt, hogy kérdezzék meg a gyereket is, kit tart apjának. Ám a fejedelem úgy rárvallt, hogy mindenki megfagyott a vér. Az ő dolga, hogy kit hallgat meg, bömbölte, senki emberfia tanácsára nincs szüksége, a gyermek pedig nem jöhet számba mint tanú, még egy ilyen nevetséges ügyben sem, s főleg úgy nem, hogy az utóbbi időket a szekretárius mellett töltötte, és befolyásoltsága kétségtelen.

– Igaz is – fordult hirtelen a kereskedőhöz egyvalami homályos előttem. Amikor kegyelmed elmenekült a városból, miért nem vitte magával a fiút is?

– Hiszen életveszélybe került volna! – kiáltott föl Servatius úr elszörnyedve.

– Úgy. Kegyelmed azonban vitézül kerekelt oldott, és ezt az embert meg a gyermeket a sorsára bízta. Mi több, ezt az embert gyilkosságba is belekergette. Viselkedésed nem az igaz *religio* megkövetelte erényekre vall, tudod-e, uram? Semmilyen erényre nem vall! No persze – mormogta azután –, mindez nem dönti el az

apaság kérdését. Nem vitás, mindkettőtöknek jussotok van a kölyökre.

Az emberek csodálkozva látták, hogy Gábriel Princeps elhallgat, s tisztesség ne essék, szólván, igen tanácstalanul forgatja a szemét. Voltak, akik a fejüket merték volna rá tenni, hogy a mindig oly elmés s bölcs fejedelem ezúttal bizony nem tudja, mitévő legyen. Végül már a körmét is rágni kezdte, miközben lapos pillantásokat vetett hol Servatius úrra, hol a szekretáriusra. Akik az első sorokban szorongtak, utóbb ugyan azt állították, hogy a fejedelem szerfelett ravasz ábrázatot vágott, sőt, még el is vigyorodott egy kicsit. De ez csak amolyan mendemonda. Nem vágott ravasz arcot, se el nem vigyorodott, hanem épp ellenkezőleg: nagyon komolyan hajolt a főudvarnokához, Mikó uramhoz, és hosszasan sugdosott valamit a fülébe.

A főudvarnok eltávozott, Gábriel Princeps pedig zsémbes sóhajjal belesüppedt a karosszékébe.

– Maga Bölcs Salamon se tudná eldönteni, kinek van itt igaza. Ezért hát olyan próbát teszünk, amely világosságot derít az ügyre.

Az emberek hűledezésére egyszer csak behoztak egy jókora almát és két díszes veretű, kovás pisztolyt. A fejedelem belepislogott a pisztolyok csövébe, majd kezébe vette az almát, és begörbített mutatóujjával magához hívta a kisfiút.

– Állj oda, gyermekeske, és tedd a kobakodra az almát. De úgy állj ott, mint a cövek, különben rossz véged lesz!

A két férfit is maga elé szólította, és külön-külön kezükbe nyomta a pisztolyokat.

– Hallottátok Vilhelmus Teli hírét? Tíz lépésről le kell lőnötök a gyermek fejről az almát. Ez a helvéciai próba. Amelyikőtök hibázni fog, az nékem valamit hazudott. A hazug embernek pedig reszket a keze, és köztudomásúlag Isten se fogja pártját.

A teremben nyugtalanság támadt. Mindenki látta, hogy Servatius úr szélesen elmosolyodik. Kitűnő lövész volt, az egész seregben híres éles szeméről, biztos célzásáról. De hát katona volt hajdan a szekretárius is, nyilván nem kevésbé jártas a lövéstudományban, mint a kereskedő. Most mégis halálsápadt lett. A földre ejtette a tekintetét.

– Rajta, Servatius! Mire vár, kegyelmed? – recsegte a fejedelem. – Lépje ki a tíz lépést, és amikor tapsolok, lőjön!

Az emberek visszafojtották a lélegzetüket. Akik hátulra szorultak, lábujjhegyre emelkedtek.

A kereskedő léptei kimérten koppantak. Hét... nyolc... kilenc... tíz... Szembefordult a kisfiúval, aki rémülten bámult rá, majd higgadtan célzott, és a fejedelem tapsjelére meghúzta a ravaszt.

Ám a dörrenés elmaradt, a fegyver csütörtököt mondott.

– Ej, ne vesztegessük az időt – türelmetlenkedett a fejedelem –, míg újratöltik a mordályt, következzen a másik!

Hollósi ránézett a gyerekekre. Fél szemét behunyta, célzott, de nem volt senki a teremben, aki ne látta volna, hogy egykori katonaember létére is mint remeg a keze.

A fejedelem összeütötte a tenyerét, és akkor Hollósi eldobta a pisztolyt. Nem tudott a kisfiúra löni.

Gábriel Princeps felállt.

– Íme – szólt ridegen bizonyítást nyert, hogy ki az igazi apa. A gyermeket a szekretáriusnak ítélem. A kalmár pedig örüljön, hogy nem töltöttem meg a pisztolyokat! Hidegvérrel agyonlőtte volna a fiút.

Azzal rájuk sem hederített többé, mogorva arccal kisietett a teremből.

A citoyen

Karap Sándor, egykori hajdú kerületi főnótárius emlékére,
akinek elbeszélése nyomán a nevezetes eset fönmaradt

Michael Fazekas debreczeni huszár főhadnagy az 1787-i török háborúban kezdett szolgálni. A francz forradalom által előidézett hadjáratra ezredével, a császár-huszár regimenttel, 1793. május havában Német-alföldre küldetett, melynek lakosai a franczokhoz szítottak.

Egy ottani városon – bizonyos Ch. nevezetűn – a császári hadat keresztünyomta az ellenség, s a lakosok ablakaikból lövöldöztek, hajigáltak a hátráló katonák közé.

A szerencse hamarosan fordulást vőn. A császáriak, kiknek a Rajnán átkelő poroszok segítségükre siettek, új erőre kapván visszaszorították az ellenséget, s a fővezér, Coburg herczeg a pártos várost két órai kirablással büntette.

Megkezdődött a szabadprédálás – öldökléssel párosítva.

Michael Fazekas – ki katona létére már régen megundorodott a háborúk gonoszságától és ostobaságától, mely az ő titkos aufklárista hite szerint el- és megvetendő volt – kivonta magát a rablásból.

Ehelyett szemügyre vett egy csinos épületet, melyből a katonaság egymást érve hordta ki zsákmányait, s úgy döntött, hogy abba bemegy. Az első emeletet már kipusztítva találta: lakosai különbség nélkül korra és nemre, a szobákban, a lépcsőkön meggyilkolva heverték. Feljebb ment egy emelettel a grádicson, és benyitott az első lakásba.

Ott a gazda – háttal az ajtóra – órakészítéssel foglalkozott, mellette két leánya valami kötésen dolgozott. Ezek reá hideg pillantást vetettek, köszönését nem fogadták, s helyökből nem mozdulva munkájukat tovább folytatták. Fazekasnak feltűnő lévén, hogy mindenfelől zaj, jajgatás, lövöldözés hallatszik, ám itt félelemnek, akár zavartságnak semmi jele nem mutatkozik, feszes katonai állásba teszi magát, s kardját megütve kérdi: „Tudjátok-e, ki áll előttetek?”

A deres hajú órás munkáját nem hagyva félbe, ülőhelyéből rá sem nézve, a válla fölött válaszolt neki: „Tudjuk. Ön a császár zsoldosa. Ám tegye, amit akar.”

Erre Fazekas a helyiségben körülnézett, mintha prédára lesne. Az egyik polczon francz grammatikára akadt. „Ez – mondta – prédába megy” – s tarsolyába dugta. A szekrény tetején szép almákat látott meg. „Ez is” – mondta, és néhányat elvett.

A bennlevők, mintha körülöttük semmi sem történne, még mindig csak ülnek, és dolgoznak. Fazekas egy *adieu*-t mondva már éppen távozna, amikor kívülről a lépcsőkön felfelébb toluló katonaság csörtetése hallatszék. Tudja, ha a szobába berontanak, nem fog ellenük állhatni.

Kilép tehát, s kivont karddal az ajtó elibe áll.

„Lárma ne legyen! – rivall reájok. – Nyomon vissza! A fővezér s tisztikara itt bent várják a rablási idő kiteltét.”

A katonák megriadtak, és sietve visszavonultak, már csak amiatt is, hogy a hátralevő rablási időt még jobban kihasználják.

Fazekas visszatért a szobába. Tarsolyából előhúzta a grammatikát, és egy székre telepedve azt olvasgatta, míg csak az utczákon dobpergés nem hirdette a rablási idő kitéltét. Akkor egy újabb *adieu* mondásával elköszönt védenczeitől, akiktől ha köszönetét tán nem is, egy tisztos búcsúszót elvárt volna.

De amit elvárt, nem kapta meg, s erre kifordulva az ajtón, magukra hagyta őket.

Ezrede a várostól távolabb, a tágas mezőn szállott táborba. A tisztek dicsekedve mutogatták egymásnak, ki mit, mennyi arany és ezüst pénzt zsákmányolt. A közjük megtérő Fazekast könyvével, almáival ugyancsak kinevették.

Nem telt bele két hónap, és a hadi szerencse megint nagyot fordult. Franciscus császár hadai vereséget vereségre szenvedtek, s a forradalmi csapatok szüntelen attackjaitól egészen a Rajnáig üzettek vissza. Közöttük voltak a császár-huszárok is. Midőn a főserég megkezdte az átkelést a Rajnán, gróf Clerfayt, vezénylő generális kométásával azt a parancsot küldette a huszár regimentnek, hogy az átkelés befejeztéig hátrvédként hídfőállást foglaljanak a folyó nyugati partján, s biztosítsák a hadifoglyok őrizetét és átjuttatását is.

Ez utóbbi feladat Michael Fazekas századára hárult.

Nagy volt Fazekas meglepetése, mikor a fogoly önkéntesek között, a könnyű sebesültek szekeren, megpillantotta a ch.-i órásmestert. De még annál is jobban elcsodálkozott azon, hogy az órás, szintén felismervén őt, kitörő örömmel üdvözlí, és alig győzi háládatos szavakkal, hogy köszönetét mondjon nagylelkűségéért, amellyel leányai és a maga életét Ch.-ban megmentette.

„Jakobinus lévén nem vagyok hívő ember – lelkesedezett –, ám akkor mégis úgy éreztem, ön egy kardos angyal, akit az ég küldött megmentésünkre. Készek voltunk a halálra, de azt látva, hogy ön nemes szívvel közeledett hozzánk, s oltalmazott meg mindhármunkat, csak azt gondolhattuk, ön nem ellenség, hanem jó barát, és szíve mélyén mivelünk tart.”

Még mindig ámulatlan azt mondja minderre Fazekas: „De hiszen ennek semmi tanúságát nem adta egyikük sem! Egy-két köszönő szót, megvallom, jólesően fogadtam volna.”

„Téved, barátom – rázta meg a fejét az órás –, nincs igaza. Mi az ön kiszolgáltattottjai voltunk. Ha kirabol minket, hát kirabol. Ha megöl, hát megöl. Ha pedig nagylelkű, amint hogy az volt, hát akkor nagylelkű. Kénye szerint tehet bármelyiket. De hála csak annak jár, akivel egyenjogúak vagyunk. Köszönetét csupán szabad ember mondhat szabad embernek. Mi, akiket szabad és büszke emberré tett a Forradalom, *citoyen*-né mindannyiunkat, még a nemesszívűséget se fogadjuk el többé alamizsnaként, ha ugyan érti a szavaimat, kedves barátom.”

„Én pedig megértettem őt” – szívta meg a csibukját főhadnagy Fazekas, kertjének árnyas saletlijében, ahová a délutáni hőség elől húzódott be két barátjával, a kis professzor Földivel és Vitézzel, a poétatárssal, akik a hús vinkó kortyolgatása mellett figyelmesen hallgatták végig a történetet.

S mindketten arra gondoltak – habár ez kimondva nem hangzott el –, hogy barátjuknak minden bizonyal a fogoly órásmesterrel való találkozás adta meg a döntő ösztönzést ahhoz, hogy néhány héttel később lemondjon tiszti rangjáról, s levetvén a sötétkék, aranypaszományos dolmányt, tizenkét évi szolgálat után kilépjen a hadseregből.

Az utolsó hongyarapító

A belügyminister úr rejtjelzett sürgönyét a szokásos szolgálati úton 1913. május hó 11-én, a kora reggeli órákban vettem kézhez. Miután ökegyelmessége sürgönyét a kulccsal megfejtettem, még aznap estére berendeltem Lúgosra a prominens vármegyei urakat, közöttük is legelsőbben természetesen azokat az urakat, akiket előzetes kiválasztás alapján küldetésemre magammal vinni szándékoztam. Voltak pedig ezek az urak: Issekutz Aurél, a vármegye alispánja, Podhradszky Andor, orsovai járási főszolgabíró, Kardhordó Károly, a vármegye tiszteletbeni főjegyzője, főispáni titkár, Brandstätter József, főispáni irodatiszt, valamint Hosszú Jusztin, cs. és kir. főhadnagy, aki a 43. közös gyalogezred két szakaszával az akció katonai biztosítását volt hivatva teljesíteni.

Mindahányan tudtuk – hiszen már hetek, hónapok, ha ugyan nem esztendő óta a levegőben lógott –, hogy a Gondviselés bennünket, e déli végeken fekvő, a bukaresti emissariusoktól bujtogatott oláhsággal naponta élet-halálharcot vívó vármegye notabilitásait szemelte ki arra a nemzetünk gyarodását és előmenetelét célzó, nemes vállalkozásra, hogy a történeti események természetes és szükségszerű folyományaképp újabb magyar területi foglalást eszközöljünk édes hazánk üdvére.

Az estére egybegyűlt vármegyei urak illetéknéppen a legcsekélyebb mértékben sem érezhették magukat meglepetve, amidőn néhány ünnepélyesre intonált, beköszöntő mondat után egyenest a tárgyra térve, lakonikusan ismertetem a belügyminister úr sürgönyileg leküldött utasítását, jelesül azt, hogy a cs. és kir. közös hadügyminister úrral és a m. kir. ministerelnök úrral történt hivatalos megállapodás folytán reám ruháztatik az a magas és történelmi súlyú felelősség, hogy a holnapi nap folyamán a magyar kir. kormány nevében örök időkre elhódítsam és hasonló időtartamra közigazgatásunk keretébe vonjam a Török Birodalom által birtokolt, de kétségkívül jogos fennhatóságunk alá tartozandó Ada Kaleh-szigetet, annál is inkább s annál jogszerűbben, mivel sem a balkáni volt török birtokok felosztását szabályozó 1913. május 2-iki londoni békekonferencia, sem az ún. énosz-mídiái határvonal kijelölésére összehívott nemzetközi értekezlet nem tett említést a vitathatatlanul ezeréves, ősi magyar területnek tekinthető sziget hovatarozásáról. „Kötelességemnek tartom tehát – mondottam befejezésül, miközben kezemet ünnepélyesen díszkardom markolatára helyeztem –, hogy ez órában és e helyt, itt, tekintetes és nemes Krassó-Szörény vármegye legjelesebbjeinek színe előtt kijelentsem: a reám rótt föladatot ezennel vállaimra veszem, és ha kell, azt fegyverropogásban, vérzivatarok közepette is, a legjobb tudásom szerint, maradék nélkül véghez viszem. Isten engem úgy segítjen!”

A jelenlevők szünni nem akaró tapsa és éljenriadalma után Pohradzky Andor főszolgabíró úr méltóztatott dióhéjban tájékoztatót adni a holnapi naptól immáron hivatala alá tartozó sziget múltjáról, földrajzi, gazdasági és népességi ismérveiről, továbbá jelen körülményeiről. A főszolgabíró úrra kiválóan jellemző magyar szellemtől áthatott, alapos, ám tömör összefoglalóból megtudhattuk, hogy Ada Kaleh szigete (mely nem más, mint ama bizonyos „Senki szigete”, amelyet koszorús nemzeti poétánk, a mi Jókai Mórunk oly bensőségesre hangolt lyrával énekelt volt meg hírneves „Arany ember”-ében) 1751,32 méter hosszúságú, átlagjában 458,11 méter szélességű és 637 fő lakosságú, nemzetiségére nézve, túlnyomó részt török. Felekezet szerint 626 fő muzulmán, 6 fő orthodox görögkeleti, 2 fő izraelita; 3 főről (cigány) nincs adat. A lakosság halászatból, zöldség- és gyümölcsstermesztésből, valamint kereskedelemről él. Főbb kereskedelmi cikkek, melyeket jobbára az orsovai piacon értékesítenek: cukor, kávé, dohány, rózsaoilaj, szőlő, körte és apró csecse-becsék.

Számosán élnek továbbá révészkedésből, akik a kíváncsi utazókat szállítják át sajkáikon Orsováról a szigetre, ahol a török mecset, a nyüzsgő bazár és az exotikus viseletű török nők érdekes látványosságot nyújtanak. Elmondható tehát, amint a főszolgabíró úr jeles fölkészültségről tanúskodó, osztatlan tetszéssel fogadott előadásából kiderült, hogy Szent István országának ez idáig is oly pazarul tarka és sokszínű palettáján a holnapi naptól egy új, exotikusan virító szín is megjelen majd, egy régtől várt és áhított szín, az Ada Kaleh-szigeté.

Ezután Hosszú Jusztin, cs. és kir. főhadnagy úr, a sziget kinevezett katonai parancsnoka arra az alig fölbecsülhető stratégiai jelentőségre hívta föl a figyelmet, mely a sziget törvényes elfoglalásával Szent István koronája országai számára bír. Minthogy Ada Kaleh az Al-Dunán három ország – nevezetesen: Magyarbirodalom, Románia és Szerbia – határán található, mégpedig a folyam kellős közepén, könnyű belátni, hogy ezután nemcsak magát a folyamat vonhatjuk megnyugtató, szoros ellenőrzésünk alá, hanem mind a román, mind a szerb oldalt is. A román parton magas hegyek emelkednek, és csupán a sziklába vágott, szűk országút, illetőleg a verciorova-bukaresti vasút vezet át hazánk területére. Ám ezen út és ezen vasút, mutatott rá a főhadnagy úr avatott hadászati szakértelmével, akár egyetlen tüzerüteg zárótüzével, de szükség esetén, jól vezetett puskaössztűzzel is elzárható, amennyiben valamikori oláh orvtámadással kellene szembenéznünk. A szerb oldalra dettó ugyanez vonatkozik, ahol vasút híján csak egy elhanyagolt út vezet a sziklák tövében Tekija városa felé.

A főhadnagy úr fejtegetését azzal zárta, hogy a sziget jogos meghódítása korántsem gyűlölködésből vagy fanatikus ölnivágyásból fakadó tett, hanem olyan katonai szükségképpeniség, amely nemcsak hazánkra, Magyarbirodalomra nézve nagy fontosságú, hanem az egész Monarchiára, mi több, túlzás nélkül, igenis az egész civilizált Európára nézve is, hiszen jogos foglalásunk beláthatatlan időkig biztosítani fogja a térség, s ezáltal az egész kontinens békéjét, *ab ovo* kiküszöbölve bárminő oláh vagy rác fondorlatot az agresszió terén. „Gondolja csak meg, méltóságos uram – fordult hozzám legvégezetül –, vajon melyik a szebb, a jogosabb foglalás? A balkáni államoké-e a százezernyi kiontott háborús vérrel és milliónyi pénzázdozattal, vagy a mienk, akik kardpenge helyett csupán egy jegyzőkönyvet fogunk majd előhúzni?”

„Vajha minden állam csak azt foglalná el – bölintottam rá helyeslőig találó szavaira –, ami ténylegesen és törvényesen megérett az elfoglalásra!”

Gondolható, minő izgalommal tértem nyugovóra aznap. Sem szívem lázas-szapora dobolásán, sem lelkem fölajzott bolydultságán nem tudtam úrrá lenni. Minduntalan a vármegyei urak éljenkiáltásait, gratulációit és szerencsekívánatait hallottam a fülemben visszacsendülni, s arra gondoltam, hogy mégsem hiába morzsoltam le kenyereimnek immár a javát, hiszen deres fővel, megőszült bajusszal, szakállal bár, de holnap olyan kivételes megtiszteltetés jut ki osztályrészemül, amely egy teljes emberi életben is csupán keveseknek adatik. És csakis egy Cortez, egy Rhodes Cecil élhette át azt a zaklatott s mégis oly mámorító lelkiállapotot valamely öröklétig szóló, vakmerő foglalása előtt, amit én éltem át, s ami egész bensőmet áthatotta. Milyen találóan is fejezi ki ezt az érzést a német! *Das Lampenfieber!*

Igen, azt éreztem.

Lámpalázat.

Azt, míg csak Morpheus karjaiba nem hullottam...

Másnap már pitymallatkor talpon voltam, és különvonattal kiszállottam Orsovára. A vasúti restaurációban elköltött fölöstököm után, kíséretemmel együtt a Koronakápolnához mentem, ahol a helyi törvényhozás képviselői fogadtak s halmoztak el jókívánságaikkal. A kápolna előtt csatlakozott hozzánk a Hosszú főhadnagy úr

parancsnoksága alá rendelt nyolcvan főnyi katonai különítmény, valamint három m. kir. közcserdőr egy tizedes vezényletével az orsovai járási állományból, és Kugler hiteles tolmács, akít a belügyminister úr még az éj folyamán kegyeskedett lerendelni Orsovára.

A Korona-kápolnában celebrált rövid mise végeztével néhány buzdító szót intéztem kettős rendekbe sorakozott katonáinkhoz, majd a finác rezesbanda pattogó zenezavától és a várva várt eseményt megsejdtő orsovai közönség kalaplengető ujjongásától kísérve a Duna-partra vonultunk.

Hadilobogó alatt, a katonai különítmény gyorscsolnakjain keltünk át a szigetre, ahol semminemű ellenállásba nem ütköztünk. Csupán két gyanús küllemű, kalózkendős halász tiltakozott kivetett hálójuknak a gyorscsolnakok általi megrongálása miatt, amiért – hogy a legparányibb izgatásnak is elejét vegyem – lefogatásuk foganatosítására azonnali parancsot adtam.

Partraszállásunk után, a bennszülöttek szájtáti báméskodása közepette, gyors menetütemben nyomultunk elő részint a kormányzói rezidencia, részint a sziget fő stratégiai pontjai, mindenekelőtt a rendőrállomás felé. Szívet melengető látvány volt, amint négy derék csendőrünk szempillantás alatt lefegyverezte a hat török rendőrt, s eközben a hitvány kuckót körülzáró katonaságunknak még csak közbe sem kellett avatkoznia.

Jómagam ezután, kíséretemmel együtt a hadkülönítmény másik szakaszától támogatva, a földszintes, pitvaros kormányzói rezidenciára siettem, ahol is nyomban fölkerestem Ada Kaleh kormányzóját, müdir Serif Eddin bejt, akinek engedélyt adtam oldalfegyvere megtarthatására. Tárgyalásunkat a rezidencia hivatali helyiségében ejtettük meg, Kugler hiteles tolmács közvetítésével, és Brandstatter irodatiszt úr gyorsírásos jegyzőkönyvezésével.

In medias res a kormányzó tudomására hoztam, hogy a m. kir. kormány által reám ruházott különleges hatalmannál fogva, az ezeréves Magyarbirodalom törvényes részét képező Ada Kaleh-szigetet ezennel erőhatalmilag, mindazonáltal békés úton a magyar korona országainak kebelébe anektálom, lakosságát magyar közigazgatás alá vonom, a sziget nevét Új-Orsovára változtatom, hivatalos nyelvnek a magyart teszem meg, a közigazgatási teendők irányítására pedig az orsovai járási főszolgabíró urat nevezem ki, aki máris utasítást adott a m. kir. csendőrségnek a közbiztonsági szolgálat ellátására. Egyszersmind különös nyomatékkai hívtam fel a kormányzó figyelmét arra, hogy hivatalos működést e perctől ne fejtse ki, mert azt nem tűröm, és felhatalmazásomnál fogva a törvény legteljesebb szigorával megtorlom.

Müdir Serif Eddin bej – akinek oldalfegyvere megtarthatására engedélyt adtam – válaszában kijelentette, hogy az elmondottakat, tekintettel erőhatalmi föllépésünkre, tudomásul veszi, de az eljárás ellen tiltakozással él, az anektálási jegyzőkönyvet alá nem írja és a történetekről kormányának jelentést fog tenni. Végezetül nagylelkűségünkre apellálva kíméletet és megértést kért a lakosság részére.

Folyamodását a hagyományos magyar lovagiasság szellemében méltányolva, azon mód felszólítottam Issekutz alispán urat, hogy a sziget lakóit fogadja szeretetteljes gondoskodásába, és az orsovai járási főszolgabíró urat arra utasítottam, hogy további rendelkezésig személyesen vigye a közigazgatási teendők intézését, feltétlenül respektálva a lakosság jogait, kiváltságait és szokásait.

Az alispán úr és a főszolgabíró úr megfelelő kijelentései után az anektálási jegyzőkönyvet egyoldalúan aláírtam, müdir Serif Eddin bejt pedig – oldalfegyvere változatlan megtarthatása mellett – őrizetbe vétettem, közölve vele, hogy a Porta esetleges hitszegő ellenlépését megelőzendő, hivatalnokaival együtt bizonytalan időre

túsznak tekintem, és ezt az állapotot – legnagyobb sajnálatomra ugyan, de különleges hatalmammal élve – mindaddig fenntartom, amíg csak kormánya jogos foglалásunkat a bevett nemzetközi formulák szerint *iure et facto* el nem ismeri.

Tárgyalásunk alatt a rezidencia bejáratánál a bennszülötteknek egy kisebb csoportja verődött össze, amely lassanként néhány száz főnyire gyarapodott, és a soraikban megbúvó emissariusok lázítására mind fenyegetőbben kezdett viselkedni. A felbújtott tömeg ellenséges érzületét részint kordont álló katonáink kövekkel való meghajigálásával, részint – Kugler hiteles tolmács tanúsága szerint – magyar- és monarchiaellenes túrheterlen, trágár gyalázkodással fejezte ki.

Mielőtt a helyzet végképp elmérgesedett volna, úgy rendelkeztem, hogy a zavargást karhatalmilag fel kell számolni. Ez késedelem nélkül meg is történt. Hosszú főhadnagy úr vitéz fiainak levegőbe kilőtt, figyelmeztető sortüze, majd a sortüzet legott követő szuronyattakja szétugrasztotta a gyülevész csöcseléket – hanyatt-homlok vitték az irhájukat a szélrözsa minden irányába.

Noha a méltatlan incidens kétségkívül csupán egy törpe minoritás műve volt, mégis minden további mesterkedést csírájában elfojtandó, kénytelen voltam a sziget egész területére a rögtönítélő katonai bíraskodást bevezetni, a feltehető emissariusok közül huszonnégyet lecsukatni, további huszonnégy főszájast pedig a rezidencia előtti téren megcsapatni.

Ezután, kíséretemmel együtt, elhagytam a szigetet, és visszatértem Orsovára.

Harangzúgás közepette kötöttünk ki és hajtattunk át a Cserna hídján a központba, ahol az éljent rivallgó emberek sorfala között a plébániatemplomhoz vezetett az utunk. *Te Deumot* hallgattunk meg, majd a főszolgabíró úr ünnepi fogadásán vettünk részt, amelyen a megyei, járási és községi urak gratulációit fogadtuk.

Alkonyat után a magyar nyelvterjesztő egylet, a helyi tanodák és tanonciskolák hazafias érzelmű, serdültebb ifjúsága fáklyásmenetet és esteli zenét rendezett tiszteletemre, amelyet szállásom kivilágított erkélyén integetve fogadtam, azután a nagy vendéglőben adott százhusz teritékes lakomán vettem részt, amelynek kényes ízléssel összeállított menüje volt pedig: tiszai hideg kecsége, orsovai ikra és adriai rák előételként, bouillonleves, kárpáti pisztráng vajban és burgonyával, főtt borjúfej körítve, töltött káposzta kolosvári módon, bélszín á la Stroganoff, havasi rántott bárány tatármártással, pulykasült gesztenyével töltve, csirkepaprikás magyarosan, gyümölcsök, fagyaltok és desszertek, feketekávé törökösen, továbbá külön-különbféle fehér és veres borok, pezsgők, liqueurök és cognacok.

Áldomást ittunk a történelmi napra, tósztt tósztra következett, és amikor a jánospohár kiürítésének a sora érkezett el, magam is pohárköszöntőre emelkedtem. Röviden, de annál elemibb erejű ovációt aratva, mindössze annyit mondtam, hogy a mai nap már csak csupán azért is feledhetetlen örömdátuma históriánknak, mert a valahai százötven esztendőös pogány elnyomatásunk, ha jól belegondolunk, voltaképpen e mai nappal ért véget, amikor is az utolsó idegen szeplőt távolítottuk el hazánk szépséges arculatáról.

Miután a hírneves fővárosi Benczi-banda szavaimra tust húzott, s eljátszotta végül a *Rákóczy-nótát*, asztalt bontottam, és az urak lelkes csoportjától kísérve vonultam vissza szállásomra, a nap eseményeitől megfáradtan, de mondhatatlanul emelkedett lélekkel.

A fürdőkamra tüköré előtt állva még sokáig elnéztem magamat, s mintegy újra élve a mögöttem maradt órák történéseit, egyszeriben különös megilletődöttség lett úrrá rajtam. Ereztem, hogy minden akaratom dacára, súlyosdad könnyek görögnek végig a két orcámon, ősz bajszomon és ezüstös szakállamon, s korántsem csak arra gondoltam

pusztán, vajon minő jutalom és rendjel lesz is méltán kiérdemelt osztályrészem a példaszerűen véghez vitt foglalatás után, hanem torkomat az a meghatott örömtudat szorította el mindenekfelett, hogy hazámnak, az ezeréves Magyarbirodalomnak földét 802 297,22 négyszögméterrel, alattvalói számát pediglen 637 lélekkel meggyarapítottam.

Én, dr. Medve Zoltán, császári és királyi kamarás, tekintetes, nemes Krassó-Szörény vármegye főispánja, öfőméltósága néhai Medve János, valahai horvát bán, a jeles törökverő egyenes ági leszármazottá.

Bernardo és Marcello

Valahányszor cirkuszba megyek, mindig eszembe jut Bernardo, a bohóc. Abban a varázslatos és misztikus világban, amely a cirkusz világa, Bernardo neve fogalom volt egykor. Ez a lombard parasztfiú karrierjének minden egyes stációján sikert sikerre halmozott, Párizstól Sanghajig, Moszkvától Rio de Janeiróig a fél világot meghódította, a közönség tódult előadásaira, s rajongott érte, mint Grockért, Charlie Chaplinért. Csaknem két évtizedes tündöklő pályafutása alatt népszerűsége egyetlen pillanatra sem halványodott el. Franciaországban Becsületrenddel tüntették ki, Londonban egyik föllépésén maga a király is megjelent, Amerikában Oscar-díjat kapott, és a Gallup Intézet – közvélemény-kutatása alapján – két ízben ítélte neki a *First Man*, az *Év Embere* címet, éppen azokban az esztendőkből, amikor erre a dicsőségre szerfölött áhítozott egy Hitler Adolf nevű mázoló is.

Csodálói közül sokan így nevezték: a filozófus bohóc. Bernardo valóban különös bohóc volt. Megszegve hivatásának ősi törvényeit, nem a nevetetést szolgálta mindenáron, s abban a tekintetben is sutba vágta a szakma hagyományait, hogy tartózkodott mindenféle hatásvadászattól és olcsó fogástól, már ami a hátsófelével való durrogatást, a folytonos hasra vágódást meg az egyéb handabandákat illeti; nem ripacskodott, nem ordított harsányan, fülrepezstőén, hanem szavak nélkül, némán adta elő produkcióit, nagyszerű mimikájára, pantomimképességére és rendkívüli artista-tudására hagyatkozva.

Ámbár irigyei és művészetének egyéb ellenzői éppen ezt kifogásolták. Unalmas, nem cirkuszba való, nem clown-szám – mondogatták ezek, és keresettséggel, érzélgősséggel, túlzott szimbolizmussal vádolták. Ám kivételes egyéniségét, művészetének szuggesztív erejét ellenségei sem tagadhatták.

Még kisfiú koromban láttam őt egyszer.

Amikor vállas, magas alakja megjelent a porond kijárójában, egyszerre minden zaj elcsitult. Elnémult a folyton csinnadrattázó zenekar is, és körös-körül sorra kialudtak a fények. Csupán egyetlen reflektor vörös sugara vetült a porondra.

– Látod, biceg – súgta a fülemből apám. – Egyszer lezuhant a kötélről, és lábát törte.

Bernardo lassan jött be, jobb lábára csakugyan bicegett. Festett arcával, nagy, lila orrával, rongyos köntösében ellenállhatatlanul mulatságos volt. Itt-ott fel is hangzott valami csöndes, fojtott nevetés. De akkor reánk emelte a tekintetét, és nagy szemében annyi fájdalom ült, hogy a kuncogás nyomban abbamaradt, s néma csend lett. Ő szerencsétlenül álldogált ott hatalmas cipőjében, szemlátomást nem tudta, mitévő legyen, és zavarában egész darabka szöveteket tépdeszt le ruhája szegélyéről.

Csend volt, lélegzet-visszafojtva várakoztunk.

A magasban, valahol a sötétben úszó kupola alatt egyszerre megszólalt egy szájharmonika. *Lálálá... lá-li-li-lilá... Lálálá...* – szólt a szájharmonika, és az együgyű, ostobácska dallam, amelynek hallatán máskor talán csak fintorogva legyintettünk volna, most, ebben a feszült várakozásban olyan elbűvölőnek hatott, olyan megfoghatatlanul varázsosnak, hogy önkéntelenül is felkaptuk a fejünket, és mosolyogva kutattunk a muzsika forrása után.

A bohóc csudálkozva meredt ránk. Értetlenül követte fölfele fürkésző tekintetünket, majd láthatólag ő is meghallotta a muzsikát, s hirtelen különös pózban merevedett meg. Eleinte még csak fülelt, a fejét ingatta, azután lassúdan ringani kezdett a dallamra, előre-hátra hajladozott, egyre szélesebb ívben, és a teste mintha csonttalanná vált volna, olykor már-már a földet érintette, miközben a lába tapodtat se mozdult el a helyéről. Fölemelte a karját, és ekkor látni lehetett, hogy csuklójánál összekötözöttek a kezei, majd gyorsan, valószínűtlen könnyedséggel néhányszor felszökkent a levegőbe. Felszökkent, szép, büszke, balett-táncoshoz méltó tartással, miközben a szemében lázas izgalom, túlfűtöttség csillogott, hogy aztán ez a tűz egyetlen pillanat alatt kihamvadjon, s ő maga földhözköttöttsége és reménytelen sóvárgása fölötti fájalmában összeroskadjék. Nesztelenül elterült a porondon, a fűrészporban, és merev, kővé dermedt arccal hallgatta a muzsikát. Hidat csinált, úgy ringatózott most, majd görcsbe merevedett testének minden porcikája, s ide-oda vetette magát mondhatatlan szenvedésében, bukfencet vetett, cigánykereket hányt, flikflakolt, végül teljesen kimerülve önnön tehetetlenségétől, megállt tótágast a feje tetején.

Sokáig maradt ebben a pózban. Míg a szájharmonika újból meg nem szólalt.

Akkor talpra ugrott, s mielőtt felocsúdhattunk volna meglepettségünkben, már meg is ragadta a kötélletrát, és fűrgén elindult rajta fölfele. Megbabonázottan, lehunyt szemmel kapaszkodott, arcán valami nem evilági öröm kifejezésével, mintegy transzban, öntudatlanul. Ámde a létra váratlanul leszakadt, és azzal együtt ő is a porondra zuhant. Elnyúlt a fűrészporban, s akkor hatalmas, mennydörgő nevetés rázkódtatta meg a csendet – alacsony, kövér bohóc gurult be.

– Marcello – mondta apám. – Ő a Marcello.

Marcello bohóc a földön heverő Bernardóra mutogatott, miközben harsányan ordítózott és bruházott. Fűlsértő hangja az egész csarnokot betöltötte, s ő maga minduntalanul hanyatt vágódott kárörvendő, széles jókedvében.

Hanem Bernardo fölemelte a fejét, mert a szájharmonika ismét megszólalt. Révülten odabotorkált a másik hágcsoéhoz, és kábultan, félig öntudatlanul, de annál elszántabban kapaszkodni kezdett rajta. Marcello látván ezt, mérgében prüszkölni kezdett, és felkapott egy óriási trombitát. Teleszívta magát levegővel – amitől pocakja, de egész kövér teste úgy felfúvódott, hogy nagy, színes gombjai sorra lepattogtak –, azzal teli tüdőből belefújta a trombitába.

A bömböléstől megreszketett a levegő, Bernardo pedig visszahullott a porondra, ahol még fektében is görcsösen szorongatott egy kötélrészletet.

De máris egy szál kötélen kúszott fölfele, csakis karjai erejével húzódkodva. Marcello kezét tördelve futkosott fel-alá, csalódottságában dühödt ordításokat hallatva, majd megrántott egy lecsüngő kötelet, s erre Bernardo teste ismét a fűrészporban puffant.

Most már olyan magasról zuhant alá, hogy senki se remélhette, még egyszer talpra áll. Mégis feltápászkodott, ám azonnal térdre is rogyott. Úgy, térden csúszva vergődött oda a következő kötélnél. Negyedszer is nekivágott. Meg-megállva, nehezen, rettentő erőfeszítéssel kapaszkodott, olykor-olykor métereket csúszva vissza (ilyenkor tüstént

felharsant Marcello bugyborékoló, gúnyos kacagása), de újra meg újra összeszedte magát, kapaszkodott, kúszott, kapálózott fölfele, és lassacskán már olyan magasan járt, hogy alakja csaknem eltűnt a sötétben.

Ekkor Marcello elővont bő nadrágszárából egy irdatlan mordályt, és elsütötte.

Velőtrázó dörrenés hallatszott, a fény kialudt.

Mikor újra kigyúlt, a kesernyés szagú, oszladozó lőporfüstben ott hevert a porondon Bernardo, mozdulatlanul, keresztül-kasul kötelekbe gubancolódva. Felhangzott Marcello rettenetes bömbölése. Őrjöngő táncba kezdett, veszett vad, győzelmi táncba, a gonosz diadal valóságos rituális táncába, de íme: a tánc eksztázisának tetőfokán a teste hirtelen sóbálvánnyá merevedik, s odafönről megint hallható a gyöngye szájharmonikaszó.

Bernardo e hangra lassan felült, s bódultan, csodálkozva pillantott körül, de a farkasgúzsaként ráfonódó kötelektől jóformán moccanni se tudott. Most virtuóz betétszám következett. Pillanatnyi feloldása a feszültségnek. Groteszk harc a kötelekkel.

Végre megszabadult tőlük, és hason csúszva elindult körbe. Látszott, hogy lázasan keres valamit, hogy egy új hágcsó vagy kötél után kutat, amelyen ismét elindulna fölfele. Ám nem volt több olyan hágcsó, se kötél, melyet elérhetett volna. Hasztalanul ugrándozott, összekötözött kezével mindmegannyiszor csupán a levegőt markolhatta meg.

De Bernardo most hatalmasat szökkent, szinte felröpült a levegőbe, mint aki súlytalanná vált, mint akinek hirtelenében szárnyai nőttek, és gúzsba kötött kezével megragadta a kötél végét. Akkor azonban ereje elfogyott, tehetetlenül és kiszolgáltatva csüngött rajta. Teste megnyúlt, feje a mellére csuklott – élettelenül himbálózott azon a kötélen.

Marcello óriási vasgömböt vonszolt maga után a porban. A gömböt nagy erőlködések közepette Bernardo lábára kötözte, és felüvöltött örömeiben. Bukfenceket vetett, cigánykereket hányt, azután hanyatt vágta magát boldog kárörömeiben, hogy csak úgy nyekkent, és közben még borzasztóbban, még iszonyúbban bruhaházott.

Ám a szájharmonika megint megszólalt, és a kötélen függő bohóc önkívületben moccant meg. Könnyű remegés siklott végig a testén, karizmai megfeszültek, és csukott szemmel, gépiesen, mintegy álmittasan lassan húzódkodni kezdett. Hiába is csüngött a lábán a súlyos vasgolyó, haladt, haladt, haladt fölfele.

Ekkor szörnyülködő moraj futott át a nézőtéren. Marcello tüzet csiholt, és meggyújtotta a kötelet. A kender lángra lobbant, kakasa futott, iramlott fölfele, és a nézők talpra ugrottak izgalmukban, és azt kiáltották: „Bernardo, vigyázz!”, mert a lángnyelvek már-már utolérték őt. Utolérték, a köntösébe kaptak, de akkor átvette magát egy trapézra, amelyen szédítő gyorsasággal forogni kezdett, míg csak ruhája szegélyén a tűz ki nem hamvadt.

Csalódott üvöltés hallatszott. Odalent Marcello zuhant el, dühös zokogással verdesve fejét a fűrészporos homokba.

Bernardo már a kupola alatt járt, a fényszóró vörös pászmája most követte. Egyik kötélről lendült át a másikra, másodpercnyi szünet nélkül, lélegzet-elállító ütemben váltogatta a köteleket, melyeknek valóságos dzsungele vette most körül, ugrott, szökkent, repült, kifeszített testtel szelte át a levegőt, egy keresztbe húzott drótkötélen billegett végig, meg-meginogva, hajszál híján látszólag egyensúlyát veszítve, majd egy lengő nyújtóra vetette magát, onnan egy másikra, majd egy harmadikra suhant át, és abban a lábával megkapaszkodott.

Így himbálózott egy darabig, fejjel lefele csüngve, miközben szomorú tekintetével ismét reánk nézett. Azután egyetlen lendülettel álló helyzetbe tornászta fel magát, a nyújtóról még magasabbra rugaszkodott, s ott fent, immár közvetlenül a kupola vastraverze alatt, egy kör alakú porondocskára lépve végre megállapodott.

A reflektorok ekkor mind kigyúltak, és szikrázó fényükben hunyorogva, zavartan állt a bohóc. Ismét köntöse szegélyét tépdeste, majd fölemelt a kis porondról egy csokor papírvirágot, s nagy gyönyörűséggel szagolgatni kezdte. Azután a szájharmonika halk dallamára az alig tenyérynyi helyen táncra pördült. Táncra pördült, és énekelni kezdett. Ez volt az a híres dal, az egyszerű és mégis oly szívbemarkoló, amelynek értelmes-értelmetlen szövege Európa minden egyes nyelvének egy-egy szavából íródva, a nagy, ősi álomról, az emberek testvéresüléséről szólt, s amelyet a világ minden táján énekeltek az emberek, és most itt is, öröm és megindultság hullámozott végig a nézőtéren. A közönség felállt, s lelkesen, felszabadultan énekelte a bohóccal együtt.

Mikor a dalnak vége lett, Bernardo a virágot közénk hajította, hihetetlen fürgeséggel lecsúszott az egyik kötélén, azzal már el is tűnt a kijáró bársonyfüggönye mögött. és haragos füttyöktől kísérve kikullogott Marcello, a másik bohóc is.

A lámpák körös-körül kigyulladtak, a zenekar a záró indulót játszotta, a varázslat véget ért. A közönség csak ekkor ocsúdott fel, és elragadtatott tapsviharba tört ki.

– Bernardo! Bernardo! – hangzott fel a tágas csarnok valamennyi sarkából.

Az emberek tapsoltak, tapsoltak, nem mozdultak a helyükről, egyre csak Bernardót követelték, de Bernardo soha nem jött vissza, hogy megköszönje az ünneplést.

Később még egyszer láttam őt. Apám mutatta meg az utcán, s alig akartam elhinni, hogy az a magas, zárkózott arcú, komor férfi, aki széles karimájú kalapban, rézfogantyús sétapálcára támaszkodva biceg a Körút forgatagában, hogy az az ember ő, Bernardo, a bohóc. De futólag rám pillantott, egy másodpercre megláthattam szomorú, okos szemét, és akkor már tudtam, hogy valóban ő az...

Jött a háború. Bernardo nem maradt tovább Európában. Áthajózott az Egyesült Államokba, ott telepedett le, és jódarab ideig nem lehetett hallani róla, legalábbis mifelénk, idehaza. Azután megtört a csend. Az újságok hírül adták, hogy vagyonának tetemes részét, sok-sok százezer dollárt a hitlerizmus üldözöttéinek ajánlotta fel. A fasiszta sajtó, amely korábban sem tüntette ki rokonszenvével, ekkor valóságos dührohamot kapott, és módszeres hadjáratot indított ellene. Még a vezető náci lap, a *Völkischer Beobachter* is megszólalt, cikket közölt, amelyben „vörös ügynöknek”, „zsidó kóklernek” titulálta. Bernardo válasza rövid volt. Ha dr. Goebbels és a többi haramia ilyen megtiszteltetésben részesíti, ezután természetesen minden fenntartás nélkül vörösnek és zsidónak fogja tekinteni magát.

Ekkor nyilatkozott életében először és utoljára a sajtónak. A nyilvánossággal való kapcsolattartást társának engedte át, azzal a szigorú kikötéssel, hogy róla mint magánemberről semmit sem mondhat. Marcello, aki nemcsak partnere, hanem menedzsere és titkára is volt egyben, mindenkinél alkalmasabbnak bizonyult a feladatra. Magabiztos föllépése, humora, szókimondása s mindenekelőtt közlékenysége az újságírók kedvencévé avatta; mindig valami újjal, meglepővel, sőt szenzációval tudott szolgálni, a kérdésekre pedig szavakészen és csattanósan felelt, temperamentumos bőbeszédűségével még a legrámenősebbeket is elkábítva. Örökké mosolygó, joviális, nyílt arca csak akkor komolyodott el, amikor Bernardo személye került szóba. Róla a legmélyebb tisztelet hangján szólt. A század legnagyobb művészei közé sorolta, azok közé a karizmatikus egyéniségek közé, akikben az emberi szépség és értelem méltósága iránti

elhivatottság lobog, akik tehetségükkel az emberiség egyetemes, legszebb törekvéseit fejezik ki, hittel, életerővel és tisztasággal hatván át az emberi szíveket. Bár Bernardo világtól elvonult, titokzatos lénye, megközelíthetlensége és táján származásához sehogyszem illő puritán, már-már aszketikus magánya önmagában is legendateremtő talaj volt, a személyét övező s mindinkább terebélyesedő legendárium megteremtésében Marcello oroszánrészt vállalt. Ő maga azonban szerényen a háttérben maradt, saját személyét illetően semmiféle összehasonlítást nem tűrt el Bernardóval.

Íme, egy részlet a *Chicago Daily News* interjújából, 1943 novemberéből:

„Mr. Marcello, ön kilenc évvel fiatalabb mesterénél. Gondolt-e már arra, hogy Mr. Bernardo visszavonulásakor önnek kell átvennie művészi örökségét?”

„Nem, sohase gondoltam erre. Biztosíthatom, hogy még álmomban sem. Egyébként nem először szegeznek nekem ezt a kérdést, és valahányszor csak hallom, elszomorodom rajta. Lehetséges volna, hogy a világ még mindig nem ismerte fel, ki is valójában Bernardo? Hát valóban csak egy tehetséges artistát látnak benne, egy leleményesszürke, csepűrágót? Egy ügyes clown, akiből tucatnyi is akad a világon? ... Ó, nem, Bernardo egyedülálló! Bernardo páratlan, és éppen ezért utánozhatatlan! Bernardo a cirkusz géniusza! Hogyan is léphetnék én a helyére? Hogyan vetekedhetnék az ő istenadta tehetségével? Visszavonulásakor tehát minden bizonnyal magam is búcsút mondom a manézsvilágának.”

Bernardo 1945 tavaszán tért vissza Európába, és azonnal megkezdte föllépéseit. Előadásait, kívánságára, mindenütt ezzel a szöveggel hirdették:

***Bernardo,
a vörös ügynök, a zsidó kókler!!***

Akárhol fordult is meg, hálával és szeretettel fogadták. Micsoda tavasz volt az! Talán még soha nem ért meg Európa olyan csodálatos tavaszt! És Bernardo művészete ama tavaszon, a háborúból való újjászületés mámoros hónapjaiban, különösen föl-emelő, ujjongó értelmet nyert. De akkor már öregedett, s tudta, rövidesen vissza kell vonulnia.

Búcsúelőadására 1947 nyarán, Párizsban került sor. Az egykori beszámolók tanúsága szerint művészete fényesebben ragyogott, mint valaha, és a közönség énekelve, önfeledten ünnepelte, s csaknem egyórás szakadatlan tapsorkánnal követelte visszatérését. Életében először, már civilbe öltözötten, kijött a porondra, hogy megköszönje a tapsokat. „Szép hatyúdal volt a Bernardóé – fejeződik be az egyik beszámoló. – Kevés művésznek adatik meg ilyen diadalmas búcsú.” „Küldetéses ember volt – írta pályabúcsúztatójában egy másik világglap. – És tudtuk a legnehezebb időkben is, hogy amíg olyan örlelkek vigyázzák sorsunkat és álmainkat, mint amilyen Bernardo, a bohóc, addig a gonoszság – mesterkedjék és tobzódjék bárhogyan is – nem fog felülkerekedni sem rajtunk, sem bennünk.”

Azután eltűnt a világ szeme elől. Senki sem tudta, hol él, mit csinál. Egy újságíró mintha Capri szigetén látta volna, egy másik a Cöte d'Azurön vélte feltűnni, de bizonyára azoknak volt igazuk, akik azt gyanították, hogy szülőföldjén, Lombardiában él teljes visszavonultságban. Időről időre még felröppent róla egy-egy értesülés, tartott még a találgatás egy darabig, de ahogy peregtek-múltak az évek, az érdeklődés lanyhult iránta, lassanként nevéről és művészetéről is megfeledkeztek. És elfelejtették partnerét, az örökké vidám Marcellót is.

Ám évekkel később, már a koreai háború idején, meglepő hírt közöltek a nagy sajtóügynökségek. A szenzációs hír szerint Marcello ismét visszatér a porondra, és

mesterének egykori produkcióját óhajtja felújítani.

A cirkusz, amellyel Marcello aláírta a szerződését, Európa-szerte zajos hírverést csapott. *MARCELLO VISSZATÉR! MARCELLO, A NAGY BERNARDO PARTNERE, TANÍTVÁNYA!*-harsogták plakátok, újságok, rádiók. És a cirkusz vaskos műsorfüzetében olvasható volt az is, hogy Marcello, aki Luigi nevű fiával együtt fogja előadni Bernardo világszámát, háromesztendős kitartó munkával készült fel az előadásra, amellyel egyébként föltett szándéka beutazni Európát és Amerikát, s hogy mindezzel egyetlen célja van csupán, életben tartani feledhetetlen mestere emlékét, az új generációval is megismertetni halhatatlan művészetét.

Egy fölöttébb tapintatlan újságíró felidézte ugyan Marcello emlékezetes chicagói nyilatkozatát, és még azt is megpendítette, hogy ilyesformán vajon nem tekinthető-e plágiumnak a dolog, de Marcello kurtán válaszolt: „Nem lesz plágium.” S közölte, hogy a produkcióban bizonyos csekély változtatásokat eszközölt.

Marcello föllépésére egy késő őszi estén került sor.

Amikor a kikiáltó bejelentette, néma csend támadt. A fények kialudtak, csupán az egyetlen vörös reflektor világított. A nézők félig fölemelkedtek ültükből, és pissenés nélkül, feszült várakozással fordultak a kijáró felé, ahol most meglebbent a függöny.

Marcello pontosan úgy jött be, ahogy azelőtt Bernardo. Lassan, bicegve kissé, és ugyanolyan maszkot, köntöst viselt, mint egykor ő. Taps csattant fel, de ez a taps még Bernardónak szólt. Marcello is tudta, mert egyszerre megtorpant, már nem utánozta Bernardót. Tétován megállt a porond közepén, hökkent csodálkozással futtatta körül a pillantását a nézőtéren, mint aki csak most veszi észre, hogy mennyien is vannak itt, és el nem gondolhatja, ugyan miért, aztán egykedvűen, de annál kifejezőbben vállat vont, hogy fölöle lehetnek annyian, amennyien csak akarnak, ő bizony fűtyül rájuk, nem zavartatja magát tőlük, és jámbor tekintetében, joviális ábrázatán egyéb se látszott, csak valamiféle derűs közöny.

Ekkor leereszkedett egy kötél, és odafönn megszólalt a szájharmonika. *Lálalá... lá-li-li-lilá... Lálalá... –* szólt a jól ismert, együgyű s mégis oly kedves, fülbemászó dallamocska, és a nézők közül sokan önkéntelenül is dúdolni kezdték. Marcello értetlenül bámult rájuk, a fejét rázta, a vállát vonogatta, miközben kezét kifordítva, beszédes és mulatságos fintoraival tudtára adta a nagyérdeműnek, hogy nincs ínyére sem a muzsika, sem a szelíden lengedező kötél, és bárki, aki azt képzeli, hogy most majd holmi majom módra elkezd csimpaszkodni rajta, hát az nagyon téved, mert neki aztán esze ágában sincs semmi ilyesmi. Azzal szép kényelmesen törökülésbe helyezkedett, kebléből elővett egy almát, és harsogva beleharapott.

Moraj hullámzott végig a nézőtéren, senki sem értette a bohóc viselkedését. Marcello pedig elfogyasztotta az almát, domborodó pocakjára ütött, és lustán, jólesően elnyújtózott a fűrészpores homokban. Arcáról öröm és elégedettség sugárzott, s valami gyermeki gyönyörűséggel gurult ide-oda, újabb és újabb almákat varázsolván elő a köntöséből, fényesre viaszolt, jókora, szép, bordó-piros almákat, és máris dobálózni kezdett velük, a két keze úgy járt, mint a motolla, zsonglőrt megszégyenítő ügyességgel repítette fel és kapta el az almákat. S egyre több és több alma került elő a köntöséből, lobogó ruhaujjából, bő bugyogójából. És amikor már egész halomnyi alma kellős közepén üldögélt, kis piramisokat épített belőlük, majd önfeledt, csacsogó kacagással hemperegni kezdett a gúlácskák között, mintegy a legtökéletesebb boldogság képzetét keltve mindenkiben.

„Furcsa – gondolták a nézők –, de jól csinálja.”

Ekkor harcias dobszó perdült, s egy nyurga, marconára festett bohóc rontott be. A vállán tölcseres csövű, rozsdás kováspuska lógott, az oldalán óriási handzsár, az övében

mordályok, kések, török és egyéb gyilkok; egyszóval, állig fölfegyverkezve rontott be, a kezében tartott kutyakorbáccsal rettentőeket durrogatott, és döngő hangon azt kiáltotta: – *Avanti! Marcello! Avanti!*...

Bősz ordításától Marcello reszketni kezdett, akár a kocsonya, rémületében talpra ugrott és többször a levegőbe szökkent, hogy kereket oldjon, de félelme olyan nagy volt, hogy bár ina szakadtából futásnak eredt, akkora erőfeszítéssel, hogy a szeme galambtojásnyira düleddt, már-már kocsányon lógott és homlokáról patakokban ömlött a verejték, vágta az almaságát mégis csupán helybenfutássá sikeredett, miközben toprongyos, ladik nagyságú cipőiben ráadásul folyton orra is bukott.

Bravúros magánszám volt, nem vitás, és a széksorokon halk nevetés iramlott végig. Már sokan megértették, hogy itt most valami pompás persziflázst, remek paródiát fognak látni.

Valóban ilyesmiről lehetett szó, mert Luigi, a marcona bohóc, egy pattogó, torz induló hangjaira most Marcellóhoz masírozott, a földre taszította, és összekulcsolt, könyörögve feléje nyújtott kezét a csuklójánál szorosán összekötözte. Marcello mondhatatlanul fájdalmas pillantást vetett az almák pirosuló gúláira, gyermeki derűjétől, háborítatlan boldogságától búcsúzott, azután Luigi szapora korbácpattintásai közepette legörbült szájjal, pityeregve az egyik kötélbe csimpaszkodott, és szánalmas-ügyetlenül húzódkodni kezdett rajta.

A közönség zsibongott, növekvő élvezettel figyelte a játékot s már egy-két tenyér is összeverődött.

– Szenzációs! – suttogta valaki. – Óriási! Micsoda ötlet!

Marcello ekkor már hangosan zokogva kapaszkodott fölfele a kötélen, Luigi pedig ádáz diadaltáncot járt odalenn, a korbácsát csattogtatta és hahotázott. Ijesztő hahota volt, vérfagyasztó, már-már démoni.

– *Avanti!* – vicsorgott. – *Avanti, poveretto!*

Ám Marcello pillantása az almákra tévedt, és erre lepotyogott a kötélről. A kis gúlákhöz futott, újból hemperegni kezdett közöttük, boldogan énekelt, és magasba dobálta az almákat, labdázott velük. Luigi látván ezt, iszonyú haragra gerjedt. Lerántotta válláról a flintáját, és elsütötte.

Marcello rémületében tótágast állt, flikflakolt, szakozott, azután mint a nyúl iramodott vissza a kötélnél, és hihetetlen fürgeséggel máris fölfele kúszott rajta.

Mindezt oly képtelenül rövid idő alatt, s annyira pompásan csinálta Marcello, hogy a nézőtér elismerően felmorajlott, és először tört ki egyöntetűen a taps.

– Szegény Bernardo! – mormogta egy újságíró. – Neked aztán végképp befellegzett...

Pedig a java még hátravolt. Marcello, aki sehogy sem tudott szabadulni a gyönyörtől, a piros almák csáberejétől, megint csak lepottyant a kötélről, de rimánkodása nem hatotta meg a gonosz szívű Luigit. Hatalmas vasgömböt láncolt Marcello lábára, és azzal vonszolta oda a kötélnél. Szegény Marcello mászott, mászott, kínkeserves grimaszolások közepette igyekezett, de semmire sem jutott, mert ha egy-két arasszal följebb került is, a vasgolyó súlya menten visszahúzta, és ilyenkor Luigi korbácsa a fenekén csattant. Mászott, mászott, rúgkapálva vonszolta magát fölfele, iparkodásában lecsúszott róla színes sipkája, a cipője, sőt már a bugyogója is, és a nézők fölkapagtak, megpillantva rajta a kék csíkos jégért.

A nevetés szemlátomást erőt adott neki. Dacosan megállt, durcás gyerek módjára megmakacsolta magát, és most már hasztalan volt Luigi minden fenyegetőzése, bömbölése, korbácsdurrogtatása – nem volt hajlandó továbbkapaszkodni. Luigi ekkor

elhajította korbácsát, s hatalmas konyhakést szorítva a fogai közé, megragadta a köteleket, és macskaügyességgel kúszni kezdett rajta – üldözés vette kezdetét. Marcello már a köntösét is elveszítette, s jégerjében meg egy szál trikócskában ugrált kötélről kötélre, és ezt látszólag oly szánalmas-pipogyán tette, hogy a nézőknek könnyük csörgött a nevetéstől.

– Remek! Nagyszerű! Bámulatos! – ilyen kiáltások hallatszottak mindenfelől.

Marcello a trapézra vetődött, meghintázta magát, és orrba rúgta Luigit, aki fordult kettőt a levegőben, s csak azután kapta el a lengőnyújtót.

– Bravó, Marcello! – ordította a publikum.

Marcello kövéren, pocakosan, derűs képpel tündökölt néhány pillanatig a trapézon. Igen ám, de Luigi akkor jókora lendületet vett, nyújtója a magasba lendült, és amikor elérte a másik trapézt, a hatalmas konyhakést a gyanútlan Marcello ülepébe szúrta. Marcello felordított, s már szünni nem akaró, harsogó nevetés közepette, hátsójában a késsel végigmászott a keresztben kifeszített sodronykötélen, majd rábukott egy trapézra, és fejfelé lefele csüngve, a lábával megkapaszkodott benne. Luigi ide is követte. Letépte társa fejéről a parókát, és Marcello már nemcsak hacukájától, hanem hajjától is megfosztottan, tar fejfelé menekült tovább.

Szédületes kergetőzés volt. Amit a két virtuóz artista bemutatott, valóban minden várakozást felülmúlt. A nézők egyik ámulatból a másikba estek, s szinte már egyfolytában tapsoltak.

– Mint az ördögök... Hihetetlen...! Bravó, bravó...!

Már a kupola alatt folyt a lélegzetelállító hajsza, és már látszott, hogy Marcello számára nincs menekvés, hogy legnagyobb bánatára muszáj a fönti porondocsára toppannia.

Ezt meg is cselekedte végül, és Luigi hatalmas, durva gúnykacajjal visszacsúszott a földre.

Kigyúltak az összes reflektorok, és szegény Marcello ott állt a vakító fényözönben, egy szál trikócskában, szánalmasan, tehetetlenül, kopaszon és pocakosan, ott toporgott a kupola alatti kerek kis porondon, s Luigi korbács-csattintására fel kellett emelnie és meg kellett szagolgatnia jutalmát, az ócska papírvirágot, sőt a zenekar felharsanó, vaskos indulójára kénytelen volt még táncra is perdülni.

Aztán a zenekar hirtelen elhallgatott, újból durrant Luigi korbácsa, és a pillanatnyi mély csendben Marcello hüppögve, a könnyeit nyelve, meg–megbicsakló hangon énekelni kezdett:

– *Io sono felice! Io sono felice! O, molto felice... o, troppo felice! O, felicissimo...*
És egyszerre felcsuklott belőle a zokogás. Sírt, zokogott, bömbölve jajveszékelt és fénylő, tar koponyáját öklözte mérhetetlen keserűségében, hogy ott kellett hagynia egyszerű, de igaz boldogságának tárgyát, a sok szép piros almát, melyeket nagy bakugrások közepette éppen most taposott el Luigi diadalittas, sátáni hahota kíséretében.

Nem, ezt a látványt Marcello már nem bírta elviselni. Agya megbomlott, és kihúzva fenekéből a konyhakést, ott helyben azonmód szíven döfte magát, de még haláltusájában is azt énekelte, egyre halkulóbb hangon: – *O, molto felice... o, troppo felice...*

Azzal kiszenvedett, és a közönség helyéről felpattanva, elragadottan ordította: – Marcello! Marcello! Bravó!

S Marcello már le is csúszott egy rúdon, hajlongva, hajbókolva, csókokat dobálva fogadta a tomboló ovációt. Széles arca fénylett az örömtől, a sikertől, a győzelemtől, és

a tapsorkán, a fergeteges ünneplés tetőfokán hirtelen akkorát rúgott ellenfele hátsó felébe, hogy Luigi bohóc egy gyönyörű, szárnyas szaltóval kirepült a porondról.

Marcello most végre magához szoríthatta megmaradt almáit. Ismét játszani kezdett velük, labdázott, zsonglőrködött, babusgatta őket, miközben újra meg újra gyöngyöző kacagásra fakadt együgyű, de mámoros örömeiben, és hempergett és bukfencezett és cigánykereket hányt, az elképzelhető legnagyobb boldogságban úszott – mígnem felharsantak a trombiták, megperdültek a dobok, a zenekar vidám csinnadrattába fogott, s ezzel véget ért a produkció.

A nézők kitódultak a cirkusból, lármázva, hahotázva, rikoltozva lepték el az utcát. Villamosokra kapaszkodtak, autókba ültek vagy gyalogszerrel vágtak neki az éjszakai városnak, dudáltak, fütyültek, kurjongattak, és harsányan és bömbölve énekelték: – *Io sono felice! Io sono felice! O, molto felice... o, troppo felice! Felicissimo...*

Nem is sejtették, hogy gúnydaluk annak a szomorú szemű férfinak szól, aki magányosan álldogált a villogó neonreklámok alatt, Marcello bohóc hatalmas, nevető képe előtt. Mélyen homlokába húzott kalapja karimája alól tehetetlenül nézte, figyelte a különös kavalkádot, a féktelen, elszabadult, veszett jókedvet, a torz örömmek ezt az elemi erejű paroxizmusát, ezt az esztelen, vad, félelmetes őrjöngést, az egész lázas, tomboló zűrzavart, majd végül vállat vont, és görnyedten, fél lábára bicegve, maga is elindult a kocsijához...

A reggeli lapok első oldalukon hozták Marcello szenzációs bemutatkozását. Kövér betűs, öles szalagcímek, több kolumnás beszámolók és fényképek, fényképek, fényképek... Ám azt a rövid hírt, amely általában az utolsó oldalak valamelyikén szerepelt, egyéb apróhírek közé betördelve, csak néhány szemfüles olvasó vette észre.

A hír a következő volt:

Mára virradó éjszaka, percekkel éjfél után, a városból kivezető országúton halálos kimenetelű autóbaleset történt. A szerencsétlenség áldozata Giovanni Zampa, 46 éves férfi, aki Bernardo néven ünnepelt bohóc volt egykor.

ISBN 978-963-08-8452-5

ISSN 1216-1861

Felelős kiadó Tabák András

Felelős szerkesztő Simor András

2014 Vasas-Köz Kft.nyomda

Felelős vezető Badó Géza

Terjeszti a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság
